

# **LIETUVOS RESPUBLIKOS SUJUNGTŲ ANTROSIOS IR TREČIOSIOS PERIODINIŲ ATASKAITŲ DĖL 2006 M. JUNGTTINIŲ TAUTŲ NEĮGALIJŲ TEISIŲ KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMO ATASKAITA**

## **I. ĮVADAS**

1. Lietuvos Respublika Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją (toliau – Konvencija) ir jos Fakultatyvų protokolą ratifikavo 2010 m. gegužės 27 d. Vadovaudamasi Konvencijos 35 straipsnio 2 punktu ir Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto baigiamųjų pastabų dėl pirminės Lietuvos ataskaitos (toliau – CRPD/C/LTU/CO/1) 73 punktu, Lietuvos Respublika teikia sujungtų antrosios ir trečiosios periodinių ataskaitų dėl 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitą (toliau – Ataskaita).

2. Ataskaitoje pateikiama informacija apie 2016–2019 metais valstybės vykdytas priemones, siekiant įgyvendinti Konvencijos nuostatas teisėje ir praktikoje ir užtikrinti tinkamą neįgalių asmenų teisių apsaugą.

3. Kartu su šia Ataskaita teikiamas priedas „Teminės ir statistinės apžvalgos“ (toliau – Ataskaitos priedas), kuriame pateikiama statistika ir papildomi duomenys, susiję su atskirų Konvencijos straipsnių įgyvendinimu.

4. Ataskaita parengta pagal Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto gaires dėl valstybių narių rengiamų periodinių ataskaitų ir atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1. Ataskaitą parengė komisija Lietuvos Respublikos sujungtų antrosios ir trečiosios periodinių ataskaitų pagal 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją projektui parengti, sudaryta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. sausio 21 d. įsakymu, į kurios sudėtį buvo įtraukta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Vyriausioji rinkimų komisija, Informacinės visuomenės plėtros komitetas, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos savivaldybių asociacija. Prie Ataskaitos rengimo prisidėjo Nacionalinė teismų administracija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra.

5. Šiai Ataskaitai pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. spalio 28 d. pasitarime protokoliniu sprendimu Nr. 47. Ji parengta lietuvių bei anglų kalbomis ir yra viešai prieinama Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos interneto svetainėse.

### **Pavadinimų sutrumpinimai**

6. Ataskaitoje vartojami šie sutrumpinimai:

AM – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija

Antra programa – Šeimų, auginančių vaikus su sunkia negalia, būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymo programa, kurią vykdo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija nuo 2017 m.

Aprašas – Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas

Ataskaita – Lietuvos Respublikos sujungtų antrosios ir trečiosios periodinių ataskaitų dėl 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita

Ataskaitos priedas – Ataskaitos priedas „Teminės ir statistinės apžvalgos“

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

BPC – Bendrasis pagalbos centras

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

BSI – bazinė socialinė išmoka (rodiklis socialinės paramos išmokoms ir kitiems teisės aktų nustatytiems dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti) (Ataskaitos priedo 1 lentelėje pateiktas dydis Eur)

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas

CRPD/C/LTU/1 – Lietuvos Respublikos pirminė Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita

CRPD/C/LTU/CO/1 – Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos

DL – darbingumo lygis

ES – Europos Sąjunga

IVPK – Informacinės visuomenės plėtros komitetas

KM – Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Komisija – Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos

Konvencija – Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija

LGĮ – Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas

LGKT – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

LRS – Lietuvos Respublikos Seimas

LRSKĮ – Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus įstaiga

Moterų ir vyrų lygių galimybių planas – Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų planas 2018–2021 metams, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. A1-331 „Dėl Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų plano 2018–2021 metams patvirtinimo“

Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa – Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 21 d. nutarimu Nr. 1408 „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos patvirtinimo“

NDNT – Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Nediskriminavimo planas – Nediskriminavimo skatinimo 2017–2021 metų veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. A1-250 „Dėl Nediskriminavimo skatinimo 2017–2021 metų veiksmų plano patvirtinimo“

NL – neįgalumo lygis

NRD – Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

NRT – Neįgaliųjų reikalų taryba

NSIĮ – Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas

NVO – Nevyriausybinių organizacijų

Pertvarkos planas – Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83 „Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“

Pirma programa – Būsto pritaikymo asmenims su negalia programa, kurią vykdo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SADM – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SAM – Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija

SD – Lietuvos statistikos departamentas

SP – specialieji poreikiai

SPIS – Socialinės paramos šeimai informacinė sistema

SUMIN – Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija

Tarnyba – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

ŠMSM – Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija

ŠPB – šalpos pensijų bazė (rodiklis šalpos išmokų dydžiams, kurie siejami su šalpos pensijų baze, apibrėžti ir apskaičiuoti) (Ataskaitos priedo 1 lentelėje pateiktas dydis Eur)

TKB – tikslinių kompensacijų bazė (rodiklis slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti) (Ataskaitos priedo 1 lentelėje pateiktas dydis Eur)

TLĮ – Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas

TM – Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija

URM – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija

UT – Užimtumo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

VGTPĮ – Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas

Vyriausybė – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Vyriausybės programa – Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, kuriai pritarta 2016 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“

Vyriausybės programos įgyvendinimo planas – Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“

VRP – valstybės remiamos pajamos (rodiklis, taikomas vertinant asmens pajamas ir (ar) turtą, suteikiančius teisę asmenims gauti socialinę paramą, taip pat apibrėžiant ir apskaičiuojant socialinės paramos dydžius) (Ataskaitos priedo 1 lentelėje pateiktas dydis Eur.)

VTAPI – Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas

### **Demografinė padėtis**

7. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu (toliau – NSIĮ), neįgalusis – asmuo, kuriam nustatytas neįgalumo lygis (asmens iki 18 metų)

(toliau – NL) arba 55 proc. ir mažesnis darbingumo lygis (darbingo amžiaus asmenys) (toliau – DL), arba specialiųjų poreikių (toliau – SP) lygis (pensinio amžiaus asmenys).

8. Negalią turinčių asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžių, negalios sunkumą, savivaldybes, nustatymo tendencijas pateikiamas Ataskaitos priede (1–5 paveikslai ir 17 lentelė).

9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SADM) duomenimis, Lietuvoje 2016 m. gyveno 244 698, 2017 m. – 241 861, 2018 m. – 230 609, 2019 m. – 236 000 negalią turinčių asmenų, jie sudarė apie 8 proc. bendro gyventojų skaičiaus Lietuvoje. Vaikų iki 18 metų, turinčių negalia, 2019 m. Lietuvoje buvo 15 327, jie sudarė 3 proc. bendro visų vaikų skaičiaus.

10. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NDNT) duomenimis, 2017 m. didėjo darbingo amžiaus asmenų, kuriems pirmą kartą nustatytas mažesnis DL, skaičius. 2018 m. tokių asmenų, sumažėjo 3,1 proc., palyginti su 2017 m., o 2019 m. – 5,6 proc., palyginti su 2018 m. Taip pat 2018 m. Lietuvoje buvo 2,7 proc. mažiau vaikų, kuriems pirmą kartą buvo nustatyta negalia, palyginti su 2017 m.; o 2019 m. – 2,6 proc. daugiau, palyginti su 2018 m.

## **II. BENDROSIOS KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS**

### **A. Teisės aktai**

11. Pagrindinis teisės aktas, užtikrinantis asmenų su negalia lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatantis negalią turinčių asmenų socialinės integracijos principus, apibrėžtis, socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas, socialinę integraciją įgyvendinančias institucijas, NL, DL, SP lygio ir SP nustatymą bei jų tenkinimą, profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą, yra NSIĮ.

12. Viena svarbiausių programų, kurios priemonių įgyvendinimas tiesiogiai prisideda prie asmenų su negalia gyvenimo kokybės gerinimo, yra Nacionalinė neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 21 d. nutarimu Nr. 1408 „Dėl Nacionalinės neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos patvirtinimo“ (toliau – Nacionalinė neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa). Taip pat žiūrėti informaciją, pateiktą Ataskaitos 24 punkte.

13. Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ patvirtintoje Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje (toliau – Vyriausybės programa) taip pat daug dėmesio skiriama Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijos (toliau – Konvencija) nuostatomis įgyvendinti bei asmenų su negalia ir jų šeimos narių gyvenimo kokybei gerinti: naujoms individualizuotoms ir kompleksinėms paslaugoms sukurti, negalios sistemai tobulinti, negalią turinčių asmenų užimtumui skatinti, viešajai ir privačiai aplinkai pritaikyti ir kitoms priemonėms.

14. Įgyvendinant vieną iš svarbiausių ir pagrindinių Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių komiteto baigiamųjų pastabų dėl pirminės Lietuvos ataskaitos (toliau – CRPD/C/LTU/CO/1) nuo pirmųjų etapų visiškai įtraukti neįgalųjų nevyriausybines organizacijas (toliau – NVO) į visų asmenims su negalia svarbių politinių sprendimų priėmimo procesą visuose sektoriuose, pakeistas NSIĮ. Jame nustatytas Neįgalųjų reikalų tarybos (toliau – NRT), kaip visuomeninės patariamosios institucijos, pagrindinis uždavinys – nagrinėti asmenų su negalia socialinės integracijos klausimus ir teikti pasiūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė), ministerijoms, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms dėl



asmenų su negalia socialinės integracijos politikos ir Konvencijos bei jos Fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo stebėsenos ataskaitų.

15. Siekiant kokybiškai pertvarkyti negalios nustatymo ir individualių poreikių tenkinimo sistemą, nuo 2019 m. kartu su Europos Komisija ir Pasaulio banko ekspertais įgyvendinamas projektas „Negalios nustatymo sistemos tobulinimas“.

16. 2016 metų esminiai teisės aktų pakeitimai:

a) Įsigalioję NSIĮ pakeitimai nustatė galimybę sprendimą pritaikyti bendro naudojimo objektus asmenų su negalia specialiesiems poreikiams priimti ne tik butų ar kitų bendro naudojimo patalpų savininkams (balsų dauguma), bet ir savivaldybių vykdomosioms institucijoms. Taip teisinėmis priemonėmis pašalintos kliūtys asmenims su negalia įgyvendinti savo teisę naudotis bendro naudojimo patalpomis, kai jas pritaikyti jiems būtina.

b) Įsigaliojo įstatymų pakeitimai, kuriais buvo įgyvendinamos Konvencijos 12 straipsnio nuostatos dėl asmenų su negalia teisių užtikrinimo, pakeistas asmens veiksnio ribojimo instituto teisinis reguliavimas. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) įtvirtinti nauji pagalbos priimant sprendimus teikimo ir išankstinio nurodymo teisiniai institutai. Taip pat pakeisti fizinio asmens neveiksnio ir riboto veiksnio teisiniai institutai. Sudarytos prielaidos individualizuoti veiksnio ribojimo priemonės, taikomas konkrečiam asmeniui, ir įtvirtinta, kad asmens veiksnys galėtų būti apribotas arba asmuo galėtų būti pripažintas neveiksniu tik tam tikrose srityse, taip siekiant kuo labiau apsaugoti asmens teises ir kuo mažiau riboti asmens veiksnumą, taip pat kad šis ribojimas būtų proporcingas ir pagrįstas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) įtvirtintos papildomos procesinės garantijos neveiksniais ir ribotai veiksniais pripažintų asmenų teisėms įgyvendinti ir ginti.

17. 2017 m. priimti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) pakeitimai, kuriais išplėstos nusikalstamų veikų, susijusių su rasiniais, diskriminaciniais ar ksenofobiniais motyvais, sudėtys – baudžiamoji atsakomybė numatyta už diskriminaciją dėl amžiaus ir negalios, taip pat už diskriminacijos ar smurto kurstymą ar neapykantos skatinimą prieš šias grupes.

18. 2018 metų esminiai teisės aktų pakeitimai:

a) Siekiant įgyvendinti CRPD/C/LTU/CO/1 rekomendaciją panaikinti asmenis su negalia diskriminuojančią nedarbingo asmens sąvoką, optimizuoti SP ir SP lygio nustatymą, tikslinių kompensacijų SP tenkinti skyrimą, mokėjimą ir kontrolę, sudaryti prielaidas NDNT efektyviai dirbti, priimti NSIĮ, Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymo (toliau – TLI) ir Lietuvos Respublikos tikslinių kompensacijų įstatymo pakeitimai. Minėtų įstatymų pakeitimais:

1) atsisakyta sąvokų „nedarbingas“ ir „iš dalies darbingas“ vartojimo. Nustatyta, kad darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 procentinių punktų intervalais, taip pat, kad kituose teisės aktuose vartojamą sąvoką „nedarbingas“ atstoja sąvoka „asmuo, kuriam nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis, sąvoką „iš dalies darbingas“ atstoja sąvoka „asmuo, kuriam nustatytas 30–55 procentų darbingumo lygis“. Tai įgyvendina CRPD/C/LTU/CO/1 6 ir 8 punktus;

2) apibrėžta SP lygio sąvoka kaip asmens, sukakusio senatvės pensijos amžių, savarankiškumo netekimo mastas, nustatytas atsižvelgiant į asmens SP;

3) nustatyta, kad NDNT pagal kompetenciją dalyvauja formuojant ir įgyvendinant asmenų su negalia socialinės integracijos politiką ne tik NL, DL, profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio, SP, bet ir SP lygio nustatymo srityje, nustatyti NDNT įgaliojimai ir atsakomybė nustatant SP lygį;

4) sudarytos prielaidos reformuoti SP nustatymo sistemą, kad kuo geriau būtų tenkinami individualūs asmenų su negalia poreikiai, panaikinti dideli tikslinių kompensacijų, skirtų SP tenkinti, dydžių atotrūkiai, nuostatos dėl amžiaus skiriant ir mokant tikslines kompensacijas, į SP vertinimą įtrauktos savivaldybės, sudarytos prielaidos dar negalios vertinimo metu asmeniui gauti informaciją apie jam priklausančias integracijos priemones. Objektivesnis SP nustatymas sudaro prielaidas gauti tikslines kompensacijas tiems asmenims, kurių kasdienę veiklą smarkiai riboja negalia;

5) naujai reglamentuotas SP lygio nustatymas, jo nustatymo kriterijai, terminai. Nustatyta, kad sprendimą dėl SP lygio priima NDNT;

6) apibrėžti kiekvieno NL požymiai ir jų nustatymo sąlygos, konkretūs subjektai, atsakingi už NL nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimą;

7) nustatyta, kad Ginčų komisijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pirmininkas ir nariai eiti pareigas atrenkami konkurso būdu socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka bei apibrėžti reikalavimai šios komisijos nariams ir jų kadencijų skaičius;

8) nustatyta, kad šeimos (artimieji giminaičiai, tėviai, vaiko, kuriam nustatyta nuolatinė globa (rūpyba), globėjai (rūpintojai), neįregistravę santuokos ir bendrą ūkį tvarkantys asmenys), auginančios neįgalų vaiką (įvaikį, globotinį, rūpintinį) iki 18 metų, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, arba neįgalų vaiką (įvaikį, globotinį, rūpintinį) iki 18 metų, kuriam iki 2005 m. liepos 1 d. buvo pripažinta visiška negalia, vieną kartą per 6 metus turi teisę gauti iki 32 bazinės socialinės išmokos (toliau – BSI) dydžio (1 216 Eur) lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensaciją pagal faktines išlaidas pagrindžiančius dokumentus, jei vienas iš šeimos narių turi vairuotojo pažymėjimu patvirtintą teisę vairuoti lengvąjį automobilį. Šia kompensacija turi teisę pasinaudoti šeimos, slaugančios neįgalųjį, kuriam nepertraukiamai yra nustatytas slaugos poreikis nuo vaikystės. Taip užtikrintas šios kompensacijos gavimo tęstinumas ir panaudojimas pagal paskirtį. Nuo 2021 m. įsigaliojus TLĮ pakeitimui, kompensacijos dydis sieks 2496 Eur (iki 64 BSI);

9) padidinti slaugos ir priežiūros (pagalbos) tikslinių kompensacijų dydžiai (Ataskaitos priede (2 lentelė);

10) numatyta galimybė dėl tikslinės kompensacijos paskyrimo kreiptis asmens, turinčio teisę gauti tikslinę kompensaciją, sutuoktiniui ar artimajam giminaičiui, ar socialines paslaugas teikiančiam asmeniui;

11) nustatyta, kad tikslinės kompensacijos gali būti teikiamos nepinigine forma socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka.

b) Priimti Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (toliau – VGTPĮ) pakeitimai, kuriais nustatyta, kad antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į turtą ir pajamas, turi teisę gauti asmenys, kuriuos prašoma pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, taip pat neveiksniais tam tikroje srityje pripažinti asmenys bylose dėl globos, bylose dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo ir neveiksniu tam tikroje srityje pripažinto asmens pripažinimo veiksniu ar ribotai veiksniu, taip pat neveiksniais tam tikroje srityje pripažintų asmenų globėjai bylose dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo ir neveiksniu tam tikroje srityje pripažinto asmens pripažinimo veiksniu ar ribotai veiksniu.

c) 2018 m. pirmą kartą parengtas ir patvirtintas Klausos negalią turinčių asmenų socialinio dalyvavimo visuomenėje 2018–2020 metų veiksmų planas, kurio paskirtis – užtikrinti asmenų su klausos negalia socialinį dalyvavimą visuomenėje, savarankiškumą, plėtoti lietuvių

gestų kalbos vartojimą bei užtikrinti įgyvendinamų klausos negalią turinčių asmenų socialinės integracijos priemonių tęstinumą. Įgyvendinant minėto plano uždavinius ir jų priemones siekiama plėtoti gestų kalbos vartojimą, plėtoti bei gerinti paslaugų kokybę ir prieinamumą asmenims su klausos negalia, užtikrinti informacinės aplinkos prieinamumą asmenims su klausos negalia, taip pat užtikrinti bendrojo ugdymo bei studijų prieinamumą asmenims su klausos negalia ir užtikrinti operatyvią kompleksinę pagalbą šeimoms, kurių vaikui diagnozuojamas klausos sutrikimas.

19. 2019 metų esminiai teisės aktų pakeitimai:

a) Siekiant užtikrinti visiems negalią turintiems asmenims teisę balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose, įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų bei Lietuvos Respublikos referendumo įstatymų pakeitimai, kuriuose numatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijos, taip pat įstaigos ir įmonės kiekvienoje rinkimų apylinkėje privalo suteikti rinkimų komisijoms patalpas, kurios būtų pritaikytos asmenų su negalia bei senyvo amžiaus rinkėjų poreikiams. Pažymėtina, kad kiekviena savivaldybė, įvertinusi, jog balsavimo patalpos netinkamos ir nepritaikytos asmenų su negalia bei senyvo amžiaus rinkėjų poreikiams, privalo jas pritaikyti arba išnuomoti patalpas, kurios yra pritaikytos. Taip pat 2020 m. priimtais šių įstatymų pakeitimais nustatyta, kad balsavimo biuleteniai ir kita Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos patvirtinta rinkimų medžiaga turi būti pritaikyta asmenų su negalia poreikiams.

b) Įsigaliojo Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo (toliau – LGĮ) ir NSĮĮ pakeitimai, kuriais numatyta, kad įsteigta nepriklausoma Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (toliau – Komisija). Pagrindinė Komisijos funkcija – Konvencijos įgyvendinimo stebėseną.

c) 2019 m. patvirtintas Pagalbos vaikams, kuriems diagnozuotas autizmas ar kitas raidos sutrikimas, 2019–2020 metų veiksmų planas, kurio veiksmai nukreipti į ankstyvosios diagnostikos stiprinimą, kokybiškų sveikatos priežiūros, socialinių ir ugdymo paslaugų prieinamumą, mokymus ir psichologinę pagalbą tėvams. Minėtame plane numatytos itin specializuotos priemonės šį sutrikimą turinčių vaikų ir jų šeimų kasdieniam gyvenimui pagerinti: aprūpinimas komunikacijos techninės pagalbos priemonėmis, skirtomis neįgalių vaikų prarasto dėmesio, verbalinio kalbos suvokimo, rašymo, skaitymo, bendravimo ir atminties funkcijų sutrikimams kompensuoti. Taip pat specializuotas būsto ir artimosios gyvenamosios aplinkos pritaikymas pagal individualius vaikų, kuriems diagnozuotas autizmas ar kitas raidos sutrikimas, poreikius. Gerinant socialinių paslaugų prieinamumą vaikams, kuriems diagnozuotas autizmas ar kitas raidos sutrikimas yra numatoma vaikų dienos centrų finansavimo veikla, taip pat laikino atokvėpio ir integralios pagalbos namuose ir kitos reikiamos paslaugoms šeimoms. Siekiant tobulinti socialinių darbuotojų profesinę kompetenciją bus parengta socialinio darbo su šeima, kurioje yra asmuo, turintis proto ir (ar) psichikos negalią, ir (ar) vaikas, turintis elgesio, emocijų sutrikimų, mokymų programa ir organizuojami specialistų mokymai. Šiuo metu planuojama rengti plano pratęsimą 2021–2023 metams.

20. 2019 m. Seimui paskelbus 2020 m. Vaikų emocinės gerovės metus, Vyriausybė patvirtino Vaikų emocinės gerovės metų minėjimo 2020 metais planą, kuriame numatyta, kad įvairios šalies institucijos ir organizacijos įgyvendins per 200 veiklų, kuriomis siekiama ne tik atkreipti visuomenės dėmesį į vaikų emocinės gerovės svarbą, bet ir įgyvendinti konkrečias į sisteminius pokyčius orientuotas priemones, stiprinant vaikų emocinę sveikatą. Vaikų emocinės gerovės metų minėjimo 2020 metais planu bus įgyvendinamos į sisteminių pokyčių orientuotos

veiklos: inicijuojamas psichologinių problemų, krizių ir psichikos sutrikimų ankstyvasis atpažinimas ir pagalba mokyklose, stiprinamos mokyklų visuomenės sveikatos specialistų kompetencijos psichikos sveikatos srityje, socialinių ir emocinių kompetencijų bei tėvystės įgūdžių ugdymas, plečiama psichologinė pagalba mokyklose, pradedamos įgyvendinti įrodymais grįstos programos vaikams, kurie turi elgesio problemų, ir jų tėvams.

21. Siekiant įgyvendinti CRPD/C/LTU/CO/1 rekomendaciją priimti ir įgyvendinti vientisą įtraukiojo švietimo bendrojoje švietimo sistemoje strategiją pagal Konvencijos 24 str. ir valstybei užtikrinti pagal įstatymą įgyvendinamą teisę į įtraukų, kokybišką ir nemokamą privalomą švietimą, 2020 m. buvo priimti Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimai, kuriais atsisakyta nuostatų specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių atžvilgiu, kuriomis buvo leidžiama mokykloms, dėl objektyvių priežasčių negalinčioms mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymo poreikių, užtikrinti švietimo pagalbą, siūlyti kitą mokyklą; įteisintas įtraukties švietime principas, kuris įtvirtina pagrindinę švietimo nuostatą, skatinančią kurti atvirą švietimo sistemą, užtikrinančią kiekvieno asmens dalyvavimą, atliepiančią asmens ugdymosi poreikių įvairovę ir pripažįstant kiekvieno nelygstamą vertę.

## **B. Asmenų su negalia teisių politika ir strategija**

22. Asmenų su negalia politiką formuoja ir įgyvendina Vyriausybė, SADM, kitos ministerijos pagal kompetenciją, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NRD), NDNT, savivaldybės ir NVO. Konvencijos įgyvendinimą koordinuoja SADM. Asmenų su negalia teisių apsauga – vienas iš prioritetinių klausimų šalyje.

23. Vyriausybės programa visų pirma grindžiama darnaus žmogaus, darnios visuomenės principais. Tai reiškia, kad pirmenybė teikiama veiksams, kurie mažina skurdą ir pajamų nelygybę, diskriminacijos apraiškas bei segregaciją. Todėl ypatingas dėmesys skiriamas socialinei politikai bei tam, kad būtų užtikrintos įvairių negalią turinčių asmenų teisės: sukurta būsto pritaikymo asmenims su negalia sistema, prioritetą skiriant šeimoms, auginančioms negalią turinčius vaikus; plėtojamos šeimoje ir bendruomenėje teikiamos paslaugos vaikams, asmenims su negalia, jų šeimoms; pertvarkomas ir modernizuojamas profesinių mokymo įstaigų tinklas, pritaikant fizinę ir informacinę aplinką asmenims su negalia, kad būtų tenkinami darbo rinkos poreikiai ir užtikrintos mokymosi visą gyvenimą galimybės; asmenis su negalia įgalinti ginti savo teises, laipsniškai kuriamas pagalbos priimti sprendimus modelis; kuriamos ir plėtojamos institucinė patirtį turinčių grupių (vaikų globos namų auklėtinių, laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų, negalią turinčių asmenų, priklausomybės besigydančių asmenų ir kt.) integracijos į visuomenę specializuotos programos savivaldybėse; stiprinamos negalią turinčių ir socialinę atskirtį patiriančių visuomenės narių meninės kompetencijos, ugdomas jų kūrybingumas, užtikrinant NVO inovatyvius bendradarbiavimo modelius.

24. Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa siekiama sukurti darnią aplinką ir sąlygas veiksmingai plėtoti neįgaliųjų socialinės integracijos procesus Lietuvoje ir užtikrinti nacionalinių teisės aktų, nustatančių asmenų su negalia socialinę integraciją bei lygias galimybes, Konvencijos nuostatų įgyvendinimą. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa apima visuomenės švietimą, sveikatos priežiūrą, medicininę reabilitaciją, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, profesinę reabilitaciją, psichosocialinę reabilitaciją, socialines paslaugas, švietimą, socialinę apsaugą, užimtumą, kultūrą, sportą, poilsį, šeimyninį gyvenimą, o jos tikslai įgyvendinami tobulinant įstatymus, vykdant valstybines, regionines programas ir priemones, mokant personalą ir keliant jo kvalifikaciją, bendradarbiaujant ir konsultuojantis su NVO, kaupiant ir analizuojant statistinę

ir kitokią informaciją apie asmenis su negalia, jų problemas, šių problemų sprendimo būdus, organizuojant ir remiant socialinių ir ekonominių tyrimų programas.

25. Įgyvendinant Nacionalinę neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programą, socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu tvirtinami veiksmų planai, kuriuose numatytoms priemonėms įgyvendinti teikiamas finansavimas NVO, veikiančioms asmenų su negalia socialinės integracijos srityje ir įgyvendinančioms įvairaus pobūdžio veiklas: socialinės reabilitacijos paslaugų asmenims su negalia bendruomenėje teikimo, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, periodinių ir informacinių leidinių asmenims su negalia leidybos ir platinimo bei NVO veiklos rėmimo. Minėtų veiksmų planų priemonės įgyvendina ir įvairios ministerijos ir institucijos.

26. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83 „Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (toliau – Pertvarkos planas), kuriuo siekiama 2014–2020 m. laikotarpiu numatyti nuoseklius ir koordinuotus veiksmus, skatinančius kurti perėjimo iš institucinės socialinės globos prie paslaugų negalią turintiems suaugusiems asmenims, turintiems proto ir (ar) psichikos negalią, vaikams ir jaunimui, turintiems proto ir (ar) psichikos negalią, ir likusiems be tėvų globos vaikams, įskaitant kūdikius, šeimoms bendruomenėje ir pagalbos šeimai, globėjams (rūpintojams) sistemą. Strateginis šio plano tikslas – kurti kompleksiškai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti pagal poreikius individualias paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje.

27. Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 m. planas. Minėtame plane, atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1, yra numatytos priemonės, kurias vykdo įvairios institucijos ir kasmet teikia ataskaitas SADM.

### **C. Lėšos**

28. Asmenų su negalia integracijos sistema finansuojama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo, Privalomojo sveikatos draudimo, Europos Sąjungos (toliau – ES) struktūrinių fondų ir kitų lėšų.

29. Lietuva teikia įvairias išmokas asmenims su negalia per socialinio draudimo, socialinės paramos, socialinių paslaugų, sveikatos draudimo ir darbo rinkos programas. Paramos programų yra įvairių – nuo išmokų grynaisiais iki paslaugų, įskaitant medicininę ir profesinę reabilitaciją, paramą įsidarbinant, priežiūros išlaidų kompensavimą, paramą būstui ir kt. Vyrauja išmokos grynaisiais, ypač socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos (šias išmokas gauna 87 proc. visų negalią turinčių suaugusiųjų), šalpos neįgalumo pensijos (šias išmokas gauna 19 proc. visų neįgalųjų) ir priežiūros pašalpos (šias pašalpas gauna 41,0 proc. visų neįgalųjų). Dauguma išmokų grynaisiais pinigais yra teikiamos nacionaliniu lygmeniu, o už paslaugų teikimą ir kai kurias išmokas grynaisiais yra atsakingos savivaldybės. Lietuva socialinei apsaugai išleidžia apie 15,5 procento bendro vidaus produkto, iš šios sumos neįgalumo išmokos sudaro apie 9 proc. arba 1,4 proc. bendro vidaus produkto (2018 m.). Pasaulio banko, Europos Komisijos ir SADM jungtinės komandos parengtoje ataskaitoje „Negalios politika ir negalios vertinimo sistema Lietuvoje“ pažymima, kad palyginti su kitomis ES šalimis, Lietuvoje negalios

išmokoms skiriama visų socialinei apsaugai skiriamų lėšų dalis yra didesnė nei ES vidurkis, didesnę dalį skiria tik šešios ES valstybės. Tačiau Lietuvoje neįgalumo išmokoms skiriama bendro vidaus produkto dalis yra mažesnė nei ES valstybių narių ir yra viena mažiausių tarp ES valstybių narių.

30. Atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1 10 punktą, Lietuvoje per metus vidutiniškai skiriama 862 000,0 tūkst. Eur asmenims su negalia skirtoms priemonėms įgyvendinti. Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priede (3 lentelė).

31. Atkreiptinas dėmesys, kad visos ministerijos ir valstybinės institucijos pagal kompetenciją įgyvendina asmenims su negalia palankias priemones (fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymas, sąlygų ugdytis, gydytis, gauti paslaugas sudarymas), tačiau jos yra skirtos ir plačiai visuomenei, todėl neįmanoma tiksliai apskaičiuoti bendros lėšų sumos, kuri skiriama asmenų su negalia socialinei integracijai.

#### **D. Tarptautiniai įsipareigojimai**

32. Daugiau informacijos apie tarptautinius įsipareigojimus ir tarptautinį bendradarbiavimą pateikiama Ataskaitos 264–268 punktuose.

#### **E. Nepriklausomos žmogaus teisių institucijos**

33. Žmogaus teisių stebėseną vykdo Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (toliau – LGKT) ir Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus įstaiga (toliau – LRSKI). 2017 m. LRSKI buvo akredituota nacionaline žmogaus teisių institucija, atitinkančia Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucijoje Nr. 48/134 įtvirtintus Paryžiaus principus, A lygiu. Nuo 2018 m. LRSKI suteiktas Nacionalinės žmogaus teisių institucijos statusas (<http://www.lrski.lt/nacionaline-zmogaus-teisi-institucija.html>).

#### **F. Informacijos apie neįgaliųjų teises sklaida**

34. Aspektai, susiję su visuomenės švietimo asmenų su negalia klausimais, įtvirtinti Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programoje:

- informuoti visuomenę apie žmonių, turinčių negalią, socialinės integracijos procesą. Vykdam šią priemonę numatyta organizuoti informacines kampanijas, diskusijas, pristatymus, skleisti informaciją, skirtą visuomenei negalios klausimais informuoti ir šviesti, internete, per kitas informacines visuomenės informavimo priemones;

- pereiti nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Daug dėmesio skiriama priemonei „visuomenės nuostatų apie proto ir psichikos negalią keitimas per viešinimo priemones“.

35. Kiekvienais metais yra remiamos NVO veiklos, kuriomis tiesiogiai prisidedama prie visuomenės švietimo, finansuojamas periodinių leidinių žmonėms su negalia leidimas.

36. Kasmet konkurso būdu atrenkamas Informacijos rengimo ir sklaidos internete projektas. Atrinktoje interneto naujienų svetainėje (pvz., lrytas.lt ar TV3.lt) veikia rubrika „Aš galiu“, kurioje skelbiama informacija, susijusi tik su negalios klausimais.

37. Taip pat žiūrėti informaciją, pateiktą Ataskaitos 77–82 punktuose.

#### **G. Bendradarbiavimas su nevyriausybėmis organizacijomis**

38. Siekiant įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“ (toliau –

Vyriausybės programos įgyvendinimo planas), priemonę „Bendruomeniškumo sustiprinimas, įtraukiant nevyriausybines organizacijas ir bendruomenes į sprendimų priėmimo procesus“ ir gerinti NVO įsitraukimą priimant visuomenei svarbius sprendimus, taip pat įkurti NVO fondą ir užtikrinti didesnę sektoriaus skaidrumą ir viešumą, 2019 m. priimti Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymo pakeitimai, kuriais sustiprintas NVO tarybos vaidmuo (jį sudaro devyni valstybės institucijų ir įstaigų atstovai, vienas Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovas ir dešimt NVO atstovų (viena iš NVO atstovauja negalia turintiems asmenims). NVO atstovai taip pat dalyvauja Pertvarkos plano stebėsenos grupėje. Numatyta, kad NVO taryba veikia prie Vyriausybės, patobulinta savivaldybių NVO tarybų sudarymo ir veikimo tvarka, taip pat sudarytas teisinis pagrindas NVO fondo įkūrimui. NVO fondas yra pagrindas kryptingoms ir nuolatinėms valstybės teikiamoms paskatoms, kurios užtikrintų geresnę NVO ir bendruomenių institucinių gebėjimų bei teikiamų paslaugų kokybę. Sustiprinti instituciniai gebėjimai užtikrintų sklandesnę laipsnišką viešųjų paslaugų perdavimą NVO sektoriui ir turėtų teigiamą įtaką NVO tvarumui, kurio Lietuvoje labiausiai trūksta paslaugų teikimo ir finansinio tvarumo srityse.

39. Patikslinti NRT nuostatai bei sudėtis ir numatyta, jog NRT sudaro 20 narių: 9 valstybės institucijų atstovai, 9 neįgaliųjų asociacijų atstovai ir vienas akademinės bendruomenės atstovas. NRT pirmininkas yra socialinės apsaugos ir darbo ministras. NRT sudaroma 2 metų kadencijai. NRT uždavinys – nagrinėti neįgaliųjų socialinės integracijos klausimus ir teikti pasiūlymus Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms dėl asmenų su negalia socialinės integracijos politikos, jos įgyvendinimo, asmenų su negalia visuomeninius santykius reglamentuojančių teisės aktų projektų.

40. Įgyvendinant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programą asmenims su negalia atstovaujančios NVO gali dalyvauti konkurso būdu ar viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka. Numatant priemones asmenų su negalia socialinei integracijai didinti, konsultuojamasi su NVO visais klausimais: tiek įtraukiant naujas priemones, tiek rengiant šių priemonių įgyvendinamuosius teisės aktus. Bendradarbiaujant su NVO, įgyvendinamos įvairios bendros veiklos (pvz., mokymai, projektai, kt.). Užtikrinamas NVO vykdomų veiklų asmenų su negalia teisių ir gerovės srityje finansavimas iš valstybės biudžeto.

41. NVO yra patikėta teikti socialinės rehabilitacijos paslaugas bendruomenėje (Ataskaitos 208–209 punktai), asmenų su negalia kūno kultūros ir sporto veiklas savivaldybėse (Ataskaitos 245–246 punktai), kompleksines socialinės rehabilitacijos paslaugas akliesiems (Ataskaitos 210 punktas).

42. Neįgaliųjų skėtinės NVO, kurių pagrindinis tikslas – ginti asmenų su negalia ir jų šeimos narių teises ir tinkamai jiems atstovauti, finansuojamos iš valstybės biudžeto. Bendradarbiaujant su šiomis NVO, rengiami neįgaliųjų bendruomenei būtini teisės aktų pakeitimai, konsultuojamasi dėl tinkamo naujų priemonių įgyvendinimo.

43. SADM inicijavo lygių galimybių tinklo, apimančio valstybės institucijas, vietos savivaldos subjektus, NVO ir kitus socialinius partnerius, kūrimą. Tinklas skirtas dalintis naudinga informacija nediskriminavimo, smurto artimoje aplinkoje ir lygių galimybių srityse. Į tinklą įtrauktos ir NVO.

## **F. Bendrieji statistikos duomenys apie neįgaliuosius**

44. Bendrieji statistikos duomenys pateikiami Ataskaitos dalyje „Demografinė padėtis“.

45. Lietuvos statistikos departamentas (toliau – SD) atlieka įvairaus periodiškumo pagal ES vienodas metodikas socialinius statistinius tyrimus (gyventojų apklausas) ir skelbia Oficialiosios statistikos portale statistinę informaciją apie suaugusius asmenis, kurių veikla, palyginti su įprastine žmogaus veikla, buvo apribota ne mažiau kaip 6 mėnesius. Daugiau informacijos apie asmenų su negalia statistikos duomenis ir jų rinkimą pateikta Ataskaitos 253–263 punktuose.

46. Socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje (toliau – SPIS) duomenis apie asmenis su negalia suveda NDNT ir savivaldybės. Kaupiami duomenys apie asmenis, kuriems nustatomas NL, DL, SP. Nuo 2018 m. SPIS pateikiama informacija, ar nustatant vaiko globą (rūpybą) vaikas buvo neįgalus. Taip pat nuo 2018 m. SPIS papildomai pradėti kaupti duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje patiriančius vaikus (tiek liudytojus, tiek augančius artimoje aplinkoje, kurioje smurtauojama), kiek iš smurtą patiriančių vaikų yra globojami (rūpinami) ar turi negalią.

### **III. NEĮGALIŲJŲ TEISIŲ ĮGYVENDINIMO APŽVALGA PAGAL KONVENCIJOS STRAIPSNIUS**

#### **2 straipsnis. Apibrėžtys.**

#### **3 straipsnis. Bendrieji principai**

47. LGKT skundai dėl asmenų su negalia diskriminacijos tiriami, vadovaujantis neįgalumo sąvoka, pateikiama tiek NSIĮ, tiek Konvencijoje, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo bei ES Teisingumo Teismo suformuluotoje praktikoje, neapsiribojant vien medicininiu neįgalumo sąvokos apibrėžimu, o taikant ir socialinę neįgalumo sąvoką, įvertinant išorines kliūtis, trukdančias asmenims su negalia visavertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Pažymėtina, kad ir kitos Lietuvos Respublikos institucijos vadovaujasi NSIĮ apibrėžta neįgalumo sąvoka ir dėl to valstybėje nekyla sunkumų dėl galimai siauresnio, nei numatyta Konvencijoje, neįgalumo suvokimo.

#### **4 straipsnis. Bendrieji įsipareigojimai**

48. Atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1 12 punkto a ir b papunkčius, Lietuva įtraukia asmenų su negalia interesus atstovaujančias NVO į sprendimų priėmimo procesus, įskaitant Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą bei kontrolę. Kasmet yra skiriamas finansavimas NVO veikloms, kurias vykdant atstovaujama asmenų su negalia teisėms. Pagrindiniai socialinės srities teisės aktai, susiję su asmenimis, turinčiais negalią, derinami su NVO per NRD ir NRT. Lietuva toliau planuoja gerinti asmenų su negalia interesams atstovaujančių NVO ir kitų subjektų įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesą. Daugiau informacijos pateikta Ataskaitos dalyje „G. Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis“.

#### **5 straipsnis. Lygybė ir nediskriminavimas**

49. Bendra informacija apie diskriminacijos draudimą pateikta Lietuvos Respublikos pirminės Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos (toliau – CRPD/C/LTU/1) 17–21 punktuose.

50. 2017–2019 m. Lietuvoje įgyvendintas Nediskriminavimo skatinimo 2017–2021 metų veiksmų planas (toliau – Nediskriminavimo planas). Nediskriminavimo plano paskirtis – ugdyti pagarbą žmogui, užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių



galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, didinti visuomenės teisinį sąmoningumą, toleranciją dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, etninės priklausomybės, religijos, informuoti visuomenę apie vykdomas lygių galimybių ir nediskriminavimo skatinimo priemones, stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą lygių galimybių ir nediskriminavimo skatinimo srityje. Nediskriminavimo plano pagrindu buvo parengti pasiūlymai dėl asmenų su negalia veiksmingo ir visapusiško dalyvavimo politiniame gyvenime lygiai su kitais asmenimis, įskaitant jų teisę ir galimybę balsuoti, užtikrinimo. Parengti teisės aktų pakeitimų projektai dėl LGKT funkcijų išplėtimo, įgyvendinant Konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo koordinavimo ir stebėsenos mechanizmą.

51. 2019 m. buvo atliktas tyrimas „Galimos diskriminacijos dėl sąlygų nepritaikymo analizė“ atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1 14 punkto b papunktį. Šio tyrimo rekomendacijos šiuo metu yra vertinamos ir Lietuva sieks įtvirtinti sąlygų nepritaikymą kaip diskriminacijos formą savo teisinėje sistemoje. Taip pat, atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1 14 punktą, 2019 m. priimtas Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo pakeitimas, kuriuo pagerintos paramos teikimo sąlygos asmenims, turintiems negalią, ir jų šeimoms: 20 procentų padidinti vertinamų pajamų dydžiai teisei į valstybės iš dalies kompensuojamą būsto kreditą ir socialinio būsto nuomą nustatyti, 60 procentų padidinti vertinamų pajamų dydžiai teisei į būsto nuomos mokesčio dalies kompensaciją nustatyti. Siekiant užtikrinti neįgaliųjų teisę į jiems specialiai pritaikytą socialinį būstą, nustatyta, kad asmenims ir šeimoms, gyvenantiems savivaldybės išnuomotame socialiniame būste ir turintiems teisę į socialinio būsto nuomos sąlygų pagerinimą, jeigu asmuo ar šeimos narys tampa neįgalioju ir dėl judėjimo ar apsitarnavimo funkcijų sutrikimų jam (šeimai) turi būti nuomojamas specialiai pritaikytas socialinis būstas, toks socialinis būstas turi būti suteikiamas nesilaikant eiliškumo.

52. Siekdama įgyvendinti lygybės ir nediskriminavimo bei prieinamumo principų įgyvendinimą praktikoje, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija (toliau – URM) pirmą kartą 2019 m. prisijungė prie tarptautinės *Duo Day* iniciatyvos. Prie šios iniciatyvos taip pat prisijungė ir SADM. Šia iniciatyva siekiama, kad *Duo Day* minima dieną įmonės bei organizacijos negalią turinčius žmones supažindintų su darbovietės veikla, suteiktų galimybę atlikti praktines užduotis ir kitaip įtrauktų juos į organizacijų veiklą.

53. 2017 m. priimti BK pakeitimai, kuriais papildytos 169–170<sup>1</sup> straipsniuose nurodytų nusikalstamų veikų sudėtys, jose papildomai numatant *neįgalumo* ir *amžiaus* požymius, kurie nuo šiol BK kontekste laikytini atskirais ir savarankiškais diskriminavimo, niekinimo, diskriminacijos ar smurto kurstymo arba neapykantos skatinimo pagrindais. BK numatytas reglamentavimas pasižymi didesne asmenų su negalia, kaip visuomenėje labiau pažeidžiamos grupės, teisine apsauga, nustatant griežtesnę baudžiamąją atsakomybę tais atvejais, kai bet kuris nusikaltimas padaromas, siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui *dėl neįgalumo*. Tokie atvejai, vadovaujantis BK, laikytini baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe.

54. 2019 m. į LGKT dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu buvo kreiptasi 126 kartus. Tai sudaro 13 proc. visų kreipimųsi. Dėl galimos diskriminacijos šiuo pagrindu moterys kreipėsi 16 kartų, vyrai – 21 kartą. 2019 m. LGKT atliko 41 tyrimą dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu. 39 tyrimai buvo pradėti pagal gautus skundus, 2 – Lygių galimybių kontrolieriaus iniciatyva. 2019 m. dėl konsultacijų dėl galimo teisių suvaržymo negalios pagrindu telefonu kreipėsi ir buvo konsultuojami net 352 asmenys. LGKT *Facebook* paskyroje dėl konsultacijų negalios pagrindu 2019 m. kreipėsi 11 asmenų. Palyginti su 2017 ir

2018 m., 2019 m. sumažėjo LGKT atliktų tyrimų skaičius šioje srityje, tačiau labai padidėjo į LGKT besikreipusių ir suteiktų konsultacijų skaičius. LGKT savo metinėje 2019 m. veiklos ataskaitoje svarsto, kad taip galimai įvyko dėl to, kad „įtariant diskriminaciją šioje srityje, dažniausiai kreipiamasi dėl problemų, susijusių su pareiškėjų arba jų atstovaujamų asmenų teisių bei interesų užtikinimu sveikatos, darbo, švietimo, turtinių santykių srityse. Kadangi minėtos gyvenimo sritys turi tiesioginę įtaką asmens arba jo atstovaujamojo gyvenimo kokybei, dažniausiai pasirinktas tiesioginis bendravimo būdas, t. y. telefonu užduodant rūpimus klausimus“. Skundų negalios pagrindu nagrinėjimo sritys pateiktos Ataskaitos priede (4 lentelė).

55. Praktikoje asmenys su negalia vis dar neretai susiduria su tuo, kad nesudarytos tinkamos sąlygos. Vyriausybė, atsižvelgdama į Konvencijos 5 ir 9 straipsnių nuostatas bei į CRPD/C/LTU/CO/1 13, 21 ir 22 punktus, pasiūlė Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – LRS) į LGĮ pakeitimo projekte (užregistruotas 2019 m.) išvardijamus diskriminavimo pagrindus įtraukti atsisakymą sudaryti tinkamas sąlygas asmenims su negalia. Tikimasi, kad LRS pritarus šiam siūlymui bus sudarytos palankesnės sąlygos asmenims su negalia ir užkirstos galimybės šiuos asmenis diskriminuoti dėl negalios.

### **6 straipsnis. Neįgalios moterys**

56. 2018 m. patvirtintas Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų planas 2018–2021 metams (toliau – Moterų ir vyrų lygių galimybių planas), kuriame numatytos priemonės moterų ir vyrų lygybės problemoms spręsti ir su tuo susiję uždaviniai. Atsižvelgiant į CRPD/C/LTU/CO/1 16 punktą, į Moterų ir vyrų lygių galimybių planą įtraukta priemonė „remti iniciatyvas, skatinančias neįgalias moteris ir mergaites dalyvauti visuomeniniame gyvenime ar padedančias mažinti daugialypę diskriminaciją“. Šiai priemonei įgyvendinti nuo 2018 m. yra numatytas didėjantis finansavimas. 2020 m. jis siekia 7 tūkst. Eur.

57. Priemonės veiklos kasmet skiriasi. 2018 m. buvo atliktas tyrimas „Neįgaliųjų moterų padėties analizė, įvertinant Konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“. Tyrimo metu nustatyta, kad daugelyje sričių moterys su negalia jaučiasi labiau diskriminuojamos nei moterys, neturinčios negalios. Be to, jos jaučiasi labiau diskriminuojamos už vyrus, turinčius tokią pačią negalią ir pateiktos rekomendacijos dėl moterų su negalia diskriminacijos mažinimo. Remdamasi šio tyrimo rekomendacijomis, Lietuva ketina toliau tęsti veiksmus, kad daugialypė diskriminacija būtų panaikinta. 2019 m., siekiant iširti moterų, turinčių negalią, patiriamą daugialypę diskriminaciją ir jos įveikimo būdus, atlikta literatūros, kurioje aptariama situacija Lietuvoje, gerieji pavyzdžiai, apžvalga ir parengta jos ataskaita. 2019 m. surengta *focus* grupė su moterimis, turinčiomis negalią, kurios metu jos skatintos įvardyti, su kokiomis kliūtis susiduria ir kaip pavyksta, nepaisant jų, įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Taip pat, siekiant didinti aktyvių moterų suvokimą apie kliūtis, išskylančias negalią turinčioms moterims dėl daugialypės diskriminacijos, ir moterų, turinčių negalią, gebėjimą atpažinti diskriminaciją dėl lyties, organizuotas 6 valandų trukmės forumas. Į renginį buvo pakviestos aktyvios moterys, savo srities lyderės, lyčių lygybės ekspertės, NVO atstovės ir moterys, turinčios negalią. Forumo metu dalyvės pasidalijo savo patirtimi, pristatyti literatūros apžvalgos rezultatai, diskutuota, kas galėtų padėti įveikti kliūtis.

## 7 straipsnis. Neįgalūs vaikai

### Teisės aktai

58. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (toliau – VTAPI) įtvirtintos Konvencijos nuostatos – VTAPI 19 straipsnyje nurodoma, kad vaikai su negalia turi lygias teises su kitais vaikais įgyvendinti visas žmogaus teises ir pagrindines laisves. Vaikams su negalia ir jų atstovams pagal įstatymą privalo būti užtikrinama: tinkama pagalba ir visaverčio dalyvavimo visose visuomenės gyvenimo srityse galimybės; teisė naudotis visomis vaikams skirtomis programomis: koordinuotai ir (ar) kompleksiškai teikiamomis paslaugomis nuo ankstyvosios intervencijos iki bendruomenėje teikiamų paslaugų; teisė visapusiškai dalyvauti visų pakopų ugdymo sistemoje ir su kitais vaikais dalyvauti neformaliojo švietimo, saviugdos, kūrybinėje veikloje; visuomeninių pastatų, gatvių ir transporto priemonių pritaikymas vaikų su negalia poreikiams. Taip pat VTAPI įtvirtinta ir nediskriminavimo sąvoka, pagal kurią kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl jokių aplinkybių, taip pat ir dėl savo sveikatos būklės.

59. VTAPI pakeitimais nustatyta didesnė vaikų su negalia priežiūra – įtvirtinta nuostata, kad vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą pasirūpina, kad vaikas iki 6 metų, taip pat vaikas su negalia, atsižvelgiant į jo SP ir brandą, be objektyvios būtinybės neliktų be vyresnių kaip 14 metų asmenų priežiūros.

60. 2020 m. įsigaliojus VTAPI pakeitimams, dar daugiau imta orientuotis į pagalbos vaikui ir šeimai prieinamumą, siekiant šalinti šeimoje esančias rizikas neatskiriant vaiko nuo šeimos – tai tampa pagrindiniu vaiko teisių apsaugos aspektu. Stengiamasi užtikrinti, kad vaiko paėmimas iš šeimos būtų kraštutinė priemonė, taikoma tik tais atvejais, kai susiduriama su sunkiausiais vaiko teisių pažeidimais, kai kyla realus pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei šeimoje arba kai tikrai buvo išnaudotos visos įmanomos pagalbos šeimai galimybės, būdai ir priemonės, tačiau situacija nepagerėjo ir yra realus pavojus vaiko fiziniam ir psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei arba reikšmingos žalos jo sveikatai atsiradimui, jei jis toliau liks šeimoje. Todėl pasikeitė ir pats galimų vaiko teisių pažeidimų vertinimas – atsisakyta grėsmės lygių, pagal kuriuos nustatomos grėsmės, rizikos, iššūkiai, ir imta vertinti ne tik vaiko, bet ir šeimos situaciją – kokios šeimai reikia pagalbos, paslaugų, kokių iššūkių jai kyla, taip pat kuo šeima stipri, kaip galima išnaudoti jos pačios turimas galimybes padėti sau ir vaikui. Taip užtikrinama, kad siekiant padėti vaikui ir šeimai nebus susitelkta tik į nustatytas grėsmes, bet bus įvertinti ir teigiami aspektai, kurie leis geriau padėti šeimai.

61. Patvirtintas Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas, kuriuo vadovaujantis nagrinėjami pranešimai apie galimus vaiko teisių pažeidimus ir, jei išnagrinėjus pranešimą yra pagrindo manyti, kad vaiko teisės buvo pažeistos, atliekamas vaiko situacijos vertinimas. Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas numato, kad, jei yra įtarimų, jog vaikas patyrė smurtą ar jeigu vaikas turi SP, raidos ir (ar) kitokių sutrikimų, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) arba jos įgaliotas teritorinis skyrius pagal poreikį turi užtikrinti, kad vaikas būtų išklausytas psichologo. Taip pat SP, raidos ir (ar) kitokių sutrikimų turinčio vaiko situacijos vertinimo metu Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius, atliekantys šio vaiko situacijos vertinimą, žodžiu, raštu ar elektroninėmis ryšio priemonėmis informavę vaiko atstovus pagal įstatymą, turi teisę į vaiko situacijos vertinimą įtraukti specialistus (psichologus, specialiuosius pedagogus ar kt. specialistus), kurie turi atitinkamų žinių ir kompetencijų, galinčių padėti išklausti vaiką ir nustatyti aplinkybes, turinčias reikšmės vaiko situacijos vertinimui.

62. Svarbu ir tai, kad atvejo vadyba nuo 2020 m. šeimoms gali būti taikoma ne tik tada, kai nustatomi vaiko teisių pažeidimai (kaip buvo iki šiol), bet ir kai pati šeima ar su ja dirbančios organizacijos, institucijos mano, kad šeimai reikia kompleksinės pagalbos. Taip siekiama stiprinti šeimas, laiku padėti joms spręsti kylančius sunkumus orientuojantis į prevenciją. Tai svarbu ir toms šeimoms, kurios augina negalią turintį vaiką.

63. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 186<sup>1</sup> straipsnio 1 dalis numato, kad ne vėliau kaip pirmosios nukentėjusiojo apklausos metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras atlieka nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą (daugiau informacijos pateikta 13 straipsnyje). Specialūs apsaugos poreikiai yra asmeninių savybių, nusikalstamos veikos pobūdžio ar jos padarymo aplinkybių nulemti nukentėjusiojo poreikiai naudotis BPK nustatytais garantijomis, kad nukentėjusysis būtų apsaugotas nuo psichinės traumos, nusikalstamo poveikio ar kitų neigiamų padarinių. Atsižvelgiant į tai neabejotina, kad baudžiamojo proceso metu yra įvertinami nukentėjusių vaikų su negalia poreikiai ir jiems atitinkamai suteikiamos didesnės procesinės garantijos, užtikrinančios jų visapusišką dalyvavimą baudžiamajame procese.

64. Vaiko teisė būti išklausytam reglamentuota CK 3 knygoje, skirtoje šeimos teisiniams santykiams reglamentuoti. CK 3.164 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai. Pagal CK 3.174 straipsnio 2 dalį, ginčą, kilusį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, teismas išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norą. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Pagal CK 3.177 straipsnį teismas, nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, privalo išklausyti vaiką, sugebantį išreikšti savo pažiūras, ir išsiaiškinti vaiko norus. CK 3.183 straipsnio 3 dalyje reglamentuota, kad teismas, sprenddamas dėl tėvų valdžios apribojimo, išklauso vaiko, galinčio suformuluoti savo pažiūras, nuomonę ir į ją atsižvelgia. CK 3.215 straipsnyje numatyta, kad kai įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas, būtinas jo rašytinis sutikimas. Sutikimą vaikas duoda teismui, be šio sutikimo įvaikinti negalima. Įvaikinamas dešimties metų nesulaukęs vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę, turi būti išklausytas teisme, ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja jo paties interesams.

65. CPK 380 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą; priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, kad vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais. Vaiko, kuriam yra suėję keturiolika metų, pareiškimas apie sutikimą ar nesutikimą su ieškiniu turi būti išreikštas raštu arba įrašytas į teismo posėdžio protokolą. Kai vaikas savo nuomonę išreiškia žodžiu, teismas gali duoti vaikui pasirašyti sutikimo ar nesutikimo su ieškiniu standartinę formą.

66. Įvaikinimo, globos ir rūpybos nustatymo bylose galioja specialios nuostatos dėl vaiko nuomonės pateikimo šiose bylose. CPK 485 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad įvaikinamasis, kuriam yra suėję dešimt metų, dėl įvaikinimo turi būti išklausytas teismo posėdyje. Teismas išsiaiškina, ar įvaikinamasis sutinka būti įvaikintas ir būti įvaikintojo įvaikis, ar sutinka, kad įvaikintojai būtų pripažinti jo tėvais, o jis – įvaikintojų vaiku, taip pat ar sutinka, kad būtų pakeistas jo vardas, pavardė. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad įvaikinamasis,

kuriam nėra suėję dešimt metų, dėl įvaikinimo, vardo ir pavardės pakeitimo turi būti išklausytas teismo posėdyje, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę ir suformuluoti pažiūras; nuomonė gali būti išreikšta žodine, rašytine forma ar kitais vaiko pasirinktais būdais. CPK 485 straipsnio 3 ir 4 dalyse numatyta, kad nustatyti, ar vaikas sugeba išreikšti savo nuomonę, ir išreikštai vaiko nuomonei išaiškinti gali būti kviečiamas ekspertas psichologas; išklausydamas vaiką, teismas vadovaujasi CPK 194 straipsnio 1 dalyje numatytais taisyklėmis. Vadovaujantis CPK 503 straipsnio 1 dalimi, vaikas, kuris sugeba išreikšti savo nuomonę ir suformuluoti savo pažiūras, dėl nuolatinės globos ar rūpybos nustatymo ir (ar) globėjo ar rūpintojo skyrimo turi būti išklausytas teismo posėdyje. Nustatyti, ar vaikas sugeba išreikšti savo nuomonę, bei pareikštai vaiko nuomonei išaiškinti gali būti kviečiamas ekspertas psichologas. Vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu ar kitais jo pasirinktais būdais. Išklausydamas vaiką, teismas vadovaujasi CPK 194 straipsnio 1 dalyje numatytais taisyklėmis.

67. CPK 194 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad, apklausiant nepilnametį liudytoją, jaunesnį kaip šešiolikos metų, o teismo nuožiūra – jaunesnį kaip aštuoniolikos metų, šaukiami dalyvauti liudytojo atstovai pagal įstatymus, taip pat gali būti šaukiamas dalyvauti pedagogas arba Tarnybos atstovas. Atsižvelgiant į tai CK, CPK numato plačias vaiko išklausymo, jo norų, valios nustatymo ir išreiškimo galimybes, atsižvelgiant į vaiko amžių, brandą, taip pat reikiamais atvejais suteikiant reikalingą pagalbą. CK 1.76 straipsnio 1 dalis numato, kad jeigu fizinis asmuo dėl fizinio trūkumo, ligos ar kitokių priežasčių negali pats pasirašyti, jo pavedimu sandorį gali už jį pasirašyti kitas asmuo.

### **Paslaugos**

68. SADM finansuoja projektus, pagal kuriuos teikiamos kompleksinės paslaugos nukentėjusiems nuo smurto vaikams ar netiesioginio smurto šeimoje aukoms (liudytojams) ir jų šeimų nariams. Siekiama suteikti veiksmingą pagalbą vaikams, galimai nukentėjusiems nuo psichologinio, fizinio smurto, seksualinio išnaudojimo bei nepriežiūros, jų šeimoms. Tokią specializuotą kompleksinę pagalbą 2018 m. gavo 884 vaikai, iš kurių – 32 vaikai su negalia, 2019 m. – 756 vaikai, iš kurių 5 vaikai su negalia.

69. Bendradarbiaujant su Islandijos valstybine vaiko teisių apsaugos agentūra, 2016 m. Vilniuje atidarytas Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centras. Kiekvienam vaikui, patyrusiam seksualinį smurtą, ir jo artimiesiems garantuojama galimybė gauti būtiną kompleksinę pagalbą vaikui palankioje (draugiškoje) aplinkoje (psichologinė, socialinė, teisinė pagalba, vaiko psichologinis įvertinimas, apklausa, teismo medicinos eksperto apžiūra). Ši pagalba yra prieinama ir negalią turintiems vaikams.

70. 2016 m. pabaigoje pradėtos teikti ir teikiamos bandomosios laikino atokvėpio paslaugos šeimoms, kuriose šeimos narys ar globojamas asmuo turi proto ir (arba) psichikos negalią. Paslaugos teikiamos visiems pageidaujantiems asmenims, nepaisant jų amžiaus. Laikino atokvėpio paslauga yra trumpalaikio pobūdžio asmens, turinčio negalią, globotinio (rūpintinio) socialinės priežiūros paslauga, kai šiuos asmenis auginantys tėvai, prižiūrintys šeimos nariai ar globojantys (prižiūrintys) asmenys laikinai dėl tam tikrų priežasčių negali jais pasirūpinti. Iki 2020 m. gegužės 1 d. laikino atokvėpio paslaugas gavo 240 asmenų, iš jų 64 vaikai, turintys proto ir (arba) psichikos negalią. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 20 punktą.

71. Nuo 2018 m. pabaigos vaikai su negalia aprūpinami komunikacijos techninės pagalbos priemonėmis. Komunikacijos techninės pagalbos priemonės – priemonės, skirtos asmens, turinčio judėjimo, intelekto ir kitų negalių, prarastoms dėmesio, verbalinės kalbos suvokimo, rašymo, skaitymo, bendravimo ir atminties funkcijoms kompensuoti. Iki 2020 m.

sausio 1 d. komunikacijos priemonėmis buvo aprūpinti apie 100 vaikų su negalia, o neįgalių vaikų aprūpinimo komunikacijos techninės pagalbos priemonėmis patenkinimo dalis nuo visų besikreipiančių asmenų skaičiaus – 83 proc. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 18 punkto b punktą.

72. Nuo 2017 m. pradėta vykdyti programa Šeimų, auginančių vaikus su sunkia negalia, gyvenamosios aplinkos pritaikymo programa (toliau – Antra programa), pagal kurią vaikams su sunkia negalia pritaikomas būstas ir gyvenamoji aplinka valstybės biudžeto lėšomis (Ataskaitos 104 punktas).

### **Neįgalūs vaikai globos sistemoje**

73. Patvirtinta nauja Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa, kurioje yra nauja papildoma priemonė apie vaikus su negalia. Asmenims, norintiems tapti vaiko globėjais (rūpintojais), tėviais, budinčiais globotojais ar šeimynos steigėjais, dalyviais, siekiama suteikti žinių ir įgūdžių geriau pažinti ir suprasti vaiko su negalia poreikius ir galimybes juos patenkinti, reikalingus bendravimo įgūdžius su vaikais, turinčius kalbos sutrikimų, regos, klausos, raidos, protinę, fizinę bei psichinę negalią. Pažymėtina, kad nuo 2019 m. bendruomeninių vaikų globos namų ir globos centrų darbuotojai taip pat išklauso mokymus pagal minėtą programą. Taip gilinamos darbuotojų žinios ir tobulinamos kompetencijos apie vaikus su negalia ir jų poreikius.

74. Parengti naujų bendruomeninių paslaugų, skirtų vaikams ir jų šeimų nariams, metodinių dokumentų paketai (paslaugų teikimo tvarkos aprašai): socialinės globos ir specializuotos slaugos socialinės globos ir specializuotos slaugos namuose; dienos užimtumo paslaugos vaikams (taip pat ir vaikams, turintiems negalią); ankstyvosios reabilitacijos paslaugos vaikams, turintiems negalią; laikino atokvėpio paslaugos; atvejo vadybos paslaugos, skirtos šeimoms, kuriose auga vaikas, turintis proto ir (ar) psichikos negalią.

75. Surengti mokymai darbuotojams, dirbantiems su neįgaliais asmenimis ir jų šeimomis (apmokyta 800 darbuotojų), pertvarkomų globos įstaigų darbuotojams (apmokyta 2 905 darbuotojai), už socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą atsakingų savivaldybių administracijų struktūrinių padalinių darbuotojams (apmokyta 192 darbuotojai). Mokymų metu buvo aptarta asmenų, turinčių proto ir (ar) psichikos negalią, integracija į bendruomenę, darbo su jais specifika, visuomenės nuostatų keitimas asmenų, turinčių negalią, atžvilgiu.

### **Apsauga nuo prievartos**

76. VTAPI įtvirtina seksualinio smurto apibrėžimą, taikomą visiems be išimties vaikams. Parengtos Smurto ir seksualinės prievartos prieš vaikus su negalia bei suaugusius asmenis globos įstaigose prevencijos rekomendacijos, kurios bus įgyvendintos socialinės globos įstaigose. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 18 punkto a papunktį. Siekiant suteikti žinių ir praktinių įgūdžių, reikalingų teikiant ir organizuojant paslaugas ir pagalbą vaikams, įskaitant ir globojamus (rūpinamus), įvaikintus ar budinčių globotojų prižiūrimu vaikus, ir jų šeimoms, įskaitant ir budinčius globotojus, globėjus (rūpintojus), tėvius, šeimynų steigėjus / dalyvius, bendruomeninių vaikų globos įstaigų darbuotojams organizuoti mokymai „Seksualinės prievartos prieš vaikus, įskaitant vaikus su negalia, atpažinimas, atvejų nustatymas ir pagalbos organizavimas“. Mokymuose dalyvavo 317 vaiko gerovės srityje dirbančių specialistų, iš jų 219 – Tarnybos darbuotojų. Taip pat paminėtina, kad 2020 m. sausio–vasario mėn. Tarnyba organizavo mokymus „Vaiko, turinčio (ne)diagnozuotą raidos sutrikimą ir (arba) negalią (protinę, fizinę), nuomonės išklausymas“, skirtus Tarnybos valstybės tarnautojams ir

darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartį (toliau – darbuotojas), atvejo vadybininkams, pareigūnams, tiesiogiai dirbantiems su vaikais ir jų atstovais pagal įstatymą (tėvais / globėjais (rūpintojais)). Mokymų metu buvo siekiama gilinti vaiko gerovės srityje dirbančių specialistų žinias ir praktinius įgūdžius, reikalingus išklausančiam vaiko, turinčio (ne)diagnozuotą raidos sutrikimą ir (arba) negalią (protinę, fizinę), nuomonę. Mokymuose dalyvavo 233 vaiko gerovės srityje dirbantys specialistai, iš jų 134 – Tarnybos darbuotojai.

### **8 straipsnis. Visuomenės švietimas**

77. 2018 m. priėmus Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimus, įsigaliojo draudimas skelbti informaciją, kurioje kurstoma neapykanta, tyčiojimasis, niekinimas, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, *negalios*, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar religijos pagrindu. Iki šiol galiojusioje šio įstatymo redakcijoje negalios pagrindas nebuvo įtrauktas.

78. 2020 m. įsigaliojo Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimas, kuris įpareigojo Lietuvos radijo ir televizijos transliuojamų televizijos programas: a) rodyti su lietuviškais subtitrais – ne mažiau kaip 50 proc. viso transliavimo laiko; b) versti į lietuvių gestų kalbą, – ne mažiau kaip 20 proc. viso transliavimo laiko; c) pritaikyti regos negalią turintiems asmenims, – ne mažiau kaip 10 proc. viso transliavimo laiko.

79. Įgyvendinant Nediskriminavimo planą, buvo vykdomos priemonės, skirtos informuoti visuomenę lygių galimybių ir nediskriminavimo klausimais, įskaitant ir diskriminaciją dėl negalios. Viena iš priemonių – socialinė reklama, kuri buvo transliuojama didžiųjų Lietuvos miestų viešajame transporte.

80. 2016 m. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (toliau – TM) organizavo seminarą „Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų lygių galimybių užtikrinimas – Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos reikalavimai ir teisinio reguliavimo taikymo praktiniai aspektai“, skirtą visuomenei asmenų su negalia padėties klausimais informuoti, užtikrinant, kad būtų tinkamai įgyvendinamos Konvencijos nuostatos. Iki naujo asmens veiksnumo ribojimo teisinio reguliavimo įsigaliojimo TM viešino informaciją spaudoje, radijo laidoje.

81. Įgyvendinant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programą, nuo 2018 metų įgyvendinama atskira priemonė „vykdyti visuomenės švietimą ir informavimą apie neįgaliųjų socialinės integracijos procesą“, kurios tikslas – skleisti informaciją visuomenei apie asmenų su negalia socialinės integracijos procesą. Skelbiama informacija siekiama: šviesti ir informuoti visuomenę asmenų su negalia kasdienio gyvenimo, ekonominės, socialinės padėties klausimais ir skatinti gerbti jų teises ir orumą; visose gyvenimo srityse kovoti su stereotipais ir ydinga praktika; didinti informuotumą apie negalios ypatumus, asmenų su negalia gebėjimus ir pasiekimus; inicijuoti diskusijas elektroninėje erdvėje visuomenei ir atskiroms tikslinėms grupėms aktualiais klausimais apie asmenų su negalia teises, socialinę, ekonominę padėtį ir t. t. Kasmet yra publikuojama ne mažiau kaip 365 informacijos vienetai: parengti ir paskelbti unikalūs, niekur anksčiau neskelbti, straipsniai, unikalūs, niekur anksčiau neskelbti, vaizdo reportažai, rengiamos interaktyvios akcijos. Paskelbti straipsniai papildomai publikuojami ir lengvai skaitoma kalba.

82. NRD finansuoja konkurso būdu atrenkamus projektus, iš dalies ar tiesiogiai susijusius su visuomenės švietimu: Neįgalųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus<sup>1</sup>; Periodinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo projektus<sup>2</sup>. Vadovaujantis šių projektų finansavimo konkursų nuostatais, pareiškėjais gali būti asmenims su negalia atstovaujančios NVO. Kartu įgyvendinamos kitos veiklos, susijusios su visuomenės informavimu, tokios kaip reklaminės kampanijos nuostatų apie asmenis su proto ar psichikos negalia, asmenų su klausos negalia kaita, televizijos šou LRT kanale „Draugystė veža“<sup>3</sup>, televizijos laidų ciklas „Unikalios mamos“<sup>4</sup>, rengiami informaciniai straipsniai specializuotuose leidiniuose („Lietuvos sveikata“).

## 9 straipsnis. Prieinamumas

### Pastatų pritaikymas asmenų su negalia specialiems poreikiams

83. 2017 m. Lietuvos Respublikos statybos įstatyme nustatyta, kad statinio architektūra turi būti tokia, kad statiniai atitiktų universalaus dizaino reikalavimus, nustatomus normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose, normatyviniuose statinio saugos ir paskirties dokumentuose. Jeigu pastatuose ir inžineriniuose statiniuose statybos darbai vykdomi pagal statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintos statybos, supaprastinto rekonstravimo projektus, kapitalinio remonto aprašą, paprastojo remonto projektą ar paprastojo remonto aprašą statiniuose, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, arba keičiama statinių paskirtis į šiame sąraše nurodytą paskirtį, tokius pastatus ir inžinerinius statinius būtina pritaikyti asmenų su negalia SP, vadovaujantis normatyvinių statybos techninių dokumentų reikalavimais. Projektų sprendinių atitiktį nustatytiems reikalavimams tikrina NVO, kurią NRD atrenka konkurso būdu. Atrinkta NVO dalyvauja ir asmenų su negalia svarbių statinių statybos užbaigimo komisijos darbe. Per metus vidutiniškai patikrinama 2 240 asmenims su negalia svarbių statinių projektų, dalyvaujama 686 statybos užbaigimo komisijų darbe, vidutiniškai suteikiamos 563 konsultacijos dėl statybos projektų rengimo klausimų.

84. 2017 m. priimtas Lietuvos Respublikos architektūros įstatymas, kuriame nustatyta, kad aplinkos pritaikymo visiems visuomenės nariams (projektavimo visiems (universalus dizaino) principų taikymas, užtikrinant žmonių srautų judumą ir projektuojamų objektų prieinamumą (pasiekiamumą), yra vienas iš architektūros kokybės kriterijų.

85. Teisinis reglamentavimas papildytas nuostatomis, nustatančiomis universalus dizaino principų privalomumą projektuojant pastatus ir aplinką (techninio projekto bendrojoje, architektūrinėje, sklypo sutvarkymo dalyse), aplinkos ministrui 2016 m. lapkričio 7 d. patvirtinus statybos techninį reglamentą STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“: projekto bendrojoje dalyje turi būti pateikiamas aplinkos ir statinių pritaikymo asmenims su negalia projektinių sprendinių aprašymas; projekto architektūros dalyje turi būti pateikiami asmenų su negalia specifinių poreikių tenkinimo sprendiniai; projekto sklypo sutvarkymo dalyje turi būti pateikiama informacija ir duomenys apie asmenų su negalia judėjimo ir jų transporto stovėjimo, judėjimo galimybes. 2019 m. patvirtintas reglamentas STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“, kuriame įtvirtintas universalus dizaino principų taikymas statiniams. Naujojo

<sup>1</sup> Projektų remiama veikla: neįgalųjų teisių gynimas (atstovavimas, švietėjiška veikla).

<sup>2</sup> Projektų finansavimo tikslas – remti neįgalųjų socialiniam švietimui ir informavimui skirtų periodinių leidinių leidybą.

<sup>3</sup> Pasakojamos istorijos apie asmenų su negalia ir be negalios draugystę.

<sup>4</sup> Televizijos laidų ciklas „Unikalios mamos“ apie skirtingas negalias turinčias moteris, jų kasdienybę, iššūkius, gyvenimo istoriją ir patirtį, transliuotas per LRT PLUS kanalą. Kiekvienos laidos trukmė – 26 minutės. Laidose rodyti televizijos eteriui adaptuoti 7 vaizdo siužetai apie universalų dizainą.



STR 2.03.01:2019 pagrindas – tarptautinis standartas ISO 21542:2011 „Pastatų statyba. Užstatytos aplinkos prieinamumas ir naudojamumas“. STR 2.03.01:2019 nustatomi tik tie reikalavimai, kurių nenustato ISO 21542:2011 arba kurie, atsižvelgiant į Lietuvoje taikomą praktiką, skiriasi nuo ISO 21542:2011 reikalavimų.

86. Nuolat viešinama ir pabrėžiama universalaus dizaino svarba. 2018 m. sukurti 7 filmukai apie universalaus dizaino principus. 2019 m. atlikta gamintojų ir paslaugas teikiančių įstaigų bei vartotojų, turinčių negalią, apklausa, remiantis gautais rezultatais, NRD užsakymu buvo sukurta universali vertinimo kriterijų sistema, pagal kurią galima įvertinti produktų (gaminų ir paslaugų) prieinamumo ir tinkamumo visiems lygmenį, parengtas patikros lapo pildymo algoritmas ir instrukcija. Naudodamos šį algoritmą, įstaigos, įmonės ir organizacijos gali atlikti savo aplinkos, teikiamų paslaugų ir gaminamų produktų atitiktį universalaus dizaino principams. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 22 punktą.

87. 2016–2019 m. Nacionalinė teismų administracija įvykdė šias veiklas, kurios pagerino teismų patalpas asmenų su negalia poreikiams: rekonstruotas Šiaulių apygardos teismo pastatas, Alytaus apylinkės teismo Prienų rūmuose įrengtas sanitarinis mazgas, pritaikytas neįgalųjų poreikiams, Panevėžio apylinkės teismo Biržų rūmuose įrengtas keltuvas, Marijampolės apylinkės teismo Vilkaviškio rūmuose įrengtas pandusas prie pagrindinio įėjimo į pastatą, Utenos apylinkės teismo Utenos rūmuose įrengta automobilių statymo vieta asmenims su negalia, Plungės apylinkės teismo Palangos rūmuose, atliekant vidaus patalpų remontą, įrengti asmenims su negalia pritaikyti sanitariniai mazgai.

88. Iki 2019 m. pabaigos policijos įstaigų valdomi 82 administracinės paskirties pastatai, t. y. 68 proc. visų tokių pastatų buvo pritaikyti asmenims su negalia. 2020 m. planuojama atlikti modernizavimo darbus policijos įstaigų administraciniuose pastatuose Pakruojyje ir Kaišiadoryse ir juos pritaikyti asmenims su negalia.

89. Daugiau aktualios informacijos pateikta Ataskaitos 135, 237–239 punktuose.

### **Transporto prieinamumas asmenims su negalia**

90. 2019 m. buvo inicijuotas projektas „Geležinkelių paslaugų pritaikymas pagal universalaus dizaino principus“, kurio pagrindinis tikslas – iki 2024 m. įgyvendinti Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 reikalavimus siekiant suteikti galimybę keliauti geležinkelių transportu visiems keleiviams (tarp jų asmenims su negalia ir riboto judumo žmonėms su individualiais poreikiais), suformuoti ilgalaikius tikslus ir kryptį dėl geležinkelių paslaugų pritaikymo negalią turintiems asmenims. 2019 m. kartu su neįgalųjų NVO buvo parengtas preliminarus geležinkelių paslaugų pritaikymo visiems keleiviams planas, parinktos galimos priemonės (saugos mygtukų įrengimas, maršrutų ženklavimas lytimaisiais ir kontrastingais vaikščiojamojo paviršiaus žymenimis, Brailio raštu, maršrutų su aukščio skirtumu naikinimas įrengiant papildomas pagalbines priemones ir kt.) ir atlikta keleivinių riedmenų ir stočių / stotelių inventorizacija. 2016–2019 m. AB „Lietuvos geležinkeliai“, įgyvendindami geležinkelių infrastruktūros projektus, 22 peronus pritaikė asmenims su negalia ir riboto judumo asmenims. Geležinkelių riedmenų, pritaikytų SP turintiems žmonėms, skaičius: elektriniuose traukiniuose EJ575 (iš viso 13 vnt.) įrengti specialūs įrenginiai asmenims su negalia įlipti / išlipti, specialiai pritaikytas sanitarinis mazgas, įrengtos vietos asmenims su negalia / vaikų vežimėliams ir jų tvirtinimo įranga bei specialus pagalbos mygtukas, kuriuo prireikus išskviečiamas traukinio personalas, informacija traukinio salonuose pateikiama Brailio raštu; dyzelinių traukinių 620M, DR1A, RA-2 (iš viso 29 vnt.), kursuojančių vietiniais Lietuvos maršrutais, salonuose įrengta 1 vieta asmenims su negalia; dyzeliniuose traukiniuose 620M

informacija traukinio salonuose pateikiama Brailio raštu. Traukiniuose 630M (iš viso 3 vnt.) įrengta po 2 specialius keltuvus negalią turintiems asmenims įlipti / išlipti, pritaikytas sanitarinis mazgas, įrengtos vietos negalią turintiems asmenims / vaikų vežimėliams ir jų tvirtinimo įranga, taip pat sėdimos vietos lydintiems asmenims. Traukiniai 730M (iš viso 7 vnt.) pritaikyti neįgaliųjų ir ribotos judėsenos asmenų poreikiams: yra įlipimo / išlipimo įrenginiai, pritaikyti sanitariniai mazgai, įrengtos vietos negalią turintiems asmenims / vaikų vežimėliams ir jų tvirtinimo įranga bei pagalbos mygtukas, kuriuo prirėkus išskviečiamas traukinio personalas, informacija traukinio salonuose pateikiama Brailio raštu.

91. 2016–2018 m. Vilniaus oro uoste buvo įrengti pandusai prie galerijų, į muitinės patalpas, praplatintos atvykimo durys, atliktas remontas SP turintiems keleiviams skirtuose tualetuose. Kauno oro uoste buvo įrengtos nuvažos vežimėliams, nauji pagalbos iškvietimo punktai, pradėta naudoti nauja, moderni transporto priemonė „Ambulift“, skirta ribotos judėsenos keleiviams vežti ir įlaipinti į orlaivį. Palangos oro uoste ilgalaikėje automobilių stovėjimo aikštelėje įrengtos vietos SP turintiems keleiviams, įsigytas ir naudojamas trapas, skirtas ribotos judėsenos keleiviams įlaipinti į orlaivį. 2019 m. Vilniaus oro uosto išvykimo terminale, panduso zonoje, įrengta SP keleiviams skirta išleidimo vieta bei pagalbos iškvietimo įranga, Vilniaus ir Kauno išvykimo terminaluose įrengtos SP turintiems keleiviams skirtos laukimo erdvės su pagalbos iškvietimo įranga, papildomos laukimo vietos prie registracijos stalų, sukurtas edukacinis filmukas apie keliones oro transportu autizmo negalią turintiems keleiviams. Lietuvos oro uostų interneto svetainė ltou.lt 2019 m. buvo atnaujinta ir pritaikyta žmonių su negalia poreikiams.

92. Viešojo transporto ir infrastruktūros pritaikymo darbus atlieka ir savivaldybės. Vilniuje važiuoja 390 žemagrindžių autobusų ir 88 žemagrindžiai troleibusai, pritaikyti asmenims su negalia (2016 m. tokių transporto priemonių buvo perpus mažiau). Siekiant, kad visi Vilniaus miesto šviesoforai būtų pritaikyti žmonėms, turintiems regėjimo negalią, atliekant perėjų rekonstrukcijos darbus, į visus šviesoforus yra diegiama garsinio signalo sistema. Iš Vilniaus mieste esančių 286 šviesoforais reguliuojamų sankryžų (perėjų), 37-iose (13 proc.) įrengta įranga, pritaikyta silpnaregių poreikiams (garsiniai signalai prisitaikantys prie aplinkos triukšmo, jutikliniai mygtukai su krypties rodykle, vibracija).

93. Šiaulių mieste 93 proc. miesto maršrutų sudaro maršrutai, kuriais važinėja asmenims su negalia pritaikyti miesto autobusai: 2017 m. iš 115 autobusų 74. buvo pritaikyti asmenims su negalia, 2018 m. iš 100 autobusų – 67, 2019 m. iš 104 autobusų – 97. Šiaulių miesto 100 viešojo transporto stotelių, kurios buvo atrinktos bendradarbiaujant su Šiaulių miesto Aklių ir silpnaregių draugija, veikia programėlė „Transporto balsas“ (regėjimo negalią turintiems žmonėms skirtas inovatyvus sprendimas, realiu laiku teikiantis garsinę informaciją apie atvažiuojantį viešąjį transportą). 2018 m. 95 vairuotojai-konduktoriai dalyvavo 4 val. trukmės mokymuose „Transporto priemonių ir keleivių vežimo paslaugų pritaikymas žmonėms su negalia“. 2019 m. 37 vairuotojai-konduktoriai dalyvavo vidiniuose mokymuose (4 mokymai po 2 ak. val.) apie perspėjamųjų mygtukų naudojimą SP turintiems keleiviams.

94. Kaune šiuo metu eksploatuojami 142 troleibusai ir 275 autobusai, pritaikyti SP turintiems žmonėms. Visos transporto priemonės yra žemagrindės. Visose transporto priemonėse pranešamos maršruto stotelės. Taip pat pažymėtina, kad visose rekonstruojamose arba naujai įrengiamose šviesoforinėse sankryžose ar perėjose įrengiami garsiniai signalai bei neregijų nuvedimo sistemos.

### **Švietimo prieinamumas**

95. Nuo 2018 m. Švietimo valdymo informacinėje sistemoje kaupiami duomenys apie bendrojo ugdymo mokyklų pritaikymą asmenims su negalia. Informacija skelbiama internete. Asmenys gali matyti, kaip šalyje ir kiekvienoje savivaldybėje švietimo įstaigų pastatai pritaikyti asmenims su negalia įvairiais aspektais. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija (toliau – ŠMSM) dėl aukštųjų mokyklų pritaikymo asmenims su negalia duomenų neturi, tačiau fiksuoja, kad šių įstaigų steigėjai aplinkai pritaikyti per mažai skiria investicijų ir per siaurai supranta aplinkos pritaikymą. Pažymėtina, kad 2019 m. NRD užsakymu atliktas tyrimas dėl Aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems vertinimo, kuriame dalyvavo 79 įstaigos ir buvo vertinami 237 pastatai ir teritorijos aplink juos, atskleidė, kad tik 12,2 proc. tirtų objektų yra pritaikyti ir asmenys su negalia gali savarankiškai judėti visame pastate ir teritorijoje.

96. Šiuo metu mokiniams su fizine negalia (judantiems su vežimėliais) visiškai pritaikyta 10 proc. mokyklų. Apie 60 proc. mokyklų yra iš dalies pritaikytos priimti tokius vaikus. 3 proc. mokyklų yra visiškai pritaikytos regos negalią turintiems žmonėms. Daugiau informacijos apie bendrojo ugdymo mokyklų pritaikymą asmenims su negalia pateikiama Ataskaitos priede (8 lentelė).

97. Aktuali informacija apie švietimo prieinamumą taip pat pateikiama Ataskaitos 178–196 punktuose.

### **Informacinės aplinkos prieinamumas**

98. Siekiant, kad asmenys su negalia galėtų savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, buvo imtasi atitinkamų priemonių užtikrinti asmenų su negalia lygias su kitais asmenimis galimybes naudoti informacijos ir ryšių technologijas, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų prieinamumą, 2018 m. priimti Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainės ir mobiliosios programos taptų prieinamos visiems naudotojams. Šiomis įstatymo nuostatomis į nacionalinę teisę perkeltos 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo nuostatos. Įgyvendinant minėtą įstatymą, pakeistas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas (toliau – Aprašas), kuris privalomas visoms valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms. Aprašas papildytas nuostatomis dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo reikalavimų, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų atitikties prieinamumo reikalavimams stebėsenos, skundų dėl įstaigų interneto svetainių ar mobiliųjų programų nepritaikymo ar netinkamo pritaikymo prieinamumo reikalavimams, taip pat dėl netinkamo įstaigos atlikto vertinimo ar prieinamumo reikalavimų laikymosi nagrinėjimo tvarkos, informacijos apie įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo reikalavimus sklaidos.

99. 2019 m. patvirtinta Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų stebėsenos atlikimo tvarka. Šios tvarkos tikslas – nustatyti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų atitikties prieinamumo reikalavimams stebėsenos atlikimo bei stebėsenos rezultatų ataskaitos parengimo ir pateikimo Europos Komisijai tvarką. Tvarkoje apibrėžiamas vykdomos stebėsenos laikotarpis, naudojami stebėsenos metodai, kaip sudaroma stebėsenos imtis, Europos Komisijai teikiamos

ataskaitos turinys, nustatoma, kad Informacinės visuomenės plėtros komitetas (toliau – IVPK) atlieka interneto svetainių ir mobiliųjų programų atitikties nustatyties reikalavimams stebėseną.

100. IVPK kasmet atlieka Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių atitikties vertinimą, apimančią taip pat ir minėtų interneto svetainių atitikties prieinamumo reikalavimams vertinimą. Vertinimas apima apie 1 200 institucijų interneto svetainių. Apie vertinimo metu nustatytus valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių trūkumus informuojamos institucijos, joms teikiamos metodinės rekomendacijos ir konsultacijos dėl atitinkamų interneto svetainių tobulinimo. Pastarųjų trejų metų IVPK atliktų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių atitikties bendriesiems reikalavimams tyrimų rezultatai rodo, kad šalyje prieinamų interneto svetainių mažėja ir 2019 m. jos sudarė tik 3,4 proc. (atitiko AA lygį<sup>5</sup>). 2017–2019 m. buvo tik 6 interneto svetainės, kurios įvertintos prieinamomis per visą šį laikotarpį. Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priede (14 lentelėje). Mobiliųjų programų būklės analizę pirmą kartą planuojama atlikti tik nuo 2021 m. birželio mėn., kai įsigalios reikalavimas užtikrinti prieinamumą. Nors mobiliosios programos yra labai svarbios asmenims su negalia greitai ir lengvai pasiekti dominančią informaciją ar gauti reikiamas paslaugas, tačiau prieinamumo lygis nežinomas. Pažymėtina, kad 2014–2020 metų AS fondų investicijų veiksmų programos 2 prioriteto „Informacinės visuomenės skatinimas“ priemonių finansavimo sąlygų aprašuose yra nustatyta, kad projektus rengiantys pareiškėjai turi vadovautis Elektroninių paslaugų kūrimo metodikoje nustatytais reikalavimais elektronines paslaugas kurti ar modernizuoti taip, kad būtų užtikrintas elektroninių paslaugų tinkamumas vartotojams. Paslaugos taip pat turi būti pritaikytos ir prieinamos asmenims su negalia.

### **Būsto pritaikymas asmenims su negalia**

101. Lietuvoje yra vykdomos 2 būsto pritaikymo asmenims su negalia programos: būsto pritaikymas asmenims su negalia (toliau – Pirmą programa) ir šeimų, auginančių vaikus su sunkia negalia, būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymas (toliau – Antra programa). Įgyvendinant programas, siekiama individualius asmenų būstus pritaikyti jų fiziniams poreikiams. Programas reglamentuoja tvarkos aprašai, kuriuose numatyti kreipimosi dėl būsto pritaikymo reikalavimai, vertinimo ir finansavimo tvarka, pritaikymo tvarka bei priežiūra ir būsto pritaikymo darbų priėmimas. Aprašai yra nuolat tobulinami, atsižvelgiant į NVO ir savivaldybių, vykdančių pritaikymo įgyvendinimą, nuomones ir aktualijas.

102. Įgyvendinant Pirmą programą, nuo 2019 m. būstas pritaikomas ne tik asmenims, kurie turi judėjimo sutrikimų, bet ir asmenims, kurie turi proto ar psichikos sutrikimų: įrengiamos saugos priemonės (minkštinamos arba keičiamos sienų dangos, klijuojamos apsauginės langų plėvelės, įrengiami durų užraktai ar apsaugos ir pan.). Įgyvendinant Pirmą programą, būsto pritaikymo išlaidos dengiamos iš valstybės biudžeto – ne daugiau kaip 60 proc. ir iš savivaldybės biudžeto – ne mažiau kaip 40 proc. Iš viso 2016–2019 m., įgyvendinant Pirmą programą, buvo pritaikyti 1 634 būstai, iš valstybės biudžeto skirta 5 653,3 tūkst. Eur, iš savivaldybės – 4 632,2 tūkst. Eur.

103. Nuo 2017 m. pradėta įgyvendinti Antra programa. Pagal Antrą programą būstas pritaikomas vaikams su sunkia negalia ir atliekami ne tik būsto ir aplinkos pritaikymo darbai, bet gali būti perkamos ir sensorikos techninės pagalbos priemonės vaikams, turintiems sensorikos sutrikimų. Įgyvendinant Antrą programą, visos būsto pritaikymo išlaidos yra dengiamos iš

<sup>5</sup> Laikomasi nustatyto minimalaus kontrasto santykio, pasikeitus ekrano orientacijai, turinys prisitaiko ir toliau atvaizduojamas teisingai, tiesiogiai transliuojamoms garso laidoms sinchroniškai pateikiami subtitrai ir pan.

valstybės biudžeto lėšų. 2017–2019 m., įgyvendinant Antrą programą, buvo pritaikyti 504 būstai, iš valstybės biudžeto skirta 1 133,4 tūkst. Eur.

### **Paslaugų prieinamumas**

104. Daugeliu atvejų paslaugų prieinamumas tiesiogiai susijęs su fizinės aplinkos prieinamumu. Yra patvirtintos Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuje rekomendacijos valstybės ir savivaldybių įstaigoms bei įmonėms, viešajame ir privačiame sektoriuose paslaugas teikiantiems asmenims, įstaigoms, įskaitant gydymo, švietimo, kultūros įstaigas, ir organizacijoms. Jų tikslas – padėti viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuje dirbantiems specialistams pasirengti sutikti, bendrauti ir aptarnauti negalia turinčius asmenis. Minėtomis rekomendacijomis gali pasinaudoti ir visi kiti visuomenės nariai. Jos yra pakankamai išsamios, bet neprivalomos.

105. LGKT tirdama asmenų su negalia skundus dėl jų diskriminavimo paslaugų teikimo srityje labai dažnai nustato pažeidimus dėl fizinės aplinkos nepritaikymo asmenims su negalia. Tais atvejais, kai nustatomi pažeidimai, Lygių galimybių kontrolierius kreipiasi į viešąjį ar privatų paslaugos teikėją ar prekės pardavėją, siūlydamas pašalinti lygias galimybes pažeidžiančius veiksmus, t. y. imtis priemonių fizinėms kliūtims pašalinti, prireikus teikia rekomendacijas dėl teisės aktų, ribojančių asmenų su negalia teises tinkamai naudotis visuomeninėmis paslaugomis dėl fizinės aplinkos nepritaikymo. 2016–2019 m. buvo atlikta nemažai tyrimų dėl asmenų su negalia galimybių įsigyti prekes ar paslaugas apribojimo, nepritaikant statinių ir fizinės aplinkos (paslaugų teikimo ar prekių pardavimo vietų) asmenų su negalia poreikiams:

- 2016 m. tyrimas dėl diskriminacijos negalios pagrindu teikiant taros supirkimo paslaugas pagal užstato už vienkartinės pakuotes sistemą. Nustačius pažeidimą Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (toliau – AM) įpareigota teisės aktuose, reglamentuojančiuose supirkimo paslaugų organizavimo tvarką, įtvirtinti pareigą asmenims, teikiantiems šias paslaugas, užtikrinti taros supirkimo vietų pritaikymą asmenų su negalia poreikiams. Vykdamas pateiktą rekomendaciją, AM sudaryta darbo grupė. NVO parengė ir pateikė rekomendacijas dėl taros supirkimo vietų pritaikymo asmenų su negalia poreikiams, tačiau galiojančių teisės aktų pakeitimų nebuvo atlikta.

- 2017 m. tyrimas dėl asmenų su negalia dalyvavimo rinkimuose, kurio metu nustatyta, kad 2016 m. vykusiuose LRS rinkimuose asmenims su negalia nebuvo sudarytos sąlygos veiksmingai juose dalyvauti, kaip tai numato Konvencija. Atsižvelgiant į tai ir į CRPD/C/LTU/CO/1 rekomendacijas buvo pakeisti teisės aktai siekiant užtikrinti visiems negalia turintiems asmenims teisę balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose.

- 2017 m. tyrimais konstatuoti pažeidimai paslaugų teikimo srityje dėl tinkamo keleivių vežimo autobusais, baseinų paslaugų nepritaikymo, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos pastato nepritaikymo. 2018 m. konstatuota pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje atlikus tyrimus dėl pastatų, kuriuose buvo teikiamos visuomenei prieinamos bei reikšmingos administracinės, sveikatos priežiūros, švietimo organizavimo, kultūros paslaugos ar parduodamos prekės, nepritaikymo (dėl Kretingos rajono savivaldybės, Kauno miesto poliklinikos, Kauno miesto savivaldybės, Studijų kokybės vertinimo centro pastatų, parduotuvės „Maxima“ pastato Vilniaus Žvėryno mikrorajone). Minimais atvejais konstatuotas paslaugų teikėjų bei prekių pardavėjų pareigos užtikrinti, kad jų teikiamomis paslaugomis galėtų naudotis visi asmenys, nepaisant negalios, pažeidimas, nes asmenims su judėjimo negalia nebuvo sudarytos sąlygos patekti į pastatų vidų arba judėti jų viduje dėl neįrengtų arba netinkamai

įrengtų pandusų, keltuvų, liftų ir pan. Itin reikšmingi 2018 metų tyrimai dėl Kauno „Žalgirio“ arenos pritaikymo asmenims su negalia stebėti sporto bei kultūros renginius, Vilniaus televizijos bokšto paslaugų teikimo ribojimų. Su konstatuotais pažeidimais paslaugų teikėjai sutiko ir ėmėsi atitinkamų veiksmų, kad paslaugos būtų prieinamos asmenims su negalia (pavyzdžiui, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnyba ėmėsi veiksmų dėl keltuvo įrengimo, Kauno „Žalgirio“ arenos administracija geranoriškai ir operatyviai atliko nemažai pritaikymą užtikrinančių darbų (nuo bilietų pardavimo el. sistemos iki vietų išplanavimo salėje).

- 2019 m. atlikus tyrimą, konstatuota sisteminė problema, kai asmenys su negalia, įsigyjantys butus daugiabučiuose namuose, neturi galimybės naudotis (pirkti, nuomotis ar kt.) automobilių stovėjimo vietos, skirtos žmonėms su negalia. Konstatuota, jog pagal statybų techninio reglamento dėl pastatų pritaikymo žmonių su negalia poreikiams nuostatas automobilių aikštelių statytojai / savininkai yra įpareigoti įrengti reikiamą skaičių automobilių statymo vietų, tačiau nėra įpareigoti šį vietų skaičių išlaikyti per viso objekto eksploatavimo laiką ir užtikrinti, kad šiomis stovėjimo vietomis galėtų faktiškai naudotis asmenys, turintys negalią. Tačiau AM nuomone, teisės aktų pakeitimai nebūtini, nes automobilių stovėjimo vietų asmenims su negalia įrengimo klausimus ir statinių ir priežiūrą reglamentuojantys teisės aktai užtikrina šių asmenų teisę vienodai su kitais asmenimis naudotis fizine aplinka, o konstatuotus pažeidimus galėjo lemti su teisės normų nesilaikymu susijusios aplinkybės.

106. Priėmus 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų, SADM užsakymu buvo atliktas Lietuvos teisinės aplinkos tyrimas dėl prieinamumo reikalavimų. Direktyva bus perkelta į Lietuvos nacionalinę teisę ne vėliau kaip 2022 m. birželio 28 d., o priemonės taikomos nuo 2025 m. birželio 28 d.

107. Vis gi Lietuvoje dar išlieka didelė problema dėl viešųjų pastatų ir transporto, interneto svetainių bei mobiliųjų programų pritaikymo asmenims su negalia nepakankamumo ir aplinkos pritaikymo stebėsenos mechanizmo trūkumo, kas neužtikrina lygių galimybių asmenims su negalia naudotis viešuoju transportu, gauti informaciją suprantama kalba bei patekti į viešuosius pastatus. AM ir Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija (toliau – SUMIN) tiesiogiai neįpareigos rinkti duomenis ir vertinti visų viešųjų pastatų ir transporto objekto prieinamumą. SUMIN turi patikimus duomenis tik apie geležinkelių transporto ir infrastruktūros pritaikymą bei veiksmų planą dėl prieinamumo didinimo. 20 savivaldybių turi parengusios darnaus judumo planus. IVPK interneto svetainių prieinamumo lygį vertina, tačiau mobiliųjų programų prieinamumo būklė neanalizuojama. Pažymėtina, Valstybės kontrolė 2020 metų valstybinio audito ataskaitoje „Asmenų su negalia socialinė integracija“ pateikė šias rekomendacijas:

1) siekiant aplinkos pritaikymo asmenims su negalia didesnės pažangos ir jų lygių galimybių naudotis viešaisiais pastatais, užtikrinti, kad būtų parengti veiksmų planai dėl svarbiausių pastatų pritaikymo, numatant vykdytojus, terminus, siektinus rodiklius, ir būtų stebimas planų vykdymas (AM užtikrinti valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų prieinamumo įsivertinimą ir veiksmų planų parengimą bendradarbiaujant su pastatų savininkais (valdytojais), NRD ir NVO, atstovaujančiomis asmenims su negalia, SADM vykdyti veiksmų planą dėl svarbiausių pastatų pritaikymo įgyvendinimo stebėseną). Rekomendaciją pavesta įgyvendinti iki 2023 m. pab.

2) siekiant, kad asmenys su negalia galėtų naudotis pritaikytais statiniais (pastatais) visą jų naudojimo laikotarpį, AM pavesta iki 2021 m. pab. patikslinti teisinį reguliavimą, nustatantį

statinių naudojimo priežiūrą vykdančių institucijų funkcijas dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros.

3) siekiant didinti asmenų su negalia galimybes naudotis viešuoju transportu, SUMIN pavesta užtikrinti, kad būtų parengti transporto rūšių kartu su infrastruktūra (išskyrus geležinkelių transportą) prieinamumo didinimo veiksmų planai ir stebimas jų vykdymas.

4) siekiant, kad savivaldybės įsigytų tik asmenims su negalia pritaikytas viešojo transporto priemonės ar susisiekimo paslaugas, SUMIN iki 2021 m. pab. pavesta užtikrinti, kad teisės aktuose būtų įtvirtinti transporto prieinamumo asmenims su negalia kriterijai, kuriais turi vadovautis savivaldybės.

5) orientuojantis į viešosios informacijos prieinamumą elektroninėje erdvėje, IVPK pavesta imtis priemonių 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvai (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo įgyvendinti.

### **10 straipsnis. Teisė į gyvybę**

108. Teisė į gyvybę ir jos veiksmingą apsaugą Lietuvoje visiems asmenims užtikrinama vienodomis efektyviomis priemonėmis. Šiuo atžvilgiu išskirtinas BK, kuriame numatoma griežčiausia valstybės prievartos priemonė – baudžiamoji atsakomybė tiek už tyčinį žmogaus nužudymą (BK 129 straipsnis), įskaitant ir nužudymą labai susijaudinus (BK 130 straipsnis), tiek už neatsargų žmogaus gyvybės atėmimą (BK 132 straipsnis). Lietuvos baudžiamajame įstatyme taip pat atskirai kriminalizuotos tokios nusikalstamos veikos (kuriomis viena ar kita forma kėsinamasi į žmogaus gyvybę) kaip sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės (BK 133 straipsnis) arba padėjimas (beviltiškai sergančio žmogaus prašymu) nusižudyti (BK 134 straipsnis). Išskirtini tokie nužudymą kvalifikuojantys požymiai kaip veikos padarymas bejėgiškos būklės žmogui (129 straipsnio 2 dalies 2 punktas) ir veikos padarymas, siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui būtent dėl šio asmens (grupės) neįgalumo (129 straipsnio 2 dalies 13 punktas). Nužudymas, esant minėtiems nusikaltimų kvalifikuojantiems požymiams, baudžiamas išskirtinai griežtai, įskaitant ir laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos. Svarbu pažymėti, kad tais atvejais, kai bet kuris nusikaltimas (įskaitant nusikaltimus, kuriais kėsinamasi į žmogaus gyvybę) padarytas asmeniui, kuris dėl neįgalumo buvo bejėgiškos būklės (be šio asmens prašymo), arba siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui būtent dėl šio asmens (grupės) neįgalumo, BK kaltininkui numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę, nes minėti atvejai, vadovaujantis BK 60 straipsnio 1 dalies 6 ir 12 punktais, laikytini baudžiamąją atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis. Taigi, BK numatytas reglamentavimas pasižymi didesne neįgaliųjų, kaip visuomenėje labiau pažeidžiamos grupės asmenų, apsauga griežtesnėmis baudžiamosios teisės priemonėmis, o valstybės taikomos baudžiamosios priemonės yra griežtesnės, jeigu asmens neįgalumas yra neatsiejamas nuo asmens bejėgiškos būklės arba tiesiogiai susijęs su asmeniu (grupe), siekiant nusikalstama veika išreikšti neapykantą šiam asmeniui būtent dėl šio asmens (grupės) negalios.

### **11 straipsnis. Pavojaingos situacijos ir humanitarinės krizės**

109. Klausos ar kalbos negalią turintys asmenys gali išsikviesti skubiąją pagalbą savo gyvenamosios vietos adresu paskambinę Bendrajam pagalbos centrui (toliau – BPC), teikiančiam „Tyliojo skambučio“ paslaugą. Klausos ar kalbos negalią turintis asmuo gali iš anksto BPC pateikti savo asmens duomenis, būtinus siekiant suteikti jam skubiąją pagalbą, kurie automatiškai tampa matomi BPC operatoriui, atsiliepus į tokio asmens skambutį numeriu 112.

Klausos ar kalbos negalią turintys asmenys, norėdami išsikviesti pagalbą, taip pat gali rašyti SMS žinutę numeriu 112.

110. Nuo 2020 m. liepos 1 d. pradėjo veikti Skubiosios pagalbos tarnybų telefono numerio 112 mobilioji programėlė, skirta klausos negalią turintiems asmenims dvipusiu realaus laiko vaizdo ir teksto ryšiu susisiekti su BPC, pranešti apie staiga iškilusią grėsmę gyvybei, sveikatai, saugumui, aplinkai ar turtui ir išsikviesti skubiosios pagalbos tarnybas (policiją, priešgaisrines gelbėjimo pajėgas, greitosios medicinos pagalbos tarnybą ar aplinkos apsaugos pajėgas). Gavus vaizdo skambutį, skambučių operatoriams ir programėlės naudotojams susikalbėti padeda BPC budintys gestų kalbos vertėjai. Programėlė taip pat leidžia, naudojant pasaulinės palydovinės navigacijos sistemos ir kitas telefono jutiklių vietos nustatymo funkcijas, gana tiksliai nustatyti pagalbos prašančiojo buvimo vietą. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 24 punktą.

111. Lietuvos gyventojai gali būti perspėjami ir informuojami apie ekstremalią situaciją ne tik sirenomis, bet ir naudojant šiuolaikinę korinio transliavimo (*Cell Broadcast*) technologiją, siunčiant trumpuosius pranešimus į gyventojų mobiliuosius telefonus. Tokie pranešimai perduodami vienu metu visiems pasirinktoje teritorijoje esantiems ir savo mobiliajame telefone korinio transliavimo funkciją aktyvinusiems gyventojams.

112. Įstaigos, kuriose teikiamos paslaugos gyventojams su negalia, pvz., psichikos sveikatos centrai, ligoninės, palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės, medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigos, socialinės globos įstaigos ir pan., priskiriamos įstaigoms, kurių vadovai turi organizuoti ekstremaliųjų situacijų valdymo planų rengimą, derinimą ir tvirtinimą. Tai reiškia, kad tokios įstaigos privalo įvertinti galimas grėsmes ir joms pasiręgti, taip užtikrindamos, kad gresiant ar susidarius ekstremaliajai situacijai būtų tinkamai pasirūpinta šiose įstaigose esančiais žmonėmis, tarp jų ir turinčiais negalią.

113. Galiojantys teisės aktai taip pat nustato, kad, organizuojant gyventojų evakuaciją gresiant ar susidarius ekstremaliajai situacijai, pirmiausia turi būti evakuojami asmenys su negalia bei juos prižiūrintys ir slaugantys asmenys. O nustatant kolektyvinės apsaugos statinių poreikį savivaldybės teritorijoje, turi būti atsižvelgiama į asmenų su negalia savivaldybėje skaičių.

## **12 straipsnis. Lygybė prieš įstatymą**

114. Nuo 2016 m. įsigaliojo CK, CPK, VGTPĮ, Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo ir Vietos savivaldos įstatymo pakeitimai, kuriais įgyvendinamos Konvencijos 12 straipsnio nuostatos ir pakeistas asmens veiksnio ribojimo instituto teisinis reguliavimas. CK įtvirtinti nauji pagalbos priimant sprendimus teikimo ir išankstinio nurodymo teisiniai institutai. Taip pat pakeisti fizinio asmens neveiksnio ir riboto veiksnio teisiniai institutai.

### **Išankstiniai nurodymai ir pagalba priimant sprendimus**

115. Išankstiniai nurodymai, jų registravimas, pakeitimas, papildymas ir panaikinimas reglamentuoti CK 2.137(1)–2.137(3) straipsniuose. Išankstinis nurodymas – tai nauja asmens veiksnio įgyvendinimo priemonė, kuri dar vadinama gyvuoju testamentu (angl. „living will“) arba išankstine direktyva (angl. „advanced directives“). Išankstinį nurodymą gali pateikti pilnametis veiksnius fizinis asmuo, jame asmuo gali apibrėžti, kaip turėtų būti tvarkomi su jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimu susiję klausimai, jei jo veiksnys ateityje būtų apribotas arba jis būtų pripažintas neveiksniumi. Išankstiniame nurodyme asmuo gali nurodyti:



asmenis, kuriuos jo pageidavimu teismas skirtų jo globėjais arba rūpintojais; pateikti nurodymus, kaip turėtų būti tvarkomi jo turtiniai ir kiti reikalai, kt. Išankstinis nurodymas turi būti notarinės formos ir registruojamas notariname registre ir Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre.

116. CK 3.279(1)–3.279(3) straipsniuose reglamentuotas pagalbos priimant sprendimus institutas. Pilnametis veiksnus fizinis asmuo gali raštu sudaryti sutartį su kitu pilnamečiu veiksnio fiziniu asmeniu, kuriuo jis pasitiki, dėl pagalbos priimant sprendimus tam tikrose gyvenimo srityse. Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus gali būti sudaroma, jei asmeniui, turinčiam psichikos sutrikimą, arba dėl kitų aplinkybių (pavyzdžiui, amžiaus ar ligos) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus ar juos išreikšti. Sutarties pagrindu teikiama pagalba galėtų apimti, pavyzdžiui, sprendimui priimti reikalingos informacijos rinkimą; galimų sprendimo alternatyvų nurodymą ir kt. Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus ir jų pakeitimus tvirtina notarai. Šios sutartys registruojamos Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre. Statistinė informacija apie išankstinių nurodymų ir pagalbą priimant sprendimus sutarčių skaičių pateikiama Ataskaitos priede (17 lentelė).

### **Ribotas veiksnumas tam tikrose srityse**

117. CK 2.11 straipsnyje reglamentuotas fizinių asmenų civilinio veiksnumo apribojimas tam tikroje srityje. Fizinis asmuo, kuris dėl psichikos sutrikimo iš dalies negali suprasti savo veiksmų tam tikroje srityje reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas ribotai veiksnio toje srityje. Nustatyta, kad jei asmens veiksnumas apribojamas tam tikroje srityje, jam yra nustatoma rūpyba. Rūpintojo teises ir pareigas nustato CK trečiosios knygos normos. Vadovaudamasis CK 2.11 straipsnio 2 dalimi, teismas sprendime nurodo baigtinį sričių, kuriose fizinis asmuo pripažįstamas ribotai veiksnio, sąrašą. Fizinis asmuo srityse, kuriose jis pripažintas ribotai veiksnio, negali sudaryti sandorių ar kitaip veikti be rūpintojo sutikimo. Teismas negali apriboti asmens teisės kreiptis į teismą dėl sprendimo, kuriuo jis pripažintas ribotai veiksnio, panaikinimo, be to, pripažindamas asmenį ribotai veiksnio, teismas negalės apriboti CK 2.25 ir 2.26 straipsniuose nustatytų teisių – teisės į kūno neliečiamumą ir vientisumą bei fizinio asmens laisvės neliečiamumo užtikrinimą. CK 2.10 straipsnyje reglamentuotas fizinio asmens pripažinimas neveiksniu tam tikroje srityje. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad fizinis asmuo, kuris dėl psichikos sutrikimo negali suprasti savo veiksmų tam tikroje srityje reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu toje srityje. Neveiksniui tam tikroje srityje asmeniui šioje srityje yra nustatoma globa. CK 2.10 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad teismas sprendime nurodo baigtinį sričių, kuriose asmuo pripažįstamas neveiksniu, sąrašą. Pripažinto neveiksniu tam tikroje srityje asmens vardu sandorius toje srityje sudaro jo globėjas.

### **Teismo procesas**

118. Nagrinėjant bylas dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnio (CPK 462–474 straipsniai), yra išlaikytos ir anksčiau galiojusios procesinės garantijos (žodinis bylos nagrinėjimas, ekspertizė, teismo pareiga išklausti asmenį), taip pat reikalaujama papildomų įrodymų. CPK 465 straipsnyje numatyta, kad, teikiant pareiškimą dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje, turi būti pateikti šie papildomi įrodymai: asmens sveikatos priežiūros įstaigos pažyma, socialinio darbuotojo išvada apie asmenį, kurį prašoma pripažinti ribotai veiksnio, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar su pagalba. Pareiškėjas taip pat turi nurodyti sritis, kuriose siūlo teismui pripažinti asmenį neveiksniu ar ribotai veiksnio. Pažymėtina, kad teisės

aktuose įtvirtinta svarbi asmens teisių garantija: ne dažniau kaip kartą per vienus metus kreiptis į teismą dėl pripažinimo visiškai veiksniu ar veiksniu toje srityje, kurioje asmuo yra pripažintas neveiksniu, turi teisę ir fizinis asmuo, kuris pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje (CK 2.10 straipsnio 4 dalis). VGTPĮ užtikrinta galimybė neveiksniais pripažintiems asmenims pasinaudoti valstybės garantuojama antrine teisine pagalba.

119. Siekiant, kad visi iki naujo teisinio reguliavimo priimti teismų sprendimai, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais (t. y. jų teisės yra visiškai ir maksimaliai apribotos), būtų peržiūrėti, CK pakeitimo įstatyme buvo įtvirtintos specialios nuostatos dėl iki šio įstatymo įsigaliojimo priimtų teismo sprendimų, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais, peržiūrėjimo. CK pakeitimo įstatymo straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad iki šio įstatymo įsigaliojimo priimti teismo sprendimai, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais, turi būti peržiūrėti per dvejus metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos CPK nustatyta tvarka. Šios įstatymo nuostatos nenumato jokių išimčių – visi iki 2016 m. sausio 1 d. priimti teismo sprendimai, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais, pirmąjį kartą turi būti peržiūrėti teismo tvarka. Apibendrinti Lietuvos Respublikos apylinkių teismų duomenys apie nagrinėjamas bylas dėl iki 2016 m. sausio 1 d. priimtų teismų sprendimų, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais, peržiūrėjimo pateikiami Ataskaitos priede (16 lentelė). Vadovaujantis CK pakeitimo įstatymo 72 straipsnio 3 dalimi, teismo sprendimai, peržiūrėti šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, vėliau peržiūrimi, jei į teismą kreipiasi šio įstatymo 6 straipsnyje išdėstyta CK 2.10(1) straipsnyje nurodyta Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija. Būtent siekiant įgyvendinti jau minėtas Konvencijos 12 straipsnio nuostatas dėl asmens veiksnio ribojimo priemonių reguliaraus peržiūrėjimo, CK buvo įtvirtintos nuostatos dėl Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos atliekamo asmenų, pripažintų neveiksniais, būklės peržiūrėjimo. Taigi, Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijai yra nustatyta pareiga vertinti neveiksnių asmenų būklę ir, priėmus atitinkamus sprendimus, jei tai yra tikslinga ir pagrįsta, pareiga kreiptis į teismą dėl šių neveiksnių asmenų atžvilgiu priimtų teismų sprendimų peržiūrėjimo. Jei Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija teisės aktų nustatyta tvarka priima sprendimą, kad kreiptis į teismą netikslinga, peržiūros procesas baigiamas. Kaip minėta, vadovaujantis CPK 465 straipsniu, kreipiantis į teismą dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu, peržiūrėjimo, teismui turi būti pateikta socialinio darbuotojo išvada apie asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečiose srityse. Asmens gebėjimas pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus vertinamas, vadovaujantis Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašu, patvirtintu socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu. Nurodyta socialinio darbuotojo išvada yra rengiama tik tais atvejais, jei kreipiamasi į teismą, o jeigu asmens būklės peržiūrėjimą atlieka Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija, socialinio darbuotojo išvada nerengiama. Pažymėtina, kad, CPK nustačius reikalavimą pateikti sveikatos priežiūros įstaigos pažymą, taip pat naują įrodymą – minėtą socialinio darbuotojo išvadą, siekiama, kad teismas, priimdamas sprendimą, galėtų remtis išsamių įrodymų visuma, siekiant pagrindinių tikslų – kad asmens veiksnumą ribojančios priemonės, jei būtina jas taikyti, būtų kuo labiau individualizuotos, pritaikytos konkrečiam asmens situacijai ir visapusiškai pagrįstos. Be to, CPK įtvirtinus šiuos privalomus įrodymus, siekiama sumažinti teismo procese skiriamų teismo psichiatrijos ekspertizių skaičių, nes sveikatos priežiūros specialistai nurodė, kad yra tokios ligos (pavyzdžiui, Alzheimerio liga), kurioms esant neveiksniu pripažinto asmens būklė nesikeičia labai ilgą laiką, todėl tokiose bylose užtenka kitų įrodymų apie asmens psichinę būklę ir nebūtina kiekvieną kartą teismui

peržiūrint anksčiau priimtą teismo sprendimą skirti teismo psichiatrijos ekspertizę. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 26 punktą.

120. TM, siekdama visapusiškai įvertinti 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojusių CK pakeitimo įstatymo ir CPK pakeitimo įstatymo sukeltas pasekmes, asmens veiksnio ribojimo instituto teisinio reguliavimo efektyvumą ir pakankamumą, kasmet atlieka CK, CPK įtvirtinto asmens veiksnio ribojimo instituto stebėseną ir apibendrina šios stebėsenos rezultatus. 2017 m. balandžio 7 d. LRS kanceliarijos teisės aktų informacinėje sistemoje buvo paskelbta teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma dėl CK, CPK įtvirtinto asmens veiksnio ribojimo stebėsenos instituto, kurioje apibendrinti šio instituto 2016 metų stebėsenos rezultatai, 2018 m. balandžio 6 d. LRS kanceliarijos teisės aktų informacinėje sistemoje paskelbta teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma, kurioje apibendrinti šio instituto 2017 metų stebėsenos rezultatai. 2019 m. gegužės 23 d. LRS kanceliarijos teisės aktų informacinėje sistemoje paskelbta teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma, kurioje apibendrinti šio instituto 2018 metų stebėsenos rezultatai.

121. Siekiant įgyvendinti Konvencijos nuostatas, taip pat įgyvendinamas Vyriausybės programos įgyvendinimo plano 5.3.4 papunktyje numatyto darbo 5 veiksmas „neįgalių asmenų įgalinimas ginti savo teises, palaipsniui sukuriant pagalbos priimti sprendimus modelį“. Pagalbos priimti sprendimus modelio sukūrimas ir jo įgyvendinimo užtikrinimas yra būtina praktinė prielaida parengti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų atsisakyta visiško neveiksnio instituto. Bus siekiama atsisakyti asmens veiksnio ribojimo institutų, kuriant alternatyvius pagalbos priimant sprendimus mechanizmus. Už pagalbos priimti sprendimus modelio įgyvendinimą atsakingos SADM, TM ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija (toliau – SAM).

122. Įgyvendinant Pertvarkos projektą, parengtas Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus paslaugos teikimo aprašas. Apraše pagalba priimant sprendimus traktuojama kaip socialinė paslauga, kurios tikslas – pasitelkus pagalbininko priimant sprendimus ar specialistų komandos pagalbą, stiprinti asmens gebėjimus pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus, siekiant gyventi savarankiškai ir dalyvauti visose gyvenimo srityse.

### **13 straipsnis. Teisė į teisingumą**

123. Valstybė garantuoja teisinę pagalbą asmenims su negalia ar jų interesus siekiantiems apginti jų atstovams. VGTPĮ įtvirtina teisinės pagalbos teikimą asmenims, kurie negali savarankiškai tinkamai apginti pažeistų ar ginčijamų savo teisių ir įstatymų saugomų interesų. Asmenims teikiama pirminė ir antrinė teisinė pagalba. Pirminę teisinę pagalbą (teisinės informacijos ir teisinių konsultacijų teikimą, valstybės ir savivaldybių institucijoms skirtų neprocesinių dokumentų rengimą), neatsižvelgiant į turtą ir pajamas, turi teisę gauti visi Lietuvoje gyvenantys asmenys. Antrinę teisinę pagalbą (advokato pagalbą rengiant procesinius dokumentus, ginant ar atstovaujant ikiteisminėse ir teisminėse institucijose) turi teisę gauti asmenys, atitinkantys nustatytus turto ir pajamų lygius, arba asmenys, kurie priskirtini socialiai pažeidžiamai asmenų grupei. VGTPĮ yra numatyta, kad antrinė teisinė pagalba, neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius, teikiama asmenims, kuriems nustatytas sunkus NL, asmenims, kuriems nustatytas 0–25 proc. DL, arba sukakus senatvės pensijos amžių, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas didelių SP lygis, taip pat šių asmenų globėjams (rūpintojams), kai valstybės garantuojama teisinė pagalba reikalinga globotinio (rūpintinio) teisėms ir interesams atstovauti ir ginti (6 punktas), asmenims, kai sprendžiami jų priverstinio hospitalizavimo ir gydymo, priverstinio hospitalizavimo ir gydymo pratęsimo

klausimai ir jų globėjams (rūpintojams), kai valstybės garantuojama teisinė pagalba reikalinga globotinio (rūpintinio) teisėms ir interesams atstovauti (8 punktas), asmenims, kuriuos prašoma pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, taip pat neveiksniais tam tikroje srityje pripažinti asmenys bylose dėl globos, bylose dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo ir neveiksniu tam tikroje srityje pripažinto asmens pripažinimo veiksniu ar ribotai veiksniu, taip pat neveiksniais tam tikroje srityje pripažintų asmenų globėjams bylose dėl teismo sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo ir neveiksniu tam tikroje srityje pripažinto asmens pripažinimo veiksniu ar ribotai veiksniu (13 punktas). Taip pat sprendimas teikti antrinę teisinę pagalbą asmeniui su negalia gali būti priimtas ir kitu, su negalia nesusijusiu pagrindu (pavyzdžiui, atsižvelgiant į turtą ir pajamas, kaip socialinės pašalpos gavėjui ar nukentėjusiajam dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo ir kt.). Tai leidžia užtikrinti tinkamą asmenų su negalia dalyvavimą teisminiuose procesuose.

124. Be to, advokatams, teikiantiems antrinę teisinę pagalbą, suteikta papildoma informacija apie neveiksnių ar ribotai veiksnių asmenų teisių ir interesų atstovavimo problematiką ir pateiktos rekomendacijos dėl efektyvesnio ir kokybiškesnio asmenų teisių ir interesų užtikrinimo (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos advokatams 2019 m. lapkričio mėn. išplatintas raštas, kuriame, siekiant užtikrinti tinkamą, profesionalią priverstinai gydomų ir neveiksnių asmenų interesų apsaugą, rekomenduota gavus minėtos tarnybos sprendimą dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo, per kuo įmanoma trumpesnę laiką susisiekti su šiais asmenimis). Taip pat, papildyta sprendimo dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo, kai antrinė teisinė pagalba teikiama civilinėje byloje dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikrose srityse, forma, joje pažymint apie poreikį advokatui per kuo trumpesnę laiką susitikti su pareiškėju ir susitarti dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo eigos. 2017 m. valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantiems asmenims organizuotų mokymų viena iš temų buvo „Ką būtina žinoti dirbant su neįgaliaisiais, senyvo amžiaus žmonėmis ir smurto aukomis.“

125. BPK įtvirtintas nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo institutas (BPK 186<sup>1</sup> str.). Vadovaujantis šia nuostata, ne vėliau kaip pirmosios nukentėjusiojo apklausos metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras atlieka nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą. Prireikus tam gali būti pasitelkiamas psichologas arba kiti specialių žinių ar įgūdžių turintys asmenys. Į nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo metu surinktus duomenis atsižvelgiama organizuojant baudžiamąjį procesą ir BPK nustatytais atvejais sprendžiant, ar nukentėjusiajam dėl jo specialių apsaugos poreikių būtina taikyti vieną ar daugiau BPK nustatytų garantijų. Duomenys, gauti atliekant nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą, laikomi atskirai nuo bylos. Įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ir jo gynėjui neleidžiama susipažinti su šiais duomenimis. Taip pat pažymėtina, kad nors Lietuvos Respublikoje baudžiamasis procesas vyksta valstybine lietuvių kalba, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas per įmanomai trumpiausią laiką privalo nustatyti, ar baudžiamojo proceso dalyvis moka lietuvių kalbą ir ar tam, kad jis tinkamai pasinaudotų savo teisėmis arba suprastų vykstantį baudžiamąjį procesą, jam baudžiamojo proceso metu būtina naudotis vertėjo (pavyzdžiui, gestų kalbos vertėjo) paslaugomis. Lietuvių kalbos nemokantiems baudžiamojo proceso dalyviams užtikrinama teisė daryti pareiškimus, duoti parodymus ir paaiškinimus, paduoti prašymus ir skundus, kalbėti teisme kalba, kurią jie moka. Visais šiais atvejais, taip pat susipažindami su bylos medžiaga proceso dalyviai turi teisę nemokamai naudotis vertėjo paslaugomis. Bylos dokumentai, kurie įteikiami įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam, taip pat kitiems proceso dalyviams, turi būti raštu išversti į kalbą, kurią jie moka.

Lietuvių kalbos nemokantis įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis, išteisintasis ar tokio asmens gynėjas turi teisę ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui pateikti motyvuotą prašymą ir dėl kitų svarbių bylos dokumentų, su kuriais jie turi teisę susipažinti, ar jų dalių vertimo raštu į kalbą, kurią jie moka.

126. BPK įtvirtinta ir daugiau nuostatų, susijusių su pažeidžiamų proceso dalyvių – nukentėjusiųjų apsauga: 2017 m. įsigaliojo BPK pakeitimo įstatymas, kuriuo panaikintas privataus kaltinimo institutas, t. y. nuo nusikalstamos veikos nukentėję asmenys dėl tam tikrų nusikalstamų veikų padarymo nebepivalo palaikyti kaltinimo teisme. Esant baudžiamojo proceso įstatyme numatytoms sąlygoms, bus atliekamas ikiteisminis tyrimas, o prokuroras palaikys kaltinimą teisme. Baudžiamojo proceso įstatymas numato ir privataus gyvenimo apsaugą – numatyta, kad ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini (BPK 177 straipsnis). Proceso dalyviams susipažįstant su ikiteisminio tyrimo medžiaga, draudžiama daryti bylos medžiagos kopijas, jei joje yra duomenų apie privatų asmens gyvenimą. Ikiteisminio tyrimo metu su nukentėjusiais atliekami veiksmai nėra vieši, įskaitant teismo posėdžius ikiteisminio tyrimo metu, kuriuose nagrinėjami kandomųjų ir kitų procesinių prievartos priemonių skyrimo klausimai arba proceso dalyvių skundai (išskyrus atvejus, kai teismas nusprendžia kitaip). Numatytos ir plačios neviešo bylos nagrinėjimo galimybės – leidžiama neviešai nagrinėti teisme bylas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinami arba dėl kurių yra pripažinti nukentėjusiais nepilnamečiai, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylas, taip pat kitas bylas, siekiant užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatų proceso dalyvių gyvenimą arba užtikrinti, jei tai būtina, nukentėjusiojo *specialius apsaugos poreikius*, taip pat kai apklausiamas liudytojas ar nukentėjusysis, kuriems taikomas anonimiškumas.

127. Pažymėtina, kad asmenys su intelekto ar psichikos negalia gali atsidurti ir tokiose situacijose, kai, jiems paskyrus psichiatrinę ekspertizę, priverčiamųjų medicinos priemonių taikymą ar tiesiog priverstinį psichiatrinių hospitalizavimą ir gydymą psichiatrijos įstaigoje, taikomi specialieji baudžiamojo ar civilinio proceso teisės normų reglamentuojami režimai. Šiuo metu teisės aktai numato šiuos asmenų priverstinio atidavimo į sveikatos priežiūros įstaigą atvejus ir atitinkamą sprendimų apskundimo tvarką:

1) Atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo metu (baudžiamasis procesas). Vadovaujantis BPK 141 straipsniu, jeigu tiriant ar nagrinėjant baudžiamąją bylą įtariamajam prireikia daryti teismo medicinos ar teismo psichiatrijos ekspertizę, įtariamasis ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi gali būti atiduotas į ekspertizės įstaigą ir laikomas ten iki ekspertizės akto pateikimo prokurorui arba teismui. Jei teismo psichiatrijos ekspertizė nustato, kad įtariamasis dėl psichinės ligos yra pavojingas visuomenei, teisėjo nutartimi jo buvimo laikas ekspertizės įstaigoje gali būti pratęstas arba įtariamasis gali būti perkeltas į kitą specialią įstaigą, kol teismas nuspręs dėl priverčiamųjų medicinos priemonių skyrimo. Numatyta, kad įtariamasis atiduodamas į ekspertizės įstaigą, taip pat laikymo joje terminai nustatomi ar pratęsimi laikantis tos pačios tvarkos kaip ir skiriant, pratęsiant ar apskundžiant suėmimą. Vadovaujantis teisės normų analogija, skundą dėl atidavimo į sveikatos priežiūros įstaigą galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo.

2) Priverčiamųjų medicinos priemonių taikymas (baudžiamasis procesas). Vadovaujantis BPK 392 straipsniu, priverčiamąsias medicinos priemones teismas taiko asmenims, teismo pripažintiems nepakaltinamais, taip pat asmenims, kuriems po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutriko psichika ir dėl to jie negali suvokti savo veiksmų

esmės ar jų valdyti. Priverčiamosios medicinos priemonės gali būti taikomos asmenims, teismo pripažintiems ribotai pakaltinamais, BK 18 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais. Vadovaujantis BPK 318 straipsnio 3 dalimi, nutartys taikyti priverčiamąsias medicinos priemones skundžiamos per dvidešimt dienų nuo nutarties paskelbimo dienos. Dėl apeliacinės instancijos teismo priimtų nutarties gali būti duodamas ir kasacinis skundas.

3) Priverstinis hospitalizavimas ir (ar) priverstinis gydymas (civilinis procesas). Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos 131–134 punktuose.

128. 2016–2019 m. buvo organizuojami mokymai teisingumo sistemos darbuotojams, įskaitant teisėjus, prokurorus, policiją ir kalėjimų personalą. Iš viso mokymuose dalyvavo 1 318 teisingumo sistemos darbuotojų. Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priede (5 lentelė). Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 28 punktą.

#### **14 straipsnis. Asmens laisvė ir saugumas**

129. Dėl Konvencijos 14 straipsnio 1 dalies įgyvendinimo baudžiamosios justicijos kontekste pažymėtina, kad visų asmenų, įskaitant asmenis su negalia, laisvė yra veiksmingai ginama baudžiamosios teisės priemonėmis. Šiuo atžvilgiu išskirtinas BK XX skyrius, kuriame kriminalizuoti nusikaltimai žmogaus laisvei. Konvencijos įgyvendinimo kontekste atskirai išskirtini BK 146 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą žmogaus laisvės atėmimą (įskaitant neteisėtą žmogaus uždarymą į psichiatrijos ligoninę ne dėl ligos) bei 148 straipsnis, numatantis atsakomybę už žmogaus veiksmų laisvės varžymą (t. y. reikalavimas iš žmogaus atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų, ar kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą panaudojant psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems). Kartu pažymėtina, kad tais atvejais, kai bet kuris nusikaltimas padaromas asmeniui, kuris dėl neįgalumo buvo bejėgiškos būklės arba nusikaltimas padarytas, siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui būtent dėl šio asmens (grupės) dėl neįgalumo, BK kaltininkui numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę.

130. Be asmenų, kuriems taikomas administracinis sulaikymas, suėmimas, arešto bausmė, terminuotas laisvės atėmimas ir t. t., Lietuvoje įstatymų nustatyta tvarka laisvės apribojimas galimas ir asmenims su proto ir/ (ar) psichikos negalia:

a) kai tiriant ar nagrinėjant baudžiamąją bylą prireikia įtariamajam daryti teismo medicinos ar teismo psichiatrijos ekspertizę, įtariamasis ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi gali būti atiduotas į ekspertizės įstaigą ir laikomas ten iki ekspertizės akto pateikimo prokurorui arba teismui (BPK 141 str.);

b) kai jiems baudžiamąja tvarka paskiriamos stacionarios (bendro, sustiprinto ar griežto stebėjimo sąlygomis) priverčiamosios medicinos priemonės, jei jie nusikalstamą veiką padarė būdami nepakaltinami ar ribotai pakaltinami, taip pat kuriems po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutriko psichika ir dėl to jie negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti (BK 98 straipsnis, BPK 392, 403, 405 straipsniai);

c) priverstinai hospitalizuoti asmenys. Šiais atvejais gali būti izoliuoti laikinai: pirmuoju atveju, kol bus atlikta ekspertizė, laikantis suėmimo skyrimą reglamentuojančiose normose numatytų terminų (BPK 141 straipsnis); antruoju atveju priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo laiko teismas nenustato. Jos taikomos, kol asmuo pasveiksta arba pagerėja jo psichikos būklė ir jis tampa nebepavojingas. Teismas ne rečiau kaip kartą per šešis mėnesius pagal sveikatos priežiūros įstaigos išvadą privalo spręsti klausimą dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo pratęsimo, rūšies pakeitimo ar jų taikymo panaikinimo (BK 98 straipsnio 6 dalis); trečiuoju atveju – 3 darbo dienoms, kol teismas duos leidimą pratęsti priverstinę

hospitalizaciją (CK 2.26 straipsnio 4 dalis, Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 12, 14 straipsniai).

### **Priverstinė hospitalizacija ir priverstinis gydymas**

131. Priverstinis hospitalizavimas ir priverstinis gydymas, kaip priemonė ribojanti asmens autonomiją, yra griežtai reglamentuojami teisės aktais: CK 2.26 straipsnio 4 dalies nuostatomis ir Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymu. Pagal psichikos sveikatos priežiūros įstatymą psichikos ir elgesio sutrikimų turintis pacientas, atsisakantis hospitalizavimo, gali būti priverstinai hospitalizuojamas (ir gydomas), bet ne ilgiau kaip 3 darbo dienas, ir tik tuo atveju, jeigu iš paciento elgesio ir (ar) kitų objektyvių duomenų galima pagrįstai spręsti, kad yra reali grėsmė, kad jis savo veiksmais ar neveikimu gali padaryti esminės žalos savo ar aplinkinių sveikatai, gyvybei ir (ar) turtui. Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas nenumato asmeniui negalios pagrindu taikomų priemonių, ribojančių asmens autonomiją. Negalia ar netgi psichikos sutrikimas pats savaime nepateisina priemonių, ribojančių asmens autonomiją, taikymo, o minėtos priemonės gali būti taikomos tik dėl teisės aktais apibrėžtos tam tikros psichikos sveikatos būklės, kai yra reali grėsmė, kad asmuo savo veiksmais ar neveikimu gali padaryti esminės žalos savo ar aplinkinių sveikatai ar gyvybei bei turtui. Nuo 2019 m. gegužės mėn. 1 d. Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas numato tam tikras teisių apsaugos sąlygas priverstinės hospitalizacijos metu:

a) Motyvuotą sprendimą dėl psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo ilgiau kaip 3 darbo dienas būtinumo, įvertinę psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento psichikos sveikatos būklę, kartu priima 3 asmenys: 2 psichikos sveikatos priežiūros įstaigos gydytojai psichiatrai ir 1 psichikos sveikatos priežiūros įstaigos vadovo įgaliotas įstaigos administracijos darbuotojas. Jei šie 3 asmenys priima motyvuotą sprendimą, kad psichikos ir elgesio sutrikimų turintį pacientą būtina priverstinai hospitalizuoti ir (ar) priverstinai gydyti ilgiau kaip 3 darbo dienas, psichikos sveikatos priežiūros įstaiga, kurioje priverstinai hospitalizuojamas ir (ar) priverstinai gydomas psichikos ir elgesio sutrikimų turintis pacientas, privalo ne vėliau kaip per 48 valandas nuo priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pradžios kreiptis į teismą dėl priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pratęsimo. Teismas, apsvarstęs psichikos sveikatos priežiūros įstaigos kreipimąsi dėl priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pratęsimo, gali priimti sprendimą dėl psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pratęsimo, bet ne ilgiau kaip vienam mėnesiui nuo priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pradžios.

b) Kai sprendžiami psichikos ir elgesio sutrikimų turinčių pacientų priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo klausimai, jeigu pacientas neturi pasirinkęs savo advokato, psichikos sveikatos priežiūros įstaiga privalo kreiptis dėl antrinės teisinės pagalbos pacientui suteikimo VGTPĮ nustatyta tvarka.

c) Gydytojas psichiatras nedelsdamas, bet ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pradžios, privalo žodžiu ir raštu informuoti psichikos ir elgesio sutrikimų turintį pacientą jam suprantama forma ir būdais ir jo atstovą ar pagalbą priimant sprendimus teikiantį asmenį apie hospitalizavimo teisinį pagrindą, priežastis, tikslus, trukmę, psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento teises, taikomą gydymą ir tai, kad kreiptasi į teismą dėl psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo pratęsimo.

d) Psichikos ir elgesio sutrikimų turintis pacientas ir jo atstovas ar pagalbą priimančią sprendimus teikiantis asmuo turi teisę dalyvauti ir būti išklausyti asmenų priimančių sprendimą dėl priverstinės hospitalizacijos ir (ar) gydymo kartu arba vieno iš jų ir teismo, kai sprendžiamas jo priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo klausimas.

e) Psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento dalyvavimas teismo posėdyje sprendžiant jo priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo klausimą yra privalomas. Jeigu psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento dalyvavimas teismo posėdyje nėra įmanomas dėl jo fizinės ir (ar) psichikos sveikatos būklės, jam turi būti sudaryta galimybė būti išklausytam teisėjo psichikos sveikatos priežiūros įstaigoje arba nuotolinės apklausos būdu. Psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento dalyvavimas teismo posėdyje gali būti ribojamas tik teismo, nurodant priežastis.

f) Psichikos ir elgesio sutrikimų turintis pacientas turi teisę į papildomą psichikos sveikatos būklės įvertinimą, atliekamą trijų gydytojų psichiatrų, nesusijusių su psichikos sveikatos priežiūros įstaiga, kurioje psichikos ir elgesio sutrikimų turintis pacientas priverstinai hospitalizuotas ir (ar) priverstinai gydomas. Šis įvertinimas organizuojamas psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento ar jo atstovo prašymu sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka, jeigu priverstinai hospitalizuotas ir (ar) priverstinai gydomas psichikos ir elgesio sutrikimų turintis pacientas ar jo atstovas sutinka už jį mokėti pats.

g) Vadovaujantis sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka, nuo 2019 m. psichikos sveikatos priežiūros įstaigos kasmet pateikia SAM priverstinio hospitalizavimo atvejų stebėsenos (monitoringo) ataskaitas už praėjusius metus. Pagal SAM pateiktą informaciją, 2019 metais (duomenys iš 9 sveikatos priežiūros įstaigų) priverstinio hospitalizavimo atvejų skaičius – 765 asmenys (399 vyrai, 366 moterys).

132. Nuo 2016 m. CPK 582 straipsnyje įtvirtintos papildomos procesinės garantijos, nagrinėjant bylas dėl asmenų priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo: šių bylų nagrinėjimas žodinio proceso tvarka ir privalomas advokato dalyvavimas nurodytose bylose. Pažymėtina, kad, tobulinant asmenų priverstinio hospitalizavimo tvarką, visų pirma atsižvelgta į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio nuostatas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, kuriuose analizuojami asmens priverstiniam hospitalizavimui keliami reikalavimai (Winterwerp prieš Olandiją, Wassink prieš Olandiją, Reinprecht prieš Austriją, Shtukaturov prieš Rusiją, Jėčius prieš Lietuvą).

133. Siekdama visapusiškai įvertinti, ar tikslinga teisės aktuose papildomai, kartu su CPK jau įtvirtintomis procesinėmis garantijomis hospitalizuojamiems asmenims, nustatyti galimybę apeliacine tvarka apskūsti teismo nutartį išduoti leidimą tęsti priverstinį hospitalizavimą ir gydymą, TM šį klausimą pateikė apsvarstyti ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro sudarytam CPK priežiūros komitetui. CPK priežiūros komitetas išsamiai išanalizavo pasiūlymą nustatyti galimybę apeliacine tvarka apskūsti teismo nutartį išduoti leidimą tęsti priverstinį hospitalizavimą ir gydymą ir dauguma CPK priežiūros komiteto narių išreiškė nuomonę, kad, įvertinus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, taip pat galiojančiu teisiniu reguliavimu nustatytas procesines garantijas priverstinai hospitalizuojamiems asmenims, papildomai nustatyti galimybę apeliacine tvarka apskūsti teismo nutartį išduoti leidimą tęsti priverstinį hospitalizavimą ir gydymą nebūtų tikslinga. Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 12, 14 straipsniuose numatytas ir vėlesnis periodinis priverstinio hospitalizavimo tikslingumo peržiūrėjimas teismine tvarka. Kartu pažymėtina, kad teismo leidimų išdavimo teisenoje, siekiant



užtikrinti šios teisenos efektyvumą, teismo nutarties išduoti leidimą apskundimas apeliacine tvarka paprastai nėra numatomas (CPK 582 straipsnio 11 dalis).

134. Visi su laisvės apribojimu susiję atvejai yra numatyti įstatymuose, atsižvelgiant į poreikį apsaugoti viešąjį interesą, taip pat ir patį asmenį. Taigi, nacionalinis teisinis reguliavimas atitinka Konvencijos 14 straipsnio turinį. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 31 punktą.

135. Įgyvendinant Konvencijos 14 straipsnio 2 dalį („2. <...> jeigu neįgaliesiems bet kokio proceso pagrindu yra atimama laisvė, jie lygiai su kitais asmenimis turėtų teisę į garantijas pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę ir su jais turi būti elgiamasi laikantis šios Konvencijos tikslų ir principų, įskaitant tinkamą sąlygų pritaikymą.“), šiuo metu Lietuvos Respublikoje 5 laisvės atėmimo vietų įstaigų infrastruktūra yra pritaikyta asmenims su negalia. Laisvės atėmimo vietų ligoninė: prie trijų gydymo paskirties pastatų įrengti pandusai, o skyriuose – atitinkamai įrengti sanitariniai mazgai (dušai, WC). Viename pastate įrengtas liftas, prie kito gydymo paskirties pastato įrengtas keltuvas. Prie socialinės globos sektoriaus pastato, klubo, valgyklos, nuteistųjų parduotuvės, pirties ir kirpyklos pastatų įrengti pandusai. Kiemų ir susisiekimo takų tarp pastatų paviršiai kieti, lygūs ir pakankamai šiurkštūs. Taip pat artimiausiu metu planuojama įrengti pandusą ar keltuvą prie administracinio pastato, kuriame yra ir nuteistųjų pasimatymų kambariai. Kauno tardymo izoliatorius: įrengta negalią turintiems asmenims pritaikyta kamera. Pravieniškių pataisos namų – atvirosios kolonijos III sektorius: įrengtas įvažiavimo į patalpas pandusas ir viena asmenims su negalia pritaikyta kamera. Marijampolės pataisos namai: įrengta viena asmenims su negalia pritaikyta dvivietė kamera, pandusai, liftas, platesnės durys, ranktūriai. Alytaus pataisos namai: įėjimas į pataisos namus ir pasimatymų kambarį pritaikyti asmenims su negalia, įrengtas pandusas.

### **15 straipsnis. Teisė nebūti kankinamam ar nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar nebūti taip baudžiamam**

136. Visų asmenų teisė nebūti kankinamam ar nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio yra veiksmingai ginama baudžiamosios teisės priemonėmis. Pažymėtina, kad kankinimo veiksmai ar žiaurus elgesys (tyčinis stipraus fizinio ar psichinio skausmo arba kančios sukėlimas asmeniui) yra iš esmės visų pagrindinių smurtinių nusikaltimų sudėties kvalifikuojantis požymis. Tai savo ruožtu reiškia daug *griežtesnės baudžiamosios atsakomybės taikymą* kankinimo (ypač asmenų su negalia) atvejais.

137. BK numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę už: 1) tyčinį žmogaus nužudymą kankinant auką ar kitaip itin žiauriai (BK 129 straipsnio 2 dalies 6 punktas); 2) tyčinį sunkų žmogaus sveikatos sutrikdymą kankinant auką ar kitaip itin žiauriai (BK 135 straipsnio 2 dalies 6 punktas); 3) tyčinį žmogaus nesunkų sveikatos sutrikdymą kankinant auką ar kitaip itin žiauriai (BK 138 straipsnio 2 dalies 6 punktas). Kartu pažymėtina, kad BK 140 straipsnio 3 dalyje atskirai kriminalizuotas fizinio skausmo sukėlimas ar nežymų sveikatos sutrikdymą kvalifikuojantis požymis – kai fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas padaromas kankinant nukentėjusį asmenį. Taip pat BK 308<sup>1</sup> straipsnis atskirai numato baudžiamąją atsakomybę už draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu. Galiausiai pažymėtina, kad jeigu bet kuris nusikaltimas (įskaitant visus kitus smurtinius nusikaltimus) padaromas kankinant nukentėjusį asmenį ar tyčiojantis iš jo, ši aplinkybė pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 4 punktą laikytina baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe ir tokia veika, kaip pasekmė, būtų baudžiama griežčiau. Taip pat pabrėžtina, kad jeigu bet kuris nusikaltimas buvo padarytas kankinant neįgalų žmogų (kuris dėl neįgalumo buvo bejėgiškos būklės) arba kankinant neįgalų žmogų, siekiant išreikšti neapykantą

asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui būtent dėl šio asmens (grupės) dėl neįgalumo, toks atvejis reikštų iškart kelių baudžiamąją atsakomybę sunkinančių aplinkybių buvimą bei griežtesnę bausmę.

### **16 straipsnis. Laisvė nebūti išnaudojamam, nepatirti smurto ir prievartos**

138. Nuo 2016 m. imtasi svarbių žingsnių stiprinant kovą su prekyba žmonėmis: sudaryta tarpžinybinė ir tarpsektorinė Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisija; parengtas tarpinstitucinis Kovos su prekyba žmonėmis veiksmų planas; paskirtas Lietuvos Respublikos nacionalinis pranešėjas prekybos žmonėmis klausimais ir nustatytos jo užduotys bei informacijos apie prekybą žmonėmis rinkimo bei platinimo tvarka; Lietuvoje veiklą pradėjo Šv. Mortos grupė – policijos ir religinių bendruomenių bendradarbiavimo iniciatyva; įsteigta Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis, jungianti 5 NVO; suintensyvinama ir išplėsta prevencinė veikla. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 36 punktą.

139. 2019–2020 m. įgyvendinant projektą „Atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas“, teisėsaugos pareigūnams parengtos Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo ir surengta 17 policijos pareigūnų, prokurorų ir teisėjų bendrų dviejų dienų mokymų Vilniuje, Panevėžyje, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Kaune (dalyvavo 132 policijos pareigūnai, 109 prokurorai ir 76 teisėjai). Šiuose miestuose taip pat surengtos apskritojo stalo diskusijos, kuriose vietos policijos pareigūnai ir prokurorai su pažeidžiamų bendruomenių atstovais ir NVO aptarė pažeidžiamų bendruomenių ir nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiųjų poreikius bei lūkesčius dėl teisėsaugos pareigūnų darbo, bendradarbiavimo problemas ir galimybes (dalyvavo 41 policijos pareigūnas, 14 prokurorų ir 60 pažeidžiamų bendruomenių ir NVO atstovų). Tiek minėtuose mokymuose, tiek ir diskusijose buvo kalbama apie negalią turinčius asmenis, kaip vieną iš neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos pažeidžiamų grupių. Teisėsaugos pareigūnams taip pat parengtas praktinis vadovas „Bendradarbiavimas su neapykantos nusikaltimų pažeidžiamomis bendruomenėmis“, kuriame pateikiama informacija apie labiausiai neapykantos nusikaltimų pažeidžiamas bendruomenes Lietuvoje, tarp jų ir žmones, turinčius negalią, kuria siekiama padėti pareigūnams geriau pažinti šias bendruomenes ir neapykantos nusikaltimus joms.

140. Informacija apie kitus policijos pareigūnų ir prokurorų mokymus pateikiama Ataskaitos priede (5 lentelė).

141. 138–140 punktai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 28 punktą.

142. BPK 130 straipsnis garantuoja, kad suimtas arba jo gynėjas turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo paskyrimo, dėl šios kardomosios priemonės termino pratęsimo, dėl atsisakymo skirti suėmimą ir kitos kardomosios priemonės skyrimo. Skundą dėl suėmimo paskyrimo ar šios kardomosios priemonės termino pratęsimo arba dėl atsisakymo skirti suėmimą ir kitos kardomosios priemonės skyrimo galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Skundas paduodamas per suėmimą paskyrusį ar jo terminą pratęsusį teismą, o šis privalo nedelsdamas perduoti skundą aukštesniajam teismui. Aukštesniojo teismo trijų teisėjų kolegija privalo išnagrinėti skundą ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jo gavimo dienos. Skundui nagrinėti rengiamas posėdis; į jį šaukiami suimtas ir gynėjas ar vien tik gynėjas. Prokuroro dalyvavimas šiame posėdyje būtinas. Suimtojo dalyvavimas teismo posėdyje gali būti užtikrinamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Prokuroras turi pateikti aukštesniajam teismui skundui nagrinėti reikalingą ikiteisminio tyrimo medžiagą. Suimtas, kuris dalyvauja šioje dalyje nurodytame posėdyje, ir

gynėjas turi teisę susipažinti su visa prokuroro pateikta medžiaga. Jei skundas paduotas nagrinėjant bylą teisme, teismas, kurio nutartis apskūsta, privalo aukštesniajam teismui perduoti skundai nagrinėti reikalingą bylos medžiagą. Išnagrinėjęs skundą, aukštesnysis teismas priima nutartį paskirtą suėmimą arba pratęstą suėmimo terminą palikti galioti arba pakeisti suėmimo terminą, arba pakeisti suėmimą kita kardomąja priemone, arba suėmimą panaikinti. Aukštesniojo teismo trijų teisėjų kolegijos priimta nutartis yra galutinė ir neskundžiama. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 100 straipsnis numato, kad nuteistieji (pažymėtina, kad čia kalbama apie laisvės atėmimo bausmę nuteistus asmenis) turi teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus, NVO ir tarptautines institucijas. Prie nuteistųjų pasiūlymų, prašymų (pareiškimų), peticijų ir skundų, jeigu reikia, pridedami pataisos įstaigos administracijos aiškinamieji raštai. Valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnams ir tarnautojams bei tarptautinėms institucijoms, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmės atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika, adresuoti pasiūlymai, prašymai (pareiškimai) ir skundai netikrinami ir išsiunčiami per vieną darbo dieną nuo jų gavimo momento. Atsakymai į nuteistųjų pasiūlymus, prašymus (pareiškimus), peticijas ir skundus per dvi darbo dienas nuo jų gavimo momento įteikiami nuteistiesiems pasirašytinai. Šio straipsnio 2 dalyje numatytų tarptautinių institucijų atsakymai nuteistiesiems įteikiami ne vėliau kaip per vieną darbo dieną nuo jų gavimo momento. Nuteistieji turi teisę tiesiogiai kreiptis į Respublikos Prezidentą, Seimo ar Vyriausybės narį, prokurorą, Seimo skiriamą kontrolierių arba TM atstovą šių asmenų lankymosi pataisos įstaigose metu. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 33 punkto b dalį.

143. Įgyvendinant CRPD/C/LTU/CO/1 33 punkto a dalį, 2019 m. buvo parengtos smurto ir seksualinės prievartos prieš neįgalius vaikus bei suaugusiuosius prevencijos rekomendacijos.

144. Informacija apie apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje pateikiama CRPD/C/LTU/1 108 punkte. 2016–2019 m. buvo tęsiama Specializuotos pagalbos centrų veikla, kurios pagrindinis tikslas – suteikti specializuotą kompleksinę pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims. Specializuotos pagalbos centrai suteikia pagalbą įveikiant kritinę būklę, specializuotą psichologo, teisinę ir kitą pagalbą. Pagalbą turi galimybę gauti visi smurtą artimoje aplinkoje patyrę asmenys, taip pat ir asmenys su negalia. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 33 punkto c dalį.

### **Mokinių savijauta**

145. Siekiant spręsti šalyje patyčių, smurto, nepageidaujamo elgesio problemas ir pagelbėti socialinių emocinių sutrikimų turintiems mokiniams, 2016 m. priimta Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pataisa dėl patyčių ir smurto prevencijos švietimo įstaigose: uždraustas visų formų smurtas švietimo įstaigose; numatyta švietimo įstaigos vadovo pareiga imtis priemonių, kad tiek smurtą patyrę, tiek smurtaujantys mokiniai kartu su tėvais, smurtavę ir (ar) smurtą patyrę mokytojai ar kiti švietimo įstaigos darbuotojai neatlygintinai gautų psichologinę pagalbą; švietimo įstaiga privalo sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje nuoseklioje, ilgalaikėje socialines ir emocines kompetencijas ugdančioje prevencinėje programoje; pedagoginiai darbuotojai įpareigoti kas 4 metus tobulinti kvalifikaciją mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo srityje; numatytos mokinių tėvų, mokytojų, švietimo įstaigos vadovų teisės, pareigos, įgaliojimai įgyvendinant patyčių ir smurto prevenciją. Taip pat nustatyta, kad bet kuris švietimo įstaigos bendruomenės narys apie pastebėtą smurto ar patyčių atvejį privalo pranešti įstaigos vadovui. Atitinkamai numatyta švietimo įstaigos

vadovo pareiga apie tai pranešti atitinkamoms valstybės institucijoms. Taip pat numatyta pranešimo procedūra apie patyčias kibernetinėje erdvėje ir kitą draudžiamą ar ribojamą skleisti viešąją informaciją.

146. Patvirtintos Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijos. Rekomendacijose pateiktas reagavimo į smurtą ir patyčias algoritmas, akcentuojamas mokyklos vaidmuo priimant konkrečius susitarimus dėl mokinių elgesio normų, mokyklos darbuotojų atsakomybė dėl reagavimo į patyčias, apibrėžti konkretūs žingsniai, kaip kurti pozityvų mikroklimatą mokykloje. Vadovaujantis rekomendacijomis, visos šalies ugdymo įstaigos (išskyrus aukštąsias mokyklas) pasitvirtino savo mokyklos Smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos tvarkas ir nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. pradėjo jas taikyti.

147. Mokykloms siūloma įgyvendinti per 20 prevencinių programų patyčių, smurto, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, tabako, alkoholio, seksualinio išnaudojimo, konfliktų prevencijos, socialinių emocinių kompetencijų tobulinimo ir kt. srityse.

148. Padidintas psichologinės pagalbos paslaugų prieinamumas mokyklose. 2017–2020 m. psichologinei pagalbai plėtoti skirta 5,514 mln. Eur psichologų etatams steigti arba pirkti psichologinių paslaugų mokyklose ir savivaldybių pedagoginėse psichologinėse ir švietimo pagalbos tarnybose.

149. Parengtos rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, kurių paskirtis – kaip įmanoma anksčiau atpažinti vaiką, kuris galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje, ir imtis būtinų veiksmų siekiant užkirsti kelią bet kokių smurto apraiškų pasikartojimui.

150. 2019 m. ŠMSM kartu su Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centru parengė ir išplatino ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo bei pirminio profesinio mokymo įstaigų mokiniams skirtus plakatus ir metodinę medžiagą (informaciją auklėtojams) apie smurto artimoje aplinkoje požymius ir pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems vaikams. Plakatai skirti skirtingo amžiaus mokiniams, besimokantiems pagal pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas; metodinė medžiaga skirta ikimokyklinio amžiaus vaikams ir jų auklėtojams.

151. Patvirtinta Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai programa, kurios viena iš sudedamųjų dalių – mokinių psichinės sveikatos stiprinimas, savižudybių prevencija, socialinis emocinis ugdymas. Programa orientuota ugdyti mokinių gebėjimus, atpažinti ir apsisaugoti nuo fizinio, emocinio, seksualinio smurto prieš juos, formuoti vertybines pagarbaus elgesio su kitais nuostatas.

### **17 straipsnis. Asmens neliečiamumo apsauga**

152. Asmens, įskaitant asmenis su negalia, neliečiamumo apsauga užtikrinama veiksmingomis baudžiamosios teisės priemonėmis.

153. CK 2.25 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad atlikti intervenciją į žmogaus kūną, pašalinti jo kūno dalis ar organus galima tik asmens sutikimu. Sutikimas, kad būtų atlikta chirurginė operacija, turi būti išreikštas raštu. Jeigu asmuo yra neveiksnius šioje srityje, šį sutikimą gali duoti jo globėjas, tačiau neveiksniui šioje srityje asmeniui kastruoti, sterilizuoti, jo nėštumui nutraukti, jį operuoti, jo organui pašalinti *būtinai teismo leidimas*. Šioje dalyje numatytas sutikimas ar teismo leidimas nereikalingas būtino reikalingumo atvejais, siekiant išgelbėti asmens gyvybę, kai jai gresia realus pavojus, o pats asmuo negali išreikšti savo valios.

154. Atsižvelgdami į nustatytą teisinį reguliavimą, teismai sprendžia bylas dėl leidimo asmenį priverstinai hospitalizuoti ir (ar) gydyti išdavimo. Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenimis, Lietuvos teismuose 2020 m. kovo 10 d. buvo 470 bylų dėl teismo leidimo dėl

asmens priverstinio hospitalizavimo ir (ar) gydymo išdavimo. Atkreiptinas dėmesys, kad civilinių bylų kategorijų klasifikatoriuje atsirado atskiri kodai, kuriais žymimos bylos dėl teismo leidimų priverstinai hospitalizuoti ir (ar) priverstinai gydyti, skirti būtinąjį hospitalizavimą ir (ar) būtinąjį izoliavimą ir dėl tokių leidimų pratęsimo tik 2019 m., todėl už 2016–2018 m. gali būti teikiami tik bendri duomenis apie bylas dėl teismo leidimų išdavimo. Detali informacija pateikiama Ataskaitos priede (15 lentelėje). Taip pat šie duomenys viešai skelbiami statistinėse ataskaitose <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106> „Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose)“. Teismų nuomone, tokia praktika, kaip siūloma – panaikinti visą priverstinį gydymą be sutikimo – teismuose savaime negali būti panaikinta, kol galioja esamas, anksčiau minėtas, teisinis reguliavimas. Teismai turi teisės aktuose nustatytą pareigą nagrinėti tokio pobūdžio bylas ir šią pareigą vykdo, priimdami sprendimus pagal visapusiškai ir objektyviai išnagrinėtas aplinkybes, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, vadovaudamiesi įstatymais (CPK 185 straipsnio 1 dalis). Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos teismai, nagrinėdami bylas dėl leidimo asmenį priverstinai hospitalizuoti ir (ar) gydyti išdavimo, įvertina pateiktus objektyvius duomenis, be kita ko, psichikos sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų psichiatrų ir psichikos sveikatos priežiūros įstaigos vadovo įgalioto įstaigos administracijos darbuotojo motyvuotą sprendimą dėl psichikos ir elgesio sutrikimų turinčio paciento priverstinio hospitalizavimo ir (ar) priverstinio gydymo ilgiau kaip 3 darbo dienas būtinumo, kaip tai numatyta Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 12 straipsnio 3 dalyje. Taip pat Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatyta viena iš priemonių, padedančių apsaugoti asmens teises, yra pagal CPK 582 straipsnio 8 dalį numatytas būtinas advokato dalyvavimas teismui nagrinėjant bylą dėl teismo leidimo pratęsti asmens priverstinį hospitalizavimą ir (ar) priverstinį gydymą arba bylą dėl teismo leidimo pratęsti asmens būtinąjį hospitalizavimą ir (ar) būtinąjį izoliavimą.

155. Įgyvendinant CRPD/C/LTU/CO/1 38 punkto b dalį, 2016 m. buvo organizuojami mokymai teisėjams ir sveikatos priežiūros specialistams apie neįgaliųjų teisinio veiksnio pripažinimą ir pagalbos, teikiamos priimant sprendimą, mechanizmus. Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priede (5 lentelė).

### **18 straipsnis. Judėjimo laisvė ir pilietybė**

156. Asmens tapatybės kortelės ir paso įstatyme numatyta galimybė negalią turinčiam piliečiui pačiam pateikti dokumentus dėl asmens tapatybės ir pilietybės patvirtinančio dokumento išdavimo ar keitimo: jei pilietis dėl negalios negali pats atvykti į atitinkamą įstaigą, šios įstaigos įgaliotas pareigūnas ar darbuotojas turi, nuvykęs pas tokį pilietį, patvirtinti jo asmens tapatybę ir parašą, priimti jo prašymą išduoti asmens dokumentą ir kitus dokumentus ir nuskaityti jo biometrinius duomenis.

157. 2019 m. parengti Asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo pakeitimai, kuriais siūloma ribojimus patiems kreiptis dėl asmens tapatybės ir pilietybės patvirtinančio dokumento išdavimo taikyti piliečiams, pripažintiems neveiksniams tik tam tikroje srityje.

### **19 straipsnis. Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę**

#### **Bendra situacija**

158. Socialinės globos įstaigose skirtose suaugusiems asmenims, turintiems negalią 2019 m. pabaigoje gyveno 6 267 suaugę asmenys, įskaitant ir senatvės pensinio amžiaus asmenis, ir darbingo amžiaus neįgalius asmenis (iš jų 5 959 – valstybės, 165 – savivaldybių ir 143 – privačiuose bei visuomeninių organizacijų globos namuose). Iš jų 343 asmenys su negalia

gyveno 29-iose grupinio gyvenimo namuose, 565 asmenys gyveno 30-yje savarankiško gyvenimo namų.

159. Šalies socialinių ir bendruomeninių paslaugų struktūra ir įvairovė pateikiama Ataskaitos priede (7 pav.). Socialinių paslaugų kataloge reglamentuotos paslaugos, dėl kurių skyrimo asmenys su negalia gali kreiptis į gyvenamosios vietos savivaldybę. Kitos bendruomeninės paslaugos paprastai yra organizuojamos per projektines veiklas.

160. 2015–2020 m. įgyvendintas projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“, kurio pagrindinis tikslas buvo tinkamai pasiruošti deinstitutionalizacijos procesui. Įgyvendinant CRPD/C/LTU/CO/1 40 punktą, Lietuva ėmėsi šių veiksmų:

1) Nepriklausomi ekspertai įvertino 1 700 socialinės globos įstaigų gyventojų pagalbos poreikius ir sudarė individualius pagalbos planus. Nepriklausomi ekspertai, daugiausia – NVO atstovai, parengė 14 metodinių (naujų bendruomeninių paslaugų) aprašų projektų.

2) Suorganizuoti 7 mokymai, kuriose kompetencijas tobulino socialinių paslaugų srities specialistai, dirbantys su asmenimis su negalia. Mokymų tematika įvairi – tiek inovatyvių bendruomeninių paslaugų teikimas, tiek globos įstaigų administracijų ir jų darbuotojų požiūrio kaita ir kiti mokymai, kuriais siekiama užtikrinti sėkmingą deinstitutionalizacijos procesą.

3) Projekto metu išbandytos apsaugoto būsto, asmeninio asistento, laikino atokvėpio, įdarbinimo su pagalba paslaugos, kurias gavo 354 asmenų su negalia bei jų šeimos. Bandomosios paslaugos leido įvertinti teigiamą praktiką, atsižvelgti į kylančias problemas. Paslaugos, siekiant jų tęstinumo pasibaigus projekto veikloms, reglamentuotos nacionaliniuose teisės aktuose (apsaugoto būsto ir laikino atokvėpio paslaugos reglamentuotos socialinių paslaugų kataloge, asmeninio asistento paslauga įtraukta į kompleksines paslaugas, įdarbinimas su pagalba – į Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymą, atvejo vadyba – į VTAPI).

4) Įgyvendinant viešinimo veiklas ir siekiant keisti visuomenės nuostatas, buvo rengiamos įvairios diskusijos ir nacionalinės konferencijos, laidos televizijoje, apmokyti vietos lyderiai, kuriamos socialinės reklamos, transliuojamos kino teatruose, viešajame transporte, viešojo transporto stotelėse.

5) Nuo 2020 m. gegužės mėn. įgyvendinant projektą „Nuo globos link galimybių: bendruomeninių socialinių paslaugų plėtra“. Bus toliau teikiama apsaugoto būsto paslauga (asmens apgyvendinimas ir pagalbos suteikimas namų aplinkoje, reikalingų paslaugų organizavimas bendruomenėje, siekiant kompensuoti, atkurti, ugdyti, palaikyti ir plėtoti asmens socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius). Ši paslauga, įvertinus jos efektyvumą, plėtojama, kad ją vis dažniau imtų teikti kuo daugiau šalies savivaldybių. Taip pat bandomos ir teikiamos pagalbos priimančios sprendimus, socialinių dirbtuvių bei įdarbinimo su pagalba paslaugos.

**6) Pokyčiai socialines paslaugas reglamentuojančiuose teisės aktuose.** 2019 m. Socialinių paslaugų kataloge reglamentuotos naujos bendruomeninės paslaugos: a) apgyvendinimo apsaugotame būste paslauga. Šios paslaugos teikiamos vertinant individualius asmens ir šeimos poreikius. Paslauga teikiama asmeniui suteikiamoje gyvenamojoje vietoje. Būstas gali būti nuomojamas, atsižvelgiant į asmens poreikius ir būsto nuomos galimybes konkrečioje savivaldybėje; b) laikino atokvėpio paslaugos, kurios gali būti teikiamos lanksčiai, atsižvelgiant į šeimos poreikius – organizuojant pagalbos į namus, dienos ar trumpalaikės socialinės globos paslaugas. Paslauga gali būti teikiama tiek namuose, tiek socialinių paslaugų organizacijoje. Kiekviena šeima šia paslauga gali pasinaudoti iki 720 val. per metus. Nuo 2020 m. liepos 1 d. įsigaliojo Socialinių paslaugų įstatymo pakeitimai, numatantys, kad į asmens mokėjimo už socialines paslaugas dydį neįeina pajamos, susijusios su gautu darbo užmokesčiu.

Tikimasi, kad toks pakeitimas paskatins žmones su negalia kreiptis dėl socialinių paslaugų gavimo, todėl mažės socialinė atskirtis. Šis pakeitimas taip pat turėtų paskatinti žmonių, gyvenančių socialinės globos namuose, įsidarbinimą, taip pat savarankiškumo didėjimą, o kartu ir poreikio institucinei globai mažėjimą.

**7) Deinstitutionalizacija.** Lietuva pripažįsta Komiteto argumentus, išdėstytus Bendrajame komentare Nr. 5 (CRPD/C/GC/5), Taip pat pažymi, kad alternatyvių institucinei globai kuriamų paslaugų turinys priklauso tiek nuo paslaugų turinio gyvenamojoje vietoje, tiek nuo asmens dalyvavimo bendruomenės gyvenime:

a) SADM, kurdama alternatyvias institucinei globai paslaugas, 2017–2019 m. valstybės biudžeto lėšomis įkūrė 28 grupinio gyvenimo namus, kuriuose apsigyveno 228 asmenys (iš jų 28 – vaikai su negalia) iš stacionarių socialinės globos institucijų. Ugdant darbuotojų kompetencijas, siekiama išvengti institucinės kultūros bruožų – griežtos tvarkos, socialinio nuotolio, grupinės priežiūros ir asmens nuasmeninimo. Siekiama taikyti asmenį įgalinančius darbo metodus, kurie skirti asmens apsisprendimui ir savikontrolei, t. y. pačiam nuspręsti, kiek ir kokios pagalbos reikia. Pažymėtina, kad institucinės globos pertvarkos problemos taip pat yra susijusios su asmens galimybėmis naudotis bendruomeninėmis paslaugomis švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros, kultūros, politikos ir kitose kasdienio gyvenimo srityse. Šių aspektų įgyvendinimas pateikiamas kitose Ataskaitos dalyse, tačiau tai yra neatsiejama Konvencijos 19 straipsnio įgyvendinimo dalis.

b) Parengti pertvarkomų globos institucijų planai, kurie rengti atsižvelgiant į nepriklausomų ekspertų parengtus globos namų gyventojų individualius pagalbos planus. Susisteminus gyventojų poreikius nustatyta, kad 59 proc. globos įstaigų gyventojų galėtų gyventi grupinio gyvenimo namuose, 13 proc. – savarankiško gyvenimo namuose, 2 proc. – apsaugotame būste. Likusiems reikalinga ilgalaikė socialinė globa socialinės globos institucijose bei specializuotos slaugos – globos namuose.

c) SADM užsakymu 2019 m. pabaigoje parengti 6 Lietuvos regionų (Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Telšių, Marijampolės ir Tauragės) investiciniai projektai. Regionai pasirinkti atsižvelgiant į pertvarkomų globos institucijų lokaciją. Investiciniai projektai buvo rengiami bendradarbiaujant su regionų savivaldybėmis ir NVO (surengti susitikimai, konsultacijos ir pan.). Tose savivaldybėse, kurios atsisakė dalyvauti pertvarkos procesuose, pertvarkos veiksmus įgyvendins SADM pavaldžios socialinės globos institucijos. Įgyvendinant šiuos investicinius projektus nustatyta, kad 6 regionų bendruomeninių paslaugų plėtrai įgyvendinti reikia 41 mln. 159 tūkst. Eur. Preliminariais duomenimis, numatyta sukurti 140 bendruomeninių paslaugų infrastruktūros objektų, iš jų 39-iose paslaugas teiks NVO, 79-iose – savivaldybių įstaigos, 22-uose – socialinės globos institucijos.

d) 88 objektai skirti su asmenų apgyvendinimu susijusioms paslaugoms (grupinio ir savarankiško gyvenimo namų bei apsaugoto būsto plėtrai); 46 objektai skirti su dienos užimtumo paslaugomis (dienos užimtumo, dienos socialinės globos ir socialinių dirbtuvių) susijusių paslaugų infrastruktūros plėtrai; 6 objektuose bus vykdoma specializuotos slaugos / globos paslaugų infrastruktūros plėtra.

e) Investuojant į infrastruktūrą, gyventojams siekiama sukurti 2 079 vietas – 1 088 – apgyvendinimo, 991 – užimtumo. Planuojama, kad 20 proc. sukurtų vietų bus skirtos dabartiniams savivaldybių gyventojams, kurie laukia eilėje apsigyventi socialinės globos namuose, todėl mažiau asmenų pateks į stacionarias globos institucijas.

f) Vyriausybė, remdama pertvarkos veiksmus, 2020 m. parėmė SADM, kuri įgyvendino viešąją konsultaciją, kurios tikslas – įgalinti savivaldybes ir vietas NVO, skatinti

bendradarbiavimą, gilinti pagalbos poreikių atpažinimo kompetencijas ne tada, kai asmuo kreipiasi, o tada, kai jam iškyla realus poreikis.

g) Priimti Socialinės globos normų aprašo pakeitimai, įtvirtinantys, kad nuo 2030 metų suaugusiems asmenims su negalia ilgalaikė socialinė globa negali būti pradedama naujai teikti socialinės globos namuose suaugusiems asmenims su negalia, išskyrus specializuotus slaugos ir socialinės globos namus. Be to, pakeisti socialinių globos institucijų, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina SADM, nuostatai, nustatantys, kad nuo 2019 metais į socialinės globos namus priimami tik tie asmenys, kuriems nustatyti specialieji nuolatinės priežiūros arba slaugos poreikiai.

f) Socialinės globos normos numato, kad nuo 2020 m. gruodžio 31 d. likusiems be tėvų globos vaikams ir socialinę riziką patiriantiems vaikams ilgalaikė (trumpalaikė) socialinė globa (išskyrus trumpalaikę socialinę globą iki 3 mėn.) negali būti teikiama vaikų socialinės globos namuose. Nuo 2030 metų vaikams su negalia ilgalaikė socialinė globa negali būti teikiama vaikų su negalia socialinės globos namuose.

**8) Integrali pagalba.** Nuo 2013 m. Lietuvoje teikiamos integralios pagalbos į namus paslaugos, finansuojamos iš 2014–2020 ES fondų investicijų Lietuvoje. Šių paslaugų teikimo tikslas – sukurti ir plėtoti kokybišką integralią pagalbą (socialinės globos ir slaugos namuose) vaikams su negalia, darbingo amžiaus asmenims su negalia, senyvo amžiaus asmenims ir teikti konsultacinę pagalbą šeimos nariams, prižiūrintiems anksčiau išvardytus asmenis. Integralią pagalbą teikia socialinių paslaugų srities bei asmens sveikatos priežiūros specialistų komanda (socialinis darbuotojas ir jo padėjėjai, slaugytojas ir jo padėjėjai, reabilitacijos specialistas). Vidutinė integralios pagalbos asmeniui teikimo trukmė – apie 4,5 valandos per parą (derinant integralios pagalbos periodiškumą su asmens dienos režimu), iki 7 dienų per savaitę. Nuo projektų įgyvendinimo pradžios integralią pagalbą gavo 4,4 tūkst. asmenų, mokymuose dalyvavo 1 578 asmenys (mobilių komandų darbuotojai ir savanoriai), konsultuota 2 517 šeimos narių. Šiuo metu integrali pagalba finansuojama ES lėšomis, valstybės specialių tikslinių dotacijų, savivaldybių biudžeto, asmenų mokėjimo už socialinę globą lėšomis.

**9) Asmeninė pagalba.** 2017 metais darbo grupė, kurioje dalyvavo SADM, SAM, Lietuvos savivaldybių asociacijos, NRD, NVO atstovai, parengė Asmeninio asistento paslaugų organizavimo ir teikimo bei asmeninio asistento veiklos gaires. Vadovaujantis minėtomis gairėmis, vykdomi du bandomieji asmeninio asistento paslaugų teikimo projektai: I etapo bandomasis projektas – proto ir psichikos negalią turintiems asmenims, II etapo bandomasis projektas – fizinę ir kompleksinę negalią turintiems asmenims. I etapo bandomajame projekte paslaugas gavo 53 asmenys nuo 16 metų, kuriems nustatytas NL arba DL dėl proto ir (ar) psichikos negalios, visiškai arba vidutiniškai apribojančios jų veiklą, dalyvumą (judėti, dirbti, savarankiškai tvarkyti asmeninį ir socialinį gyvenimą), ir kuriems reikalinga kitų apmokytų asmenų pagalba. 2019–2021 m. planuojama, kad paslaugas gaus apie 1 200 asmenų nuo 16 metų, kuriems nustatytas NL arba DL dėl proto ir (ar) psichikos negalios, visiškai arba vidutiniškai apribojančios jų veiklą, dalyvumą (judėti, dirbti, savarankiškai tvarkyti asmeninį ir socialinį gyvenimą), ir kuriems reikalinga kitų apmokytų asmenų pagalba. Asmeninis asistentas asmenims gali suteikti: pagalbą namuose ir viešojoje aplinkoje; individualią diskretišką pagalbą, susijusią su asmens higiena; palydėjimo paslaugas; organizuoti asmens maitinimą; pagalbą, adekvačiai reaguojant į aplinką ir siekiant užmegzti ir palaikyti socialinius santykius. Asmeninė pagalba gali būti teikiama iki 4 val. per dieną 7 dienas per savaitę. Siekiant įteisinti asmeninės pagalbos teikimą nacionaliniu lygmeniu, parengtas ir LRS pateiktas NSIĮ pakeitimo projektas, kurio



tikslas – reglamentuoti asmeninės pagalbos teikimo mechanizmą ir užtikrinti tinkamas sąlygas asmeniui su negalia ugdytis, dirbti ir visapusiškai integruotis į visuomenę.

161. Bendradarbiaujant SAM ir SADM, parengtas ir Vyriausybei pateiktas Ilgalaikės priežiūros paslaugų koncepcijos projektas. Ilgalaikė priežiūra – kompleksškai teikiamos socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugos asmens namuose ar institucijoje. Ilgalaikės priežiūros paslauga numatoma kelių lygių, priklausomai nuo asmens socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų poreikių apimties. Koncepcija siekiama kiek įmanoma adekvačiau tenkinti asmenų, praradusių gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu, ir jų šeimų poreikius, efektyviai naudoti biudžeto lėšas, mažinti administracinę naštą paslaugų teikėjams.

162. Ilgalaikės priežiūros paslaugų (slaugos ir socialinių paslaugų) prieinamumui didinti, integraliai pagalbos į namus plėtrai pereinamuoju laikotarpiu užtikrinti SAM ir SADM numato tokias priemones: infrastruktūros šioms paslaugoms teikti modernizavimas ir pritaikymas, mobiliųjų komandų kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas, jų aprūpinimas darbo priemonėmis, aprūpinimas įranga, padedančia teikti paslaugas arba užtikrinti didesnę asmens savarankiškumą bendruomenėje. Numatoma parengti ilgalaikės priežiūros paslaugos vienodą reglamentavimą bei šioms paslaugoms finansuoti įsteigti Ilgalaikės priežiūros fondą. Svarstoma galimybė ateityje numatyti valstybinį privalomąjį draudimą šioms paslaugoms, grįstą visuotinumą ir solidarumo principais.

163. Įgyvendinant Konvencijos nuostatas, valstybė deda pastangas sudaryti galimybes žmonėms su negalia savarankiškai priimti sprendimus. 2019 m. pabaigoje SADM subūrė darbo grupę, kurioje dalyvauja TM bei SAM atstovai, taip pat savivaldybių, NVO ir šeimų, prižiūrinių asmenis su negalia, atstovai. Darbo grupės tikslas – parengti pagalbos priimant sprendimus modelį.

164. Vis daugiau dėmesio skiriama mokymams, kuriais siekiama gerinti socialinio darbo vaidmenį teikiant su asmens savarankiškumu susijusias paslaugas. 2018 metais buvo vykdomi mokymai „Socialinių paslaugų srities darbuotojų dilemos, atliekant asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečiose srityse vertinimus“, kuriuose dalyvavo 91 socialinių paslaugų srities darbuotojas. 2019 metais surengti profesinės kompetencijos tobulinimo mokymai savivaldybių socialinių paslaugų srities darbuotojams, kurie vertins asmens savarankiškumo lygį SP nustatymo procese „Asmens savarankiškumo lygio vertinimas specialiųjų poreikių nustatymo procese“ (mokymuose dalyvavo 132 socialinių paslaugų srities darbuotojai ir savivaldybių administracijų darbuotojai). Taip pat 2019 metais buvo vykdomi profesinės kompetencijos tobulinimo mokymai „Pagalba priimant sprendimus psichikos ir (ar) proto negalią ar sutrikimus turintiems žmonėms“, kuriuose dalyvavo 109 socialinių paslaugų įstaigų darbuotojai.

165. Nors Lietuva deda visas pastangas, tačiau vis dar išlieka problema dėl nepakankamo užtikrinimo asmenims gyventi savarankiškai ir jų įtraukimo į bendruomenę: asmenims su negalia pagalbos ir paslaugų poreikiai nustatomi keliuose institucijose ir nenumatytas skirtingų institucijų veiksmų koordinavimas. Taip pat Valstybės kontrolė (Lietuvos aukščiausioji valstybinio audito institucija) 2020 m. pab. nustatė, kad šalies mastu nepakankamai vertinamas paslaugų išsivystymo lygis ir jų prieinamumas, paslaugos planuojamos ir teikiamos kompleksškai, tačiau neįvertinus individualių poreikių. Siekiant, kad asmenims su negalia pagalba būtų planuojama ir teikiama pagal individualius poreikius bei padėtų gyventi savarankiškai bendruomenėje ir būti aktyviems darbo rinkoje, SADM Valstybės kontrolė pavedė iki 2025 metų sukurti integralią asmens poreikių vertinimo ir juos atliepiančią pagalbos teikimo sistemą (nustatant DL įtraukti valstybės ir savivaldybės įstaigų, atsakingų už socialinės

integracijos priemonių, socialinių ir darbo rinkos paslaugų teikimą informaciją apie asmenį: teikiamą pagalbą, individualius poreikius, gyvenamąją ir darbo aplinką; nustatyti, kad būtų sudaromi asmenims pagalbos / paslaugų teikimo planai ir atliekama įgyvendinimo stebėseną; užtikrinti informacijos apie asmenis su negalia dalijimąsi tarp skirtingų institucijų).

## **20 straipsnis. Asmens mobilumas**

166. Kalbant apie šios teisės užtikrinimą asmenims su negalia, reikėtų paminėti Ataskaitos 83–107 punktuose pateiktą susijusią informaciją dėl prieinamumo užtikrinimo – pagrindinius prieinamumo standartus asmenims su negalia viešosios aplinkos, transporto, infrastruktūros srityse, kurie yra labai svarbūs siekiant sudaryti sąlygas šiems asmenims naudotis įvairiomis galimybėmis, paslaugomis lygiomis teisėmis su kitais visuomenės nariais.

167. Dar viena iš priemonių, padedanti pagerinti asmenų su negalia mobilumą – jų aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis. Nuo 2017 m. įsigaliojo Neįgalųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų tvarkos aprašo pakeitimai, kurie numato, kad asmuo turi teisę pirkti techninės pagalbos priemones bet kurioje užsienio valstybėje ir gauti jų įsigijimo išlaidų kompensaciją. 2017–2019 m. buvo išplėstas techninės pagalbos priemonių sąrašas ir įtrauktos tokios priemonės kaip elektriniai vartytuvai, naujo tipo automatiškai reguliuojamos lovos, skirtos didelį viršsvorį turintiems asmenims, individualiai gaminami vežimėliai vaikams su didele spastika, prisitaikantys prie judesių, su individualiai suformuotomis sėdynėmis. Taip pat išplėstas techninės pagalbos priemonių, kurias asmenys gali įsigyti su kompensacija, sąrašas: elektriniai vežimėliai, elektriniai vežimėliai su perkėlimo įranga, skirta asmeniui į automobilį perkelti, elektriniai ir mechaniniai vartytuvai, pasėstai, palydovo valdomi vežimėliai, čiužiniai nuo pragulų. Padidintos tam tikrų priemonių įsigijimo išlaidų kompensacijos: aktyvaus tipo vežimėlio, neįgaliojo vežimėlio, skirto tetraplegikui, – iki 1 450 Eur kartą per 5 metus (buvo 1 216 Eur). Taip pat sudaryta galimybė asmenims pateikti išankstinę sąskaitą už techninės pagalbos priemonės įsigijimą ir, gavus kompensaciją iš Techninės pagalbos neįgaliesiems centro prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, atsiskaityti su priemonės pardavėjais. Nuo 2018 m. asmenys aprūpinami ir komunikacijos techninės pagalbos priemonėmis: kalbiniais dialoginiais įtaisais, pažintinių funkcijų lavinimo programine įranga, specialiosiomis klaviatūromis, pelės įtaisais, laiko planavimo priemonėmis. Regos negalią turintys asmenys aprūpinami *Daisy* grotuvais įgarsintoms knygoms skaityti, lietuvių kalba kalbančiais rankiniais, stalniais laikrodžiais, kūno termometrais, virtuvinėmis svarstyklėmis. Asmenys su klausos negalia aprūpinami judesio rodytuvais, dūmų ir gaisro bei dujų detektoriais, jie taip pat turi galimybę gauti išmaniojo laikrodžio (apyrankės), mobiliojo telefono ar planšetinio kompiuterio įsigijimo išlaidų kompensaciją.

168. Vykdomas asmenų su fizine negalia mobilumo ir savarankiškumo skatinimo projektas, kurio dalyviai įgyja B kategorijos vairavimo pažymėjimą. Kasmet mokymus baigia apie 24 asmenis, iš jų 90 proc. išlaiko valstybinį egzaminą ir įgyja B kategorijos vairavimo pažymėjimą.

## **21 straipsnis. Saviraiškos laisvė ir laisvė reikšti nuomonę, galimybė gauti informaciją**

169. Siekiant privačias įmones, teikiančias paslaugas visuomenei, įskaitant internetu teikiamas paslaugas, paraginti teikti informaciją ir paslaugas asmenims su negalia prieinamomis ir tinkamomis formomis, buvo patvirtintos Neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinės rekomendacijos, kurios tapo privalomos viešojo sektoriaus institucijoms ir rekomendacinio pobūdžio privačiam sektoriui. Atkreiptinas dėmesys, kad

tokiomis rekomendacijomis siekiama ne tik viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių prieinamumo, bet ir privataus sektoriaus suinteresuotumo interneto svetainės pritaikyti asmenų su negalia poreikiams.

170. Siekiant, kad informacija būtų labiau prieinama klausos negalią turintiems asmenims, 2019 m. rugsėjo šalyje įsteigtas Lietuvių gestų kalbos vertimo centras, kuris gestų kalbos vertimo paslaugas organizuoja visoje šalyje. Paslaugų trukmė neribojama, paslaugos teikiamos nemokamai. Paslaugas teikia vidutiniškai 103 gestų kalbos vertėjai, vidutiniškai per metus suteikiama 56 079 gestų kalbos vertimo paslaugos 3 900 paslaugų gavėjų.

171. Atuali informacija taip pat pateikiama Ataskaitos 99–101 punktuose.

## **22 straipsnis. Privataus gyvenimo neliečiamumas**

172. Šiuo požiūriu taip pat aktuali informacija, pateikta CRPD/C/LTU/.

## **23 straipsnis. Būsto ir šeimos neliečiamumas**

173. Nuo 2017 m. įsigaliojo CK pataisos dėl vaikų iki 3 metų patekimo į globos namus, išimtinio apgyvendinimo globos namuose, kurios numato, kad tik išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės globoti šeimoje arba šeimynoje, likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas valstybinėje arba nevyriausybiniėje vaikų globos institucijoje.

174. Nuo 2020 m. likusiems be tėvų globos vaikams ir socialinę riziką patiriantiems vaikams ilgalaikė (trumpalaikė) socialinė globa (išskyrus trumpalaikę socialinę globą iki 3 mėn.) negali būti teikiama vaikų socialinės globos namuose.

175. 2019 m. patvirtintas Bazinių paslaugų šeimai paketas, kurio tikslas – teikti šeimai psichosocialines, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, vaikų priežiūros ir ugdymo, sveikatos, švietimo, sociokultūrinės paslaugas, užtikrinančias būtinąją pagalbą, skirtą šeimos gebėjimams savarankiškai spręsti kylančias problemas stiprinti, ir sudaryti galimybes kurti saugią, sveiką ir darnią aplinką savo šeimoje. Bazinių paslaugų šeimai paketą sudaro keturiolika bazinių paslaugų, teikiamų įvairių amžiaus tarpsnių asmenims (šeimos nariams). Jų teikimą savo teritorijoje ir prieinamumą užtikrina visos Lietuvos savivaldybės.

176. Kasmet organizuojami būsto pritaikymo asmenims su negalia ir būsto pritaikymo vaikams su sunkia negalia darbai. Daugiau informacijos – Ataskaitos 102–104 punktuose.

177. Nuo 2016 m. įsigaliojo CK pakeitimai, kurie numato, kad asmuo gali būti pripažintas neveiksniu ne apskritai, o tik tam tikrose srityse. Pažymėtina, kad tose srityse, kurios nenurodytos teismo sprendime dėl asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, asmuo yra veiksnus. CK 2.10 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad neveiksniu tam tikroje srityje pripažintam asmeniui teisės aktuose nustatytos neveiksnumo teisinės pasekmės atsiranda tik toje srityje, kurioje asmuo pripažintas neveiksniu. Taigi, nurodytos CK nuostatos nustato, kad jei asmuo pripažįstamas neveiksniu bent vienoje srityje, tai dar nereiškia, kad jo teisės apribotos ir pareigos panaikintos kitose srityse, nenurodytose teismo sprendime. Pavyzdžiui, jei teismo sprendime dėl pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje nėra aiškiai nurodyta, kad asmuo yra neveiksnus santuokos sudarymo srityje, jis yra veiksnus šioje srityje ir turi teisę teisės aktų nustatyta tvarka sudaryti santuoką.

## **24 straipsnis. Švietimas**

178. Mokyklos vaiko gerovės komisijos atlieka vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, pirminį vertinimą ir teikia pasiūlymus mokyklos vadovui dėl specialiojo ugdymo šiems vaikams skyrimo ŠMSM nustatyta tvarka, o mokiniui arčiau jo gyvenamosios vietos esančią

ikimokyklinio ar bendrojo ugdymo mokyklą, profesinio mokymo įstaigą, atsižvelgdamos į mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius ir mokyklos galimybes užtikrinti ugdymo kokybę, rekomenduoja pedagoginė-psichologinė tarnyba arba švietimo pagalbos tarnyba. Mokyklos, atsižvelgdamos į mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, privalo užtikrinti jo ugdymąsi pritaikytoje ugdymosi aplinkoje, reikiamos švietimo pagalbos laiku teikimą, aprūpinimą specialiosiomis mokymo priemonėmis ir ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis mokykloje.

179. Nuo 2013 m. specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių daugėjo tarp integruotai besimokančiųjų pagal priešmokyklinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas. Tačiau 2019 m. Lietuvoje dar veikė 44 specialiosios paskirties bendrojo ugdymo mokyklos (specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams), kuriose buvo ugdomi 3 800 mokinių.

180. Dauguma mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, mokosi bendrojo ugdymo mokyklų bendrosiose klasėse. Jie sudaro 89 proc. visų mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių. Dauguma šių mokinių (88 proc.) turi sutrikimų (kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, kompleksinių, mokymosi sutrikimų), 11 proc. šių mokinių turi negalią (intelektą, įvairiapusių raidos, judesio ir padėties sutrikimų), 1,3 proc. turi mokymosi sunkumų. Mokinio, kuris mokomas pritaikant bendrąsias programas, mokymosi pažanga ir pasiekimai ugdymo procese vertinami pagal šiose programose numatytą pasiekimų lygį, vertinimo kriterijai aptariami su mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais), švietimo pagalbą teikiančiais specialistais, susitariama, kokiais aspektais bus pritaikomas mokinio pasiekimų vertinimas ir pa(si)tikrinimo būdai, kaip jie derės su bendrosiose programose numatytais pasiekimų lygiais. Dėl negalios specifiškumo ir sunkumo kai kuriems mokiniams teikiama individualizuota ir specializuota mokymosi pagalba. Specialiosios paskirties mokyklos Lietuvoje, pavyzdžiui, skirtos vaikams, turintiems regos ar klausos negalią, yra sukaupusios didelę neįgalių vaikų ugdymo patirtį: jose dirba kompetentingi specialistai, gebantys ugdyti negalią turinčius vaikus, tokių mokyklų aplinka pritaikyta negalią turintiems vaikams.

181. Lietuvoje nuo 2000 m. įgyvendinama Mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais programa. Geltonieji autobusai skirti toliau kaip 3 km. nuo mokyklos gyvenantiems besimokantiems mokiniams ir pagal priešmokyklinio ugdymo programas besimokantiems vaikams, taip pat mokiniams, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių ir nepajėgia patys atvykti į mokyklą mokytis pagal priešmokyklinio ugdymo ar bendrojo ugdymo programas (negali savarankiškai vaikščioti, dėl didelių sutrikimų yra nesaugūs gatvėje), vežioti. Geltonieji autobusai pritaikyti 2 neįgaliems mokiniams pervežti neįgaliųjų vežimėliuose (įrengtos vežimėlių tvirtinimo vietos). 2017 m. iš namų į bendrojo ugdymo mokyklą / iš mokyklos į namus buvo vežiojama 6,21 proc. besimokančiųjų bendrojo ugdymo mokyklose vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (dėl negalios). Į specialiąsias mokyklas / iš specialiųjų mokyklų 2017 m. buvo vežiojama 94,21 proc. besimokančiųjų specialiosiose mokyklose vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (dėl negalios).

182. 2018 m. pradėtas vykdyti Ugdymo plėtotės centro projektas, siekiant įgyvendinti Valstybinę švietimo strategiją ir elgesio, emocijų, kitų raidos sutrikimų turinčių vaikų integracijos į švietimo sistemą priemonės. Projekto pagrindu kuriamas Autizmo spektro mokyklų tinklas. Mokykloms, pasirašiusioms bendradarbiavimo sutartis, bus teikiama metodinė ir konsultavimo ekspertų pagalba elgesio, emocijų sutrikimų, autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymo srityje.

183. 2019 m. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centre įkurtas naujas Sutrikusios raidos vaikų konsultavimo skyrius, kuris siekia pagerinti specialiųjų ugdymosi poreikių dėl

įvairiapusių raidos sutrikimų turinčių vaikų ugdymosi drauge su bendraamžiais jiems artimoje ir pritaikytoje aplinkoje galimybes, siūlo pagalbą visoms šalies švietimo institucijoms ir kviečia bendradarbiauti.

184. Valstybinėje švietimo 2013–2022 m. strategijoje numatyta teikti veiksmingą pedagoginę ir psichologinę pagalbą mokiniams, patiriantiems mokymosi sunkumų. Bendruosiuose ugdymo planuose nustatyta, kad mokykla, rengdama ugdymo planą, turi užtikrinti visų mokinių įtrauktį į švietimą, šalinti kliūtis, trukdančias teikti būtiną mokymosi ir švietimo pagalbą, pritaikyti mokymosi aplinką. Bendras pamokų ir neformaliojo švietimo pamokų skaičius gali būti didinamas, atsižvelgiant į mokinio galias ir ugdymosi poreikius, specialistų rekomendacijas. Teikiama pagalba turi padėti įgyvendinti mokinių teisę į mokslą, užtikrinti veiksmingą mokinių ugdymąsi, sudaryti sąlygas pozityviai socializacijai, pilietinei brandai ir saugumui. Pagalbą mokiniui bendrojo ugdymo mokyklose teikia logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas, socialinis pedagogas, psichologas ir kiti specialistai. Pagalbos mokiniams teikimo sąlygas rodo vienam pagalbos mokiniui specialistui tenkantis mokinių skaičius, kuris priklausomai nuo mokyklos tipo ir mokyklos priklausomybės gali būti labai įvairus. Švietimo pagalbos specialistui tenkantis bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo poreikių (dėl negalios), skaičius bendrojo ugdymo mokyklose: 1 logopedui tenka 14 mokinių, 1 psichologui 16 mokinių, 1 specialiajam pedagogui 15 mokinių, 1 socialiniam pedagogui 10 mokinių.

185. 2018 m. bendrojo ugdymo mokyklose šimtui mokinių vidutiniškai teko vos 0,7 specialisto. Vis dar apie dešimtadalį šalies mokyklų neturi jokio švietimo pagalbos specialisto, daugiau nei pusė (53 proc.) šalies mokyklų neturėjo psichologo, o specialiojo pedagogo ar logopedo neturėjo 28 proc. šalies mokyklų. Dažniausiai pagalbos mokiniui specialistų neturi mažųjų savivaldybių mokyklos, kuriose dėl mažo mokinių skaičiaus specialistams sudėtinga pasiūlyti dirbti visu etatu. Kita vertus, mokykloms talkina pedagoginės-psichologinės tarnybos, kurios, be kitų funkcijų, atlieka ir šią – teikia psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą švietimo įstaigose, kuriose nėra pagalbos mokiniui specialistų. Taip pat jos koordinuoja švietimo pagalbos teikimą mokiniams (vaikams), jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams, kitiems švietimo įstaigos darbuotojams ir švietimo teikėjams. Teisės aktais nustatyta, kad vaikas turi gauti pagalbą ten, kur yra pasirinkęs ugdytis. Jei įstaigoje nėra reikiamos specializacijos specialistų, specialioji pedagoginė pagalba vaikams su negalia gali būti ir yra teikiama sutarties pagrindu, kai mokykloje dėl mažo mokinių skaičiaus netikslinga steigti specialisto etatą, ir yra finansuojama valstybės lėšomis (klasės krepšelio) ir / ar savivaldybės biudžeto lėšomis. Daugiau informacijos apie pagalbos mokiniui specialistų skaičių bendrojo ugdymo mokyklose – Ataskaitos priede (10 lentelė).

186. Pagal šiuo metu galiojantį Specialiosios pagalbos teikimo mokyklose (išskyrus aukštąsias mokyklas) tvarkos aprašą mokiniui, turinčiam vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, specialiąją pagalbą teikia mokytojo padėjėjas, gestų kalbos vertėjas, palydovas, skaitovas. Nors mokyklose kasmet daugėja mokytojų padėjėjų (2017–2018 m. ugdymo įstaigose dirbo 1 601, 2018–2019 m. m. – 1 783 mokytojai padėjėjai), šių specialistų teikiamos pagalbos nepakanka, ypač ikimokykliniame ugdyme.

187. Pedagogų nuostatos, profesinės etikos aspektai, kompetencijos – vieni svarbiausių įtraukiojo švietimo kokybės užtikrinimo veiksnių. 2018 m. patvirtintas Pedagogų etikos kodeksas, kuriame įvardytais principais (pagarbos, teisingumo, žmogaus teisių pripažinimo, atsakomybės, sąžiningumo, atidos ir solidarumo) privalo vadovautis kiekvienas pedagogas, t. y. bendravimas su mokiniais, jų tėvais (globėjais, rūpintojais), kitais šeimos ir įstaigos

bendruomenės nariais privalo būti grindžiamas asmens orumo ir nelygstamos vertės pripažinimu bei pasitikėjimu, taip kuriant saugią, atvirą, savivertę ir kūrybiškumą skatinančią atmosferą, nepakančią jokioms diskriminacijos apraiškoms. Kiekvieno pedagogo garbė ir pareiga – laikytis Pedagogų etikos kodekso reikalavimų, o kiekvienos švietimo įstaigos vadovas privalo užtikrinti, kad jų būtų laikomasi. Šis dokumentas paskatino supratingumo, poreikių įvairovės, žmogaus teisių ir įtraukties aspektų svarstymą mokyklose. Lietuva yra viena iš 76 pasaulio valstybių, kuriose pedagogai vadovaujasi Pedagogų etikos kodeksu.

188. Daug dėmesio ŠMSM skyrė pedagogų kompetencijoms tobulinti. Pavyzdžiui, 2018–2019 m. 250 pagalbos mokiniui specialistų, dirbančių įvairiose šalies švietimo pagalbos įstaigose, mokėsi pagal kvalifikacijos tobulinimo programas (40 val.) ir įgijo kompetencijų taikyti emocinio kognityvinio *koučingo* (ugdomojo konsultavimo) metodiką darbe su mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais). O mokytojai galėjo rinktis vieną iš penkių specializuotų kvalifikacijos tobulinimo programų (40 val.), jeigu manė, kad būtina patobulinti kompetencijas, reikalingas dirbant su didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymo poreikių (dėl įvairiapusių raidos sutrikimų, regos, klausos ar kitų sutrikimų) turinčiais mokiniais.

189. 178–188 punktai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 46 ir 47 punktus.

### **Profesinis švietimas**

190. Lietuvoje mokiniai, turintys intelekto sutrikimų, mokosi pagal bendrojo ugdymo programas, kurios, siekiant, kad asmuo neiškristų iš jų, yra pritaikomos, t. y. šie mokiniai mokosi pagal individualizuotas programas, parinktas atsižvelgiant į specialiuosius jų ugdymosi poreikius, nulemtus intelektinių gebėjimų. Mokiniais, kurie mokėsi pagal individualizuotas pradinio, pagrindinio ugdymo programas dėl intelekto sutrikimo, po 10 metų mokymosi išduodamas jų mokymosi pasiekimus patvirtinantis Mokymosi pasiekimų pažymėjimas, kurį turint galima tęsti mokymąsi pagal profesinio mokymo programas arba pagal Socialinių įgūdžių ugdymo programą (3 m.). Pasirinkę pastarąją programą, asmenys, turintys intelekto sutrikimą, gali mokytis pagal bendrojo ugdymo programas iki 21 m. Mokiniai, baigę individualizuotą pagrindinio ugdymo programą, į profesines mokyklas priimami mokytis pagal trejų metų trukmės specialiųjų ugdymosi poreikių asmenims skirtas profesinio mokymo programas. Šias programas pamažu pakeis II Lietuvos kvalifikacijų lygio modulinės profesinio mokymo programos, pagal kurias galės mokytis visi pagrindinio išsilavinimo neįgiję asmenys. Atskiros programos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems asmenims nebus rengiamos. Modulinės profesinio mokymo programos pritaikomos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems asmenims – 1 kreditui skiriamos 27 valandos, o specialiųjų ugdymosi poreikių neturintiems asmenims – 22 valandos. Priėmimas į profesinio mokymo programas pritaikomas specialiųjų ugdymosi poreikių dėl intelekto sutrikimo turintiems asmenims, raštu derinamas su ŠMSM, jei, pasibaigus pagrindiniam priėmimui, jas kaip pirmąjį prioritetą pasirinko mažiau nei 4 stojantieji.

191. 2018–2019 m. m. buvo 71 profesinio mokymo įstaiga, kurioje mokėsi 34 tūkst. asmenų. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, dalis nuo visų besimokančiųjų profesinėse mokyklose skaičiaus – 5,5 proc. Daugiau informacijos apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičių profesinėse mokyklose – Ataskaitos priede (11 lentelė). Preliminariais duomenimis, apie 56 proc. mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, mokėsi įtraukiuoju būdu kartu su bendraamžiais. Atskiros mokinių grupės formuojamos, atsižvelgus į negalios pobūdį (pvz., intelekto sutrikimus) ir įvertinus profesinio mokymo programoje nustatytus reikalavimus.

192. Siekiant paskatinti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (ypač dėl negalios), įtrauktį į profesinio mokymo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo programas, pagerinti jų ugdymosi kokybę, sugriežtinti ir pedagogų, dirbančių pagal šias programas, kvalifikacijos reikalavimai. Nuo šiol reikalaujama, kad ir pagal profesinio mokymo ir formalųjį ugdymą papildančio ugdymo programas dirbantys pedagogai, kaip ir dirbantys pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo programas, būtų išklause ne mažiau nei 60 valandų trukmės kursus specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymo, įtraukties temomis.

### **Aukštasis išsilavinimas**

193. Statistinė informacija apie 42-ose Lietuvos aukštosiose mokyklose (universitetuose ir kolegijose) studijuojančius neįgalius asmenis pateikta Ataskaitos priede (12 lentelėje).

194. Pažangūs studentai, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas 45 proc. ir mažesnis DL, gali gauti tikslinę išmoką (152 Eur per mėnesį) studijų prieinamumui užtikrinti. Ši parama skiriama įgyvendinant Europos socialinio fondo paremtą projektą „Studijų prieinamumo didinimas“. Projektą įgyvendina Valstybinis studijų fondas su partnerėmis – Lietuvos aukštosiomis mokyklomis.

195. Socialinę stipendiją, kurios dydis – 126,75 Eur per mėnesį, gali gauti visi aukštųjų mokyklų (pirmosios pakopos, antrosios pakopos ir vientisųjų studijų) studentai, teisės aktų nustatyta tvarka turintys 45 proc. ar mažesnę DL arba sunkų ar vidutinį NL.

196. Tikslinė išmoka specialiesiems poreikiams tenkinti 2019 m. buvo 82,29 Eur per mėnesį, o 2020 m. – 90,47 Eur per mėnesį. Tikslinė išmoka studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti 2019 m. buvo 121,6 Eur už semestrą, o 2020 m. – 124,8 Eur už semestrą. Šių finansinių pagalbos priemonių įgyvendinimą koordinuoja NRD. Įgyvendinant šias priemones 2019 m., finansinę paramą gavo 620 aukštosiose mokyklose studijuojančių studentų, panaudota 435,9 tūkst. Eur.

197. 193–196 punktai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 48 punktą.

### **25 straipsnis. Sveikata**

198. SAM ir Privalomojo sveikatos draudimo taryba, siekdamos sumažinti kompensuojamųjų vaistų priemokų dydį, priėmė sprendimą 2018 m. padidinti kompensuojamųjų vaistų bazinės kainos kompensavimo lygį (bazinės kainos kompensavimo procentą) nuo 80 proc. iki 90 proc., o kai kurių vaistų – nuo 90 proc. iki 100 proc. Nuo 2019 m. sausio 1 d. visi 90 proc. kompensuoti kardiologiniai vaistai kompensuojami 100 proc. Taip pat nuo 2019 m. balandžio 1 d. padidintas visų likusių į kompensuojamųjų vaistų A sąrašą įrašytų vaistų kompensavimas nuo 50 proc. iki 100 proc. Todėl nuo 2019 m. pradžios visų pacientų, įskaitant ir asmenis su negalia, už kompensuojamuosius vaistus sumokamų priemokų suma ir toliau mažėja. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 50 punkto a papunktį.

199. SAM 2018 m. suorganizavo darbo su neįgaliaisiais mokymus 404 sveikatos priežiūros specialistams.

200. Vilniaus universiteto Medicinos fakultete dėstomi dalykai, susiję su žmonių, turinčių negalią, poreikiais. Ergoterapijos studijų programoje dėstomi šie dalykai: asmenų su negalia integracija, jų darbinis užimtumas, aplinkos pritaikymas, psichikos sutrikimai ir ergoterapijos veiklos, žmonių su regėjimo sutrikimais aplinka ir užimtumas. Reabilitacijos studijų programoje dėstoma negalios psichologija. Kineziterapijos studijų programoje dėstoma socialinė reabilitacija.

201. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto studentams (bakalaurams ir magistrams) skiriamos 338 akademinės valandos užsiėmimams, kuriuose analizuojami įvairūs asmenų su negalia klausimai. Slaugos fakulteto Reabilitacijos klinikoje studentams bei fizinės medicinos ir reabilitacijos rezidentams skiriamos 127 akademinės valandos užsiėmimams, kuriuose analizuojami įvairūs asmenų su negalia biopsichosocialinių sutrikimų prevencijos ir reabilitacijos klausimai; Reabilitacijos klinikoje 2017 m. parengta mokomoji knyga „Ligonių laikinojo nedarbingumo, neįgalumo ir išlikusio darbingumo vertinimas bei specialiųjų poreikių nustatymas“, skirta gydytojams, socialiniams darbuotojams bei Medicinos, slaugos ir Visuomenės sveikatos fakultetų studentams.

202. Universitetų rengiamuose testiniuose (podiplominių studijų) gydytojų tobulinimo kursuose 38 akademinės valandos skiriamos šeimos gydytojų, fizinės medicinos ir reabilitacijos bei NDNT gydytojų užsiėmimams, kuriuose nagrinėjami neįgalumo nustatymo ir biopsichosocialinės reabilitacijos klausimai.

203. Lietuvoje reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugos integruotos į sveikatos priežiūros sistemą. Visiems asmenims, apdraustiems privalomuoju sveikatos draudimu, turintiems teisę į asmens sveikatos priežiūros paslaugas, apmokamas Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšomis, jei šios paslaugos atitinka sveikatos apsaugos ministro patvirtintus paslaugų teikimo reikalavimus ir dėl šių paslaugų teikimo asmens sveikatos priežiūros įstaiga yra sudariusi sutartį su teritorine ligonių kasa, suteikiamos visos reikalingos paslaugos.

## **26 straipsnis. Gebėjimų ir funkcijų lavinimas ir reabilitacija**

204. Lietuvoje galima išskirti kelias reabilitacijos kryptis: medicininė reabilitacija, socialinė reabilitacija ir profesinė reabilitacija. Jomis siekiama padidinti žmonių galimybes ir sumažinti apribojimus įvairiose srityse, kad jie galėtų visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime.

### **Medicininė reabilitacija**

205. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatyta, kad visa bazinė medicininės reabilitacijos, įskaitant sveikatą grąžinantį gydymą, kaina kompensuojama asmenims, kuriems nustatytas 0–25 proc. DL, ar asmenims, suakusiems senatvės pensijos amžių, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas didelių SP lygis; 90 proc. bazinės sanatorinio (antirecidivinio) gydymo kainos kompensuojama asmenims iki 18 metų, kurie teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas NL.

206. Sveikatos apsaugos ministro patvirtintame Suaugusiųjų atrankos ir siuntimo į medicininės reabilitacijos sveikatos priežiūros įstaigas tvarkos apraše ir Medicininės reabilitacijos paslaugų etapuose numatyta, kad, esant negaliai, pirmuosius 2 ar 3 metus (dėl priežasčių, nustatytų pagal Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtąjį pataisytą ir papildytą leidimą „Sisteminis ligų sąrašas“) po NDNT nustatyto DL sumažėjimo ar SP padidėjimo skiriama pakartotinė reabilitacija. Vėliau, pradedant ketvirtaisiais metais po neįgalumo pripažinimo asmenims su negalia taikoma palaikomoji reabilitacija. Medicininės reabilitacijos paslaugų suaugusiems teikimo specialiųjų reikalavimų apraše numatyta, kad pakartotinė ir palaikomoji reabilitacija skiriama: asmenims, kuriems nustatytas 0–25 proc. DL; asmenims, sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus, kuriems teisės aktų nustatytas didelis SP lygis; asmenims, kuriems nustatytas 30–40 proc. DL.



### **Profesinė rehabilitacija**

207. Užimtumo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – UT) įgyvendina ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis finansuojamą projektą „Profesinė rehabilitacija“. Įgyvendinant projektą, profesinės rehabilitacijos programose dalyvavo asmenys, kuriems nustatytas 0–45 proc. DL, ir asmenys, kurie pirmą kartą kreipėsi į NDNT dėl DL nustatymo. Projekto tikslas – padidinti asmenų su negalia užimtumą, teikiant profesinės rehabilitacijos paslaugas. Projekto trukmė – 2018 m. balandžio 27 d. – 2020 m. liepos 31 d. Projekto vertė – 3 840 000 Eur. Projekto įgyvendinimo laikotarpiu iki 2019 m. gruodžio 31 d. profesinės rehabilitacijos programose dalyvavo 632 asmenys. Pradėjo dirbti, įskaitant ir savarankišką darbą, 48,4 proc. asmenų su negalia, baigusią profesinės rehabilitacijos programas.

### **Socialinė rehabilitacija**

208. Kasmet skelbiami konkursai ir finansuojami socialinės rehabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai, kurių tikslas – gerinti asmenų su negalia socialinę integraciją į visuomenę, įtraukiant į organizacinius procesus savivaldybių administracijas, kurios papildytų savivaldybių teikiamą pagalbą asmenims su negalia konkurso būdu atrinktais projektais, atitinkančiais realius jų savivaldybėje gyvenančių asmenų su negalia poreikius, ir skatinant asmenų su negalia socialinės integracijos srityje veikiančias NVO teikti reikalingas socialinės rehabilitacijos paslaugas, kurios atkurtų ar palaikytų asmenų su negalia socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius, didintų jų savarankiškumą ir užimtumą bei galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinės rehabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai nuo 2012 m. finansuojami per savivaldybes iš valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų. Savivaldybių administracijos skelbia projektų finansavimo konkursus, organizuoja, atlieka projektų paraiškų vertinimą ir projektų atranką. Kasmet socialinės rehabilitacijos paslaugomis pasinaudoja apie 26 tūkst. asmenų su negalia.

209. Neįgalųjų asociacijų veiklos rėmimo projektuose vykdomos veiklos yra tiesiogiai su socialine rehabilitacija susijusios remiamos veiklos: savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo mokymai, seminarai ir stovyklos. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo mokymuose, seminaruose dalyvauja asmenys su negalia, vaikai, jų šeimų nariai, NVO atstovai, kiti suinteresuoti asmenys. Įgyvendinant projektus organizuojamose savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo stovyklose dalyvauja tiek suaugusieji, tiek vaikai su negalia. Cukriniu diabetu sergančiųjų mokykloje asmenys su negalia, sergantys cukriniu diabetu (suaugusieji ir vaikai), mokosi komplikacijų prevencijos, ligos valdymo. Daugiau informacijos apie savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo mokymų temas, stovyklas, dalyvavusių asmenų skaičių – Ataskaitos priede (9 lentelėje).

### **Kitos gebėjimų ir funkcijų lavinimo sritys**

210. Nuo 2017 m. kasmet teikiamos kompleksinės socialinės rehabilitacijos paslaugos akliems asmenims. Per metus jomis pasinaudoja 16 asmenų. Jiems suteikiama iki 238 val. tokių paslaugų: orientacijos erdvėje ir savarankiško judėjimo (mobilumo) ugdymo, kasdienių įgūdžių ugdymo, komunikacinių įgūdžių ugdymo, medicinos psichologo pagalbos, profesinio konsultavimo ir orientavimo. Kompleksinių socialinės rehabilitacijos paslaugų akliems teikimo trukmė – 30 dienų.

## 27 straipsnis. Darbas ir užimtumas

211. LGĮ 7 straipsnio 9 punkte įtvirtinta nuostata, kad darbdavys, įgyvendindamas lygias galimybes, privalo imtis tinkamų priemonių, kad asmenims su negalia būtų sudarytos sąlygos gauti darbą, dirbti, siekti karjeros arba mokytis, įskaitant tinkamą patalpų pritaikymą, jeigu dėl tokių priemonių nebus neproporcingai apsunktas darbdavys.

212. Užimtumo įstatyme reglamentuotas prioritetas aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymas asmenims su negalia ir kitoms sunkiausiai į darbo rinką integruojamoms bedarbių grupėms – darbo vietų steigimo subsidijavimas asmenims su negalia prioritetine tvarka.

213. Lietuvos Respublikos darbo kodekse reglamentuojama darbuotojų lyčių lygybė ir nediskriminavimas kitais pagrindais, jame numatyta imtis tinkamų priemonių, kad asmenims su negalia būtų sudarytos sąlygos gauti darbą, dirbti, siekti karjeros arba mokytis, įskaitant tinkamą patalpų pritaikymą, jeigu dėl tokių priemonių nebus neproporcingai apsunkintas darbdavys. Darbo kodekse taip pat reglamentuojamas susitarimas dėl ne viso darbo laiko.

214. Siekdama užtikrinti lygias galimybes asmenims su negalia dalyvauti atviroje darbo rinkoje, UT organizavo švietėjiškus renginius bei mokymus darbdaviams lygių galimybių ir nediskriminavimo skatinimo darbo rinkoje temomis. 2018 m. darbdaviams suorganizuota 18 tokių mokymų.

215. Darbdavys privalo įgyvendinti lyčių lygybės ir nediskriminavimo kitais pagrindais principus. Tai reiškia, kad, esant bet kokių darbdavio santykių su darbuotojais, tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, seksualinis priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, narystės politinėje partijoje ar asociacijoje, religijos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, išskyrus atvejus dėl asmens, dirbančio religinėse bendruomenėse, bendrijose ar centruose, išpažįstamos religijos, tikėjimo ar įsitikinimų, jeigu reikalavimas darbuotojui dėl išpažįstamos religijos, tikėjimo ar įsitikinimų, atsižvelgiant į religinės bendruomenės, bendrijos ar centro etosą, yra įprastas, teisėtas ir pateisinamas, ketinimo turėti vaiką (vaikų) pagrindu, dėl aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis, ar kitais įstatymuose nustatytais pagrindais yra draudžiami. Įgyvendindamas lyčių lygybės ir nediskriminavimo kitais pagrindais principus, darbdavys, neatsižvelgdamas į lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, amžių, lytinę orientaciją, **negalia**, etninę priklausomybę, religiją, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras, išskyrus atvejus dėl asmens, dirbančio religinėse bendruomenėse, bendrijose ar centruose, išpažįstamos religijos, tikėjimo ar įsitikinimų, jeigu reikalavimas darbuotojui dėl išpažįstamos religijos, tikėjimo ar įsitikinimų, atsižvelgiant į religinės bendruomenės, bendrijos ar centro etosą, yra įprastas, teisėtas ir pateisinamas, ketinimo turėti vaiką (vaikų) pagrindą ar kitus įstatymuose numatytus pagrindus, privalo imtis tinkamų priemonių, kad asmenims su negalia būtų sudarytos sąlygos gauti darbą, dirbti, siekti karjeros arba mokytis, įskaitant tinkamą patalpų pritaikymą, jeigu dėl tokių priemonių nebus neproporcingai apsunkintas darbdavys.

216. 2019 m. priimti Užimtumo įstatymo pakeitimai, kuriais nustatytos naujos darbo rinkos paslaugos asmenims su negalia (įdarbinimas su pagalba: pagalba atliekant įsidarbinimo procedūras; lydimoji pagalba įsidarbinus), teikiamos siekiant jiems individualiai padėti įsidarbinti ir (ar) įsitvirtinti darbo vietoje atviroje darbo rinkoje.

217. 2019–2020 m. įgyvendinant projektą „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ asmenims su proto ar psichikos negalia buvo teikiama įdarbinimo su pagalba paslauga, kuria buvo siekiama pagelbėti asmenims laisvoje darbo rinkoje rasti darbą, atitinkantį jų gebėjimus bei

rinkos galimybes, ir suteikti jiems tolesnę pagalbą įsitvirtinant darbo vietoje. Paslauga buvo teikiama Vilniaus ir Kauno regionuose. Ją gavo 26 asmenys: Vilniuje – 11 (4 moterys, 7 vyrai), Kaune – 15 (8 moterys, 7 vyrai). Paslaugos gavėjų amžius – 22–56 m. Iš 26 paslaugos gavėjų 4 pradėjo mokytis, 9 pradėjo dirbti, 3 pradėjo ieškoti darbo, 1 gavo pasiūlymą tęsti pradėtą darbą ar mokymąsi. Įdarbinimo su pagalba paslauga buvo dviejų rūšių: paslauga, orientuota į darbdavius ir bendruomenę, ir paslauga, orientuota į individualų asmens įdarbinimą. Paslauga buvo teikiama dviem etapais: I etape buvo teikiama pagalba ieškant ir randant darbą, pagalba darbdaviui, II etape buvo teikiama lydimoji pagalba įsidarbinus ir (esant poreikiui) asistento pagalba dirbant.

218. 2019 m. priimtas Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymo pakeitimas, kuriuo patobulintas ir patikslintas teisinis socialinių įmonių reguliavimas, siekiant užtikrinti valstybės pagalbos socialinėms įmonėms teikimo efektyvumą ir kontrolę, sudaryti teisinę prielaidą skatinti darbdavius įdarbinti asmenis, negalinčius vienodomis sąlygomis su kitais asmenimis konkuruoti darbo rinkoje. Minėtame įstatyme numatytais priemonėmis skatinamas sunkiausią negalią turinčių asmenų įdarbinimas socialinėse įmonėse, kartu nustatomas reikalavimas socialinėms įmonėms dalį gauto pelno skirti asmenims grįžti į darbo rinką, jų socialinei integracijai ir socialinei atskirčiai mažinti. Įstatyme nustatytas terminuotas lengvą NL turinčių asmenų ar asmenų, kuriems nustatytas 45–55 proc. DL, rėmimo laikotarpis, kad, įgiję reikiamą įgūdžių, jie integruotųsi į atvirą darbo rinką.

219. Tam, kad įmonės galėtų prisitaikyti prie pokyčių, Socialinių įmonių įstatymo pakeitimų įsigaliojimas nustatytas dviem etapais. Pagrindiniai pakeitimai nuo sausio 1 d.: prievolė socialinėms įmonėms ne mažiau kaip 75 proc. pelno reinvestuoti į tikslus, susijusius su asmenų su negalia grįžimu į darbo rinką, socialinės integracijos skatinimu; negalią turintys asmenys, kuriems nustatytas 45–55 proc. DL, remiami iki 6 mėnesių (išimtis – sergantieji tam tikromis ligomis); subsidija asistento išlaidoms mokama, kai yra gydytojo nustatytas asistento pagalbos poreikis asmens su negalia darbo funkcijoms atlikti. Pagrindiniai pakeitimai nuo liepos 1 d.: tikslinei grupei, t. y. darbuotojams, kurie remiami subsidijomis, priskiriami tik darbingo amžiaus negalią turintys socialinių įmonių darbuotojai; didesnis minimalus įmonėje dirbančių darbuotojų skaičius – ne mažiau nei 6 darbuotojai, turintys negalią (iki liepos 1 d. turėjo dirbti ne mažiau nei 4); ne mažiau nei pusė darbuotojų – turintieji negalią, bent 40 proc. – žmonės, turintys sunkų ar vidutinį NL arba neviršijantį 40 proc. DL, iš jų bent 10 proc. turi sudaryti žmonės, kuriems nustatytas 25 proc. DL ar sunkus NL; negalią turinčių darbuotojų darbo laikas per mėnesį turi sudaryti ne mažiau kaip 50 proc. kitų įmonės darbuotojų darbo laiko; iš neremtinės veiklos socialinė įmonė gali gauti ne daugiau nei 15 proc. pajamų (iki liepos 1 d. gaudavo 20 proc.); siekiant išvengti neefektyvaus valstybės pagalbos lėšų naudojimo, kai socialinių įmonių darbuotojai dirba keliose vietose ir gali be valstybės pagalbos konkuruoti darbo rinkoje vienodomis sąlygomis, socialinėse įmonėse dirbantys negalią turintys asmenys remiami tik tada, jei jie nedirba pagal kitą darbo sutartį ar savarankiškai. Tačiau Lietuvoje vis dar išlieka opi asmenų su negalia užimtumo problema, nes darbingo amžiaus dirbančių asmenų su negalia yra tik 29 proc. nuo visų darbingo amžiaus asmenų su negalia. Valstybės kontrolės 2020 m. pab. atliktas auditas dėl asmenų su negalia socialinės integracijos pažymėjo, kad užimtumo rėmimo paslaugos ir priemonės nepakankamos, todėl asmenims su negalia sunku rasti tinkamą darbo vietą ir integruotis į darbo rinką. Siekiant kuo aktyvesnio asmenų su negalia dalyvavimo atviroje darbo rinkoje ir darbdavių įsitraukimo, pavedė SADM ir UT įdiegti paveikiausias priemones (atlikti asmenims su negalia atviros darbo rinkos priemonių vertinimą dėl jų tobulinimo, nutraukimo ar naujų vystymo tikslingumo; skatinti aktyvesnį asmenų darbo įgūdžių įgijimą

darbo vietoje; padėti darbdaviams steigti ar pritaikyti darbo vietas asmenims su negalia įsidarbinant ar jau dirbant teisiniais pagrindais valdomuose objektuose) bei imtis priemonių dėl poreikių nustatymo ir įdarbinimo procesų tobulinimo.

220. LGKT aktyviai skatina darbdavius taikyti lygių galimybių principus darbovietėse. Paminėtinos lygių galimybių liniuotės ir lygybės sparnų iniciatyvos. Lygių galimybių liniuotė – tai įrankis, paremtas darbuotojų ir darbdavio apklausomis, kuris padeda nustatyti organizacinę bendravimo kultūrą, darbuotojų (ne)pritarmą diskriminacijai ir kt. Lygybės sparnai – tai subjektų vertinimo sistema lygių galimybių srityje ir galimybės gauti ekspertines konsultacijas, siekiant lygių galimybių. Prie šių iniciatyvų skatinami prisijungti tiek privataus sektoriaus, tiek viešojo sektoriaus subjektai.

221. 211–220 punktai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 52 punktą.

### **28 straipsnis. Pakankamas gyvenimo lygis ir socialinė apsauga**

222. Atliktas tyrimas rodo, kad nuo 2017 m. vertinant asmenų pajamas prognozuojamas absoliutaus ir santykinio skurdo mažėjimas. Tą lėmė gerėjanti bendra užimtumo situacija, minimalių ir kitų algų didėjimas, padidintos išmokos, ypač pensijos ir papildomos išmokos šeimoms ir kt. Visgi negalią turinčių asmenų skurdas, ypač santykinis skurdas, išlieka didelis.

223. Prognozuojama, kad 2020 m. absoliutus skurdas bus didesnis negu iki COVID-19 krizės, o užsitęsęs šiai krizei jis gali didėti beveik dvigubai, palyginti su situacija, buvusia iki krizės.

224. Nuo 2018 m. nesukakęs senatvės pensijos amžiaus vienas iš asmens su negalia, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis ar specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis, tėvų (įtėvių) arba asmuo, paskirtas šio asmens globėju ar rūpintoju, slaugantys ar nuolat prižiūrintys namuose šį asmenį (teikiantys pagalbą namuose šiam asmeniui), draudžiami valstybės lėšomis pensijų ir nedarbo socialiniu draudimu.

225. Siekdama sumažinti skurdo riziką ar socialinę atskirtį, Lietuva 2017 m. priėmė teisės aktų pakeitimus, pagal kuriuos nuo 2018 m. valstybės remiamų pajamų dydis padidėjo nuo 102 Eur iki 122 Eur (20 Eur, arba 19,6 proc.), o nuo 2020 m. valstybės remiamų pajamų dydis siekia 125 Eur. Taip pat padidėjo minimalus mėnesinis darbo užmokestis.

### **Išmokos**

226. Socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos skiriamos asmenims, pripažintiems netekusiais 45 proc. ir daugiau darbingumo bei atitinkantiems nustatytus pensijų socialinio draudimo stažo reikalavimus. Minimalusis stažas netekto darbingumo pensijai skirti: kol asmeniui sukanka 22 metai – 2 mėnesiai; asmeniui, sukakusiam 22 metus, šis stažas kasmet didinamas 2 mėnesiais per metus; asmeniui, sukakusiam 36 metus, jis kasmet didinamas 6 mėnesiais per metus, bet negali viršyti minimaliojo stažo, nustatyto socialinio draudimo senatvės pensijai skirti, – 15 metų. Būtinasis stažas netekto darbingumo pensijai skirti nustatomas taip: kol asmeniui sukanka 24 metai – vieni metai; asmeniui, sukakusiam 24 metus, šis stažas didinamas 4 mėnesiais kiekvienais asmens amžiaus metais; asmeniui, sukakusiam 30 metų, jis didinamas 6 mėnesiais kiekvienais asmens amžiaus metais; asmeniui, sukakusiam 34 metus, jis didinamas 8 mėnesiais kiekvienais asmens amžiaus metais; asmeniui, sukakusiam 40 metų, jis didinamas 12 mėnesių kiekvienais asmens amžiaus metais, bet negali viršyti būtinąjo stažo, nustatyto senatvės pensijai skirti (2020 m. – 31,5 metų).

227. Socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją sudaro bendroji ir individualioji dalys. Bendroji pensijos dalis priklauso nuo asmens stažo ir nustatyto DL, o individualioji – nuo asmens įgytų apskaitos vienetų ir nustatyto DL.

228. 2017 m. įvestas socialinio draudimo pensijų indeksavimo mechanizmas lėmė nuoseklų vidutinės senatvės pensijos didėjimą: palyginti su 2016 m., 2019 m. vidutinė senatvės pensija padidėjo 34 proc. Kiekvienais metais nuo sausio 1 d. socialinio draudimo pensijos indeksuojamos pagal darbo užmokesčio fondo septynerių metų augimo vidurkį. Nuo 2016 m. iki 2019 m. gruodžio mėn. vidutinė netekto darbingumo pensija išaugo 28 proc. Gavėjų skaičius 2018–2019 m. sumažėjo, nes, pasikeitus socialinio draudimo senatvės pensijų apskaičiavimo formulei, daliai senatvės pensijos amžių sukakusių netekto darbingumo pensijų gavėjų tapo palankiau vietoj netekto darbingumo pensijos gauti socialinio draudimo senatvės pensiją. Nuo 2019 m. mokamos priemokos mažų pensijų gavėjams. Jas gauna asmenys, kurių gaunamų pensijų suma neviršija 100 proc. minimalių vartojimo poreikių dydžio (2020 m. – 257 Eur).

229. Šalpos neįgalumo pensijos mokamos vaikams su negalia bei darbingo amžiaus asmenims, netekusiems 45 proc. ir daugiau darbingumo. Tai pensijos, mokamos iš valstybės biudžeto lėšų. Šalpos neįgalumo pensija asmeniui mokama tik tuo atveju, jei jis negauna socialinio draudimo pensijos (nėra įgijęs būtino socialinio pensijų draudimo stažo netekto darbingumo pensijai gauti) arba kitos pensinio pobūdžio išmokos. Jeigu gaunama pensija ar pensinio pobūdžio išmoka yra mažesnio dydžio nei šalpos pensija, asmeniui mokamas skirtumas. Šalpos pensijų dydžio matas – šalpos pensijų bazė (toliau – ŠPB) 2020 m. – 140 Eur. ŠPB dydis tvirtinamas Vyriausybės nutarimu, tačiau jis negali būti mažesnis nei 56 proc. minimalių vartojimo poreikių dydžio (2020 m. – 257 Eur). Šalpos neįgalumo pensijų dydžiai – nuo 1 iki 2,25 ŠPB (140–315 Eur). Šalpos neįgalumo pensijas 2016–2019 m. gavo daugiau kaip 43 000 asmenų. Daugiau informacijos apie gavėjus – Ataskaitos priede (13 lentelėje).

230. Siekiant mažinti vaikų skurdą ir pajamų nelygybę, teikti finansinę paramą visoms šeimoms, auginančioms vaikus, nuo 2018 m. įteisinta universali, t. y. vienodo dydžio, išmoka vaikui (vaiko pinigai) visiems vaikams nuo gimimo dienos iki 18 metų ir vyresniems, jeigu jie mokosi pagal bendrojo ugdymo programą, bet ne ilgiau, iki jiems sukaks 21 metai, kiekvienam vaikui skiriant 0,79 BSI dydžio (30,02 Eur) išmoką per mėnesį. Papildomai išmoka vaikui (nuo gimimo dienos iki 2 metų 0,75 BSI dydžio (28,50 Eur), nuo 2 iki 18 metų ir vyresniam, jeigu jis mokosi pagal bendrojo ugdymo programą, bet ne ilgiau, iki jam sukaks 21 metai, – 0,4 BSI dydžio (15,20 Eur) išmoka per mėnesį) skiriama ir mokama šeimoms, auginančioms ir (ar) globojančioms vieną ar du vaikus, jeigu šeimos pajamos vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (183 Eur), ir šeimoms, kurios augina ir (ar) globoja tris ar daugiau vaikų, nevertinant šeimos gaunamų pajamų. Per 2018 m., palyginti su 2017 m., išmokos vaikui gavėjų skaičius per mėnesį išaugo apie 310,93 proc. (nuo 119,72 tūkst. vaikų iki 491,97 tūkst. vaikų). Siekiant ir toliau finansinėmis priemonėmis remti šeimas, auginančias vaikus, nuo 2019 m. padidintas universalios išmokos vaikui dydis nuo 0,79 BSI dydžio (30,02 Eur) iki 1,32 BSI dydžio (50,16 Eur) per mėnesį, o vaikams su negalia – iki 1,84 BSI dydžio (69,92 Eur). Taip pat nustatytas vienodas (nepriklausomai nuo vaikų amžiaus) papildomai skiriamos išmokos vaikui dydis – 0,53 BSI dydžio (20,14 Eur) išmoka per mėnesį, paliekant galiojantį teisinį reguliavimą. Šeimoms, auginančioms ir (ar) globojančioms vaikus, suteikta didesnė valstybės finansinė parama – nuo 2019 m. universalios išmokos vaikui dydis padidėjo 67 proc., vaikams su negalia – 133 proc. Prognozuojama, kad, padidinus universalios išmokos vaikui dydį nuo 30,02 Eur iki 50,16 Eur, 0–17 metų vaikų skurdo rizikos lygis sumažėtų

4,3 procentinio punkto; šeimoje, kurioje abu tėvai augina tris ar daugiau vaikų, – 9,2 procentinio punkto.

231. Siekiant labiau finansiškai paremti nepasiturinčias šeimas, auginančias mokyklinio amžiaus vaikus, ir užtikrinti visavertį, sveikos mitybos reikalavimus atitinkantį mokinių maitinimą, pagal 2019 m. įsigaliojusius Socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimus padidintos mokinių socialinei paramai skiriamos lėšos. Nemokamam maitinimui skirtiems produktams įsigyti dienai skiriamų lėšų dydžiai padidėjo apie 25 proc. (nuo 7,7 BSI dydžio (2,93 Eur) iki 9,7 BSI dydžio (3,69 Eur), o mokinio reikmenims įsigyti skiriamų lėšų dydis – apie 33 proc. (nuo 1,5 BSI dydžio (57 Eur) iki 2 BSI dydžio (76 Eur). 2020 m. įteisintas visuotinis mokinių nemokamas maitinimas, pradėta nemokamai maitinti priešmokyklinio amžiaus vaikus ir pirmokus. Prognozuojama, kad nemokamą maitinimą 2020 m. papildomai gaus apie 49,6 tūkst. vaikų. Nemokamam maitinimui reikalingiems produktams įsigyti skirta lėšų suma padidėjo apie 25 proc., o mokinio reikmenims įsigyti – apie 33 proc.

232. 226–231 punktai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 54–56 punktus.

### **29 straipsnis. Dalyvavimas politiniame ir visuomenės gyvenime**

233. Bendra informacija apie politinę sistemą pateikta CRPD/C/LTU/1 282–284 punktuose.

234. Rinkimų teisę turi Lietuvos Respublikos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Rinkimuose nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais rinkimų srityje. Bet kokie tiesioginiai ar netiesioginiai piliečių rinkimų teisių apribojimai dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų yra draudžiami. Taip pat nėra jokių ribojimų tapti kandidatu dėl negalios ar sveikatos būklės.

235. Duomenis apie rinkėjus ir kandidatus, turinčius negalią, renka Vyriausioji rinkimų komisija. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 58 punkto c papunktį.

236. Nuo 2019 m. įstatymuose, reglamentuojančiuose rinkimus, įsigaliojo nuostatos, draudžiančios rinkimų apribojimus dėl negalios. Rinkėjui, kuris dėl negalios negali balsuoti savarankiškai, turi būti sudarytos sąlygos laisvai pasirinkti balsuoti, padedant kitam asmeniui, kuriuo jis pasitiki, arba pasinaudoti galimybe balsuoti asmenų su negalia poreikiams pritaikytose balsavimo patalpose. Rinkimų biuleteniai ir kita Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyta rinkimų medžiaga turi būti pritaikyta rinkėjų, turinčių negalią, poreikiams. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 58 punkto d papunktį.

### **Balsavimo patalpų prieinamumo užtikrinimas**

237. Nuo 2019 m. įstatymuose, reglamentuojančiuose rinkimus, nustatyta, kad savivaldybės administracija, atsižvelgdama į patalpų, pritaikytų rinkėjams su negalia, poreikį konkrečioje rinkimų apylinkėje, privalo įvertinti, ar balsavimo patalpos tinkamos ir pritaikytos neįgalių rinkėjų poreikiams. Savivaldybės administracija, įvertinusi, kad balsavimo patalpos nėra tinkamos, privalo jas pritaikyti arba išnuomoti pritaikytas. Likus ne daugiau kaip 2 mėnesiams iki rinkimų, rinkimų komisijos kartu su savivaldybės administracija atlieka pakartotinį balsavimo patalpų tinkamumo įvertinimą. Balsavimo patalpų tinkamumui įvertinti gali būti pasitelkiamos NVO.

238. Vyriausioji rinkimų komisija 2019 m. atnaujino Balsavimo patalpos įrengimo tvarkos aprašą, kuriame nustatyti papildomi reikalavimai, siekiant užtikrinti asmenų su negalia teisę balsuoti. Taip pat šiame apraše nustatyta balsavimo patalpų vertinimo tvarka, pagal kurią asmenų su negalia interesams atstovaujančios NVO turės paskirti savo atstovus. Jie kartu su

savivaldybių administracijų ir Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliotais atstovais vertins balsavimo patalpų įrengimą ir pritaikymą rinkėjų poreikiams. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 58 punkto d papunktį.

239. Pažymėtina, kad 2019 m., dar iki minėtų įstatymų įsigaliojimo, savivaldybės daug dėmesio skyrė patalpų pritaikymui neįgalių rinkėjų poreikiams: 2019 m. kovo mėnesį vykusiuose savivaldybių tarybų rinkimuose 67 proc. rinkimų apylinkių buvo pritaikyta asmenims su negalia. Kai kurių rajonų savivaldybėse 100 proc. rinkimų apylinkių buvo pritaikyta asmenims su negalia, o kai kurių rajonų savivaldybėse asmenims su negalia pritaikytų rinkimų apylinkių buvo 15–70 proc. (Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis, iš 1 970 rinkimų apylinkių asmenims su negalia pritaikyta 1 322 rinkimų apylinkės).

### **Balsavimo procedūros. Rinkimų medžiagos prieinamumas**

240. Bendra informacija apie balsavimo procedūras pateikta CRPD/C/LTU/1 283 punkte.

241. Vyriausioji rinkimų komisija 2019 m. vykusiuose Lietuvos Respublikos Prezidento ir Europos Parlamento rinkimuose rinkėjams su regos negalia buvo parūpinusi spausdintų informacinių leidinių su pagrindine informacija apie rinkimus, kandidatų ir jų sąrašų rinkimų programomis bei rinkimų biuletenių įmautes Brailio raštu, rinkėjai rinkimų apylinkėse galėjo naudotis didinamaisiais stiklais, leidžiančiais geriau matyti biuletenio tekstą. Rinkėjams, turintiems protinę negalią, Vyriausioji rinkimų komisija per kiekvienus rinkimus pateikia lengvai suprantamo teksto leidinį *Easy to Read*. Partijų, kandidatų rinkimų programos pateikiamos ne tik spausdintos, bet ir įgarsintos. Kandidatų, partijų diskusijų laidos verčiamos į gestų kalbą, rodomi titrai. Visi Vyriausiosios rinkimų komisijos parengti informaciniai vaizdo klipai verčiami į gestų kalbą, o rinkimų dieną Vyriausiosios rinkimų komisijos spaudos konferencijos transliuojamos su vertimu į gestų kalbą. Rinkimų dieną rinkėjai, turintys klausos negalią, per *Skype* programą gali susisiekti su gestų kalbos vertėju, kuris padeda jiems susikalbėti su rinkimų komisijų nariais. Taip pat visose rinkimų apylinkėse kabinami informaciniai plakatai, skirti rinkėjams su negalia, kuriuose nurodytos jų rinkimų apylinkės. Šią informaciją taip pat galima rasti Vyriausiosios rinkimų komisijos interneto svetainėje arba sužinoti paskambinus trumpuoju informaciniu numeriu.

242. Rinkimų komisijų nariai prieš rinkimus supažindinami su Rinkėjų su negalia aptarnavimo rinkimų apylinkėse rekomendacijomis, kad komisijų nariai būtų pasirengę sutikti negalią turinčius rinkėjus rinkimų apylinkėse ir padėti jiems įgyvendinti rinkimų teisę. Minėtose rekomendacijose akcentuojama, kad jeigu rinkėjas dėl negalios negali pats balsuoti, jo prašymu rinkimų biuletenį užpildo pasirinktas asmuo. Kitas asmuo gali palydėti ir iki balsavimo kabinos, būti kartu, kol bus užpildytas rinkimų biuletenis. Tai daroma negalią turinčio akivaizdoje jo nurodymu, paskui biuletenį užpildęs asmuo įmeta jį į balsadėžę. Vyriausiajai rinkimų komisijai siūloma organizuoti mokymus rinkimų komisijų nariams, išplatinti rekomendacijas komisijose dirbantiems asmenims. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 58 punkto d papunktį.

243. 2020 m. buvo priimti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų bei Lietuvos Respublikos referendumo įstatymų pakeitimai, kuriuose nustatyta, kad balsavimo biuleteniai ir kita Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyta rinkimų medžiaga turi būti pritaikyta neįgalių rinkėjų poreikiams. Toks įstatymuose nustatytas teisinis reglamentavimas apima viešai skelbiamą garso, vaizdo informaciją apie rinkimus, rinkimų programas, kandidatų debatus, informaciją apie rinkimų procedūras ir pan., taip pat

rinkimų medžiagos pateikimą rinkėjams su negalia lengvai suprantama kalba ir prieinama forma. Patalpų ir balsavimo medžiagos pritaikymas neįgaliųjų poreikiams atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 58 punkto a papunktį.

244. **Neveiksnių asmenų rinkimų teisė.** 2016 m. įsigaliojo CK pakeitimai, kurie numato, kad asmuo gali būti pripažintas neveiksniu ne apskritai, o tik tam tikrose srityse. Tose srityse, kurios nenurodytos teismo sprendime dėl asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, asmuo yra veiksnus. Taigi, jei teismo sprendime nėra aiškiai nurodyta, kad asmuo yra neveiksnius rinkimų, balsavimo srityje, jis yra veiksnus šioje srityje ir turi teisę teisės aktų nustatyta tvarka dalyvauti rinkimuose. Atsižvelgiant į tai, rinkimus reglamentuojantys įstatymai turėtų būti taikomi sistemaiškai kartu su CK (pagrindiniu asmens veiksnumo klausimus reglamentuojančiu teisės aktu), o asmenys, pripažinti neveiksniais konkrečioje srityje, nesusijusioje su rinkimų teise, neturi būti išbraukiami iš rinkėjų sąrašo.

### **30 straipsnis. Dalyvavimas kultūriniame gyvenime, aktyvus poilsis, laisvalaikis ir sportas**

245. Siekdama įgyvendinti Sporto įstatymą, Vyriausybė nustatė Sporto rėmimo fondo lėšų paskirstymo proporcijas šioms finansuojamų veiklų sritims: fizinio aktyvumo veikloms, skatinančioms fizinio aktyvumo plėtrą, sporto inventoriui ir įrangai įsigyti, sporto renginiams organizuoti, esamų sporto bazių plėtrai, priežiūrai ir remontui, kvalifikacijai tobulinti. Sporto rėmimo fondo 10 proc. lėšų skiriama asmenų su negalia sporto plėtrą skatinantiems projektams įgyvendinti (2019 m. asmenų su negalia sporto plėtrą skatinantiems projektams įgyvendinti buvo planuota skirti ne mažiau kaip 1 mln. 300 tūkst. Eur). Siekiant užtikrinti asmenų su negalia galimybę dalyvauti jiems skirtose sporto ir rekreacinėje veikloje, ją organizuoti ir plėtoti, skatinti atitinkamą šių asmenų parengimą, mokymą ir išteklių jiems suteikimą lygiai su kitais asmenimis, 2016–2020 m. remiama NVO organizuojama asmenų su negalia integracijos per kūno kultūrą ir sportą veikla – nuolatinio pobūdžio veikla (įvairių sporto šakų treniruotės; kūno kultūros pratybos, aktyvi fizinė veikla) ir nenuolatinio pobūdžio veikla (pasirengimas dalyvauti nacionalinių pirminių atrankų varžybose; dalyvavimas savivaldybių vykdomuose sveikatingumo, fiziškai aktyvaus laisvalaikio bei parodomuosiuose kūno kultūros ir sporto renginiuose). Kasmet finansuojama apie 80 projektų visoje Lietuvoje, o kūno kultūros ir sporto veiklose dalyvauja apie 6 500 asmenų su negalia.

246. Įgyvendinant Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programą, 2016–2019 m. buvo organizuojamos tokios veiklos: turizmo, laisvalaikio, renginių organizavimo specialistų kvalifikacijos tobulinimo mokymai, siekiant didinti paslaugų prieinamumą asmenims su negalia, skatinant inovacijas ir plėtrą (iš viso apmokyta 258 laisvalaikio, turizmo, kultūros sektoriaus specialistų), optimizuota ir modernizuota kultūros įstaigų (kultūros centrų, muziejų, viešųjų bibliotekų ir kt.) fizinė ir informacinė infrastruktūra (11 pastatų), nuolat skatinama asmenų su negalia meninė veikla, iš dalies finansuojant konkurso tvarka atrinktus projektus, skirtus meninei veiklai skatinti ir meno renginiams remti (kasmet šiose veiklose dalyvauja apie 8 000 asmenų su negalia). Lietuvos aklių biblioteka leidžia leidinius, skirtus asmenims, negalintiems skaityti įprasto spausdinto teksto (2019 m. išleisti 475 tokie leidiniai).

247. NRD kartu su NVO parengė rekomendacijas ir klausimyną, kuriais remdamasi įstaiga gali įvertinti savo patalpų atitiktį universalus dizaino principams.

248. Taip pat paminėtina, kad NVO, organizuodamos socialinės reabilitacijos paslaugas bendruomenėje, organizuoja ir asmenų su negalia meninės saviraiškos bei kultūrinės veiklas, kuriose kasmet dalyvauja apie 3 500 suaugusių ir 300 vaikų su negalia.



249. Remiantis statybas reglamentuojančiais teisės aktais, statomuose sporto, švietimo, mokslo objektuose, kurių statybai naudojamos valstybės biudžeto lėšos, laikomasi prieinamumo asmenims su negalia reikalavimų. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 58 punkto a papunktį.

250. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (toliau – KM) kartu su ŠMSM įgyvendina priemonę *Kultūros pasas*, skirtą visų Lietuvos mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programas, kultūros pažinimo įpročiams ugdyti ir jų kultūros patirčiai plėsti, teikiant jiems atitinkamas kultūros ir meno paslaugas. Laikomasi nuostatos, kad mokinių kultūrinių įpročių formavimas turi būti nuoseklus ir sisteminis, kultūros ir meno paslaugos turi būti pritaikytos prie kiekvienos amžiaus grupės poreikių, žinių, galimybių priimti ir suvokti informaciją. Atrenkant kultūros ir meno paslaugas, svarbu, kad jos būtų pritaikytos vaikams, turintiems SP.

251. Pažymėtina, kad šalies viešosios bibliotekos itin daug dėmesio skiria negalią turinčių asmenų integravimui ir kultūrinių bei informacinių paslaugų šios grupės asmenims plėtrai. Informacinių paslaugų negalią turintiems asmenims plėtrai svarbus Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kartu su KM 2018–2020 m. vykdomas nacionalinis projektas „Gyventojų skatinimas išmaniai naudotis internetu atnaujintoje viešosios interneto prieigos infrastruktūroje“, skirtas šalies informacinei ir ryšių infrastruktūrai šalies viešosiose bibliotekose atnaujinti. Jį įgyvendinant, bibliotekos aprūpinamos ir specialia negalią turintiems asmenims skirta technine bei programine įranga, organizuojami šių vartotojų kompiuterinio raštingumo mokymai. Nuo 2017 m. KM kasmet finansuoja Lietuvos aklujų ir 5 apskričių bibliotekų veiklas, kad jos būtų aprūpintos socialinę ir informacinę atskirtį patiriančių gyventojų grupėms skirta įranga ir priemonėmis. Vykdamas šias veiklas, bibliotekose organizuojami asmenų su negalia aptarnavimo mokymai bibliotekų specialistams, bibliotekų patalpos pritaikomos asmenims su negalia: įkurtos specialiosios edukacijų erdvės, sukurtos ir įdiegtos išmaniosios programos, leidžiančios geriau orientuotis bibliotekose ir naudotis jų paslaugomis (pvz., gidas žmonėms su klausos negalia), parengtos specialios patalpų ženklavimo rekomendacijos viešosioms bibliotekoms, kuriamos naujos virtualios paslaugos, organizuojami kultūriniai ir edukaciniai renginiai, skirti žmonėms su negalia: vasaros užimtumo stovyklos, negalią turinčių asmenų kūrybos dienos, šeimadieniai, skaitymo festivaliai ir kt. Tikslinis KM finansavimas leido padidinti viešųjų bibliotekų aptarnaujamą auditoriją, įtraukti į kultūrinę veiklą negalią turinčius asmenis, kurie anksčiau nesinaudojo bibliotekų paslaugomis, bibliotekoms išbandyti tokias naujas veiklas, kaip sensoriniai skaitymai, pasakų įgarsinimas gestų kalba ir animuotų pasakų vaizdo įrašų sukūrimas vaikams.

252. Pagal Konvencijos 30 straipsnio 1 punkto c papunktį, užtikrinant asmenų su negalia galimybę dalyvauti kultūriniuose renginiuose ar gauti kultūros paslaugas, pavyzdžiui, teatrų, muziejų, kino, bibliotekų ir turizmo paslaugas, ir, kiek tai yra įmanoma, sudarant galimybę jiems lankyti paminklus ir nacionalines kultūros vertybes, KM ir NRD buvo remiami asmenų su negalia NVO organizuojami kultūros renginiai. KM duomenimis, 2018 m. per Lietuvos kultūros tarybą finansuotuose projektuose kultūros ir meno veiklose dalyvavo 8 222 asmenys su negalia, 2019 m. – 11 712 asmenų su negalia. Siekiant užtikrinti visapusišką asmenų su klausos negalia dalyvavimą kultūros renginiuose ir gauti kultūros paslaugas, asmenims su klausos negalia teikiamos gestų kalbos vertimo paslaugos. Gestų kalbos vertimo paslaugų teikimas sietinas ir su Konvencijos 30 straipsnio 4 punkto įgyvendinimu. Jame įtvirtinta, kad asmenys su negalia lygiai su kitais asmenimis turi teisę į konkretaus kultūrinio ir kalbinio tapatumo pripažinimą, įskaitant gestų kalbą ir kurčiųjų kultūrą.

### 31 straipsnis. Statistika ir duomenų rinkimas

253. Įgyvendindamas CRPD/C/LTU/CO/1 64 punktą, SD 2016 m. ir 2019 m. suorganizavo susitikimus su asmenis su negalia atstovaujančių NVO ir kitų suinteresuotų institucijų atstovais, kurių metu pristatė naujausią statistinę informaciją apie asmenis su negalia ir aptarė statistinės informacijos poreikį.

254. Remiantis Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimu, kasmet rengiama ir skelbiama statistinė informacija apie savo sveikatos vertinimą (pagal įprastinės veiklos apribojimą, lytį, amžiaus grupę), nepatenkintą sveikatos priežiūros poreikį (pagal įprastinės veiklos apribojimą, lytį, amžiaus grupes, priežastis), būstą (pagal įprastinės veiklos apribojimą, lytį, amžiaus grupes), ekonominius sunkumus (pagal įprastinės veiklos apribojimą, lytį, amžiaus grupes, ekonominius sunkumus). Šie duomenys skelbiami SD svetainėje <https://osp.stat.gov.lt/tarptautiniams-palyginimams-apie-asmenis-su-negalia>.

255. 2019 m. atliekant Lietuvos gyventojų sveikatos statistinį tyrimą, buvo surinkti statistiniai duomenys apie 15 m. ir vyresnių gyventojų sveikatos būklę, gyvenseną ir naudojimąsi sveikatos priežiūros paslaugomis. Respondentų buvo klausiama, ar jie susiduria su įvairaus pobūdžio kliūtimis, trukdančiomis kasdieniame gyvenime vykdyti įprastinę veiklą. Rezultatai bus skelbiami 2020 m.

256. SD kasmet atlieka Socialinių paslaugų statistinį tyrimą, kurio pagrindu rengia ir skelbia statistinę informaciją apie socialinių paslaugų teikimą asmenims su negalia namuose, dienos centruose ir stacionariose globos įstaigose. Remiantis šio tyrimo rezultatais, parengti ir skelbiami šie statistiniai rodikliai: globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia skaičius (pagal įstaigos tipą, savivaldybes), vietų globos įstaigose suaugusiems asmenims su negalia skaičius (pagal savivaldybes), gyventojų globos įstaigose suaugusiems asmenims su negalia skaičius (pagal lytį, amžiaus grupes, įstaigos tipą, savivaldybes), savarankiško gyvenimo namų seneliams ir suaugusiems asmenims su negalia skaičius (pagal įstaigos tipą), gyventojų savarankiško gyvenimo namuose seneliams ir suaugusiems asmenims su negalia skaičius (pagal įstaigos tipą), savivaldybių suteiktų paslaugų asmenims su negalia skaičius. Duomenys skelbiami SD interneto svetainėje <https://osp.stat.gov.lt/statistika-apie-asmenis-su-negalia-rengiama-igyvendinant-nacionalinius-teises-aktus>.

257. SD kasmet rengia ir skelbia statistinę informaciją apie socialinės apsaugos programų pajamas ir išlaidas, įskaitant statistiką pagal rizikos veiksnius (funkcijas). Vienas iš jų yra negalia (pajamų užtikrinimas ir parama pinigais ar natūra (išskyrus sveikatos priežiūrą) asmenims su fizine ar proto negalia dėl jų nesugebėjimo užsiimti ekonomine ar socialine veikla). Oficialios statistikos portale skelbiama statistinė informacija apie socialinės apsaugos išlaidas išmokoms negalios atveju (pinigais ir natūra) pagal išmokų ir paslaugų tipus. Duomenys skelbiami SD interneto svetainėje <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=aca8f6b3-4e14-4807-b1e9-255279220ec8#/>.

258. Oficialios statistikos portale skelbiama kitų institucijų tvarkoma iš administracinių šaltinių gaunama statistinė informacija apie asmenis su negalia: ikimokyklinio ugdymo įstaigose specialios paskirties ugdymo grupėse ugdomus vaikus (pagal miestą, kaimą ir specialiųjų ugdymosi poreikių grupę), specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, integruotus į ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendrosios paskirties grupes, bendrojo ugdymo mokyklų mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių (pagal lytį, specialiųjų ugdymosi poreikių grupę, mokymo įstaigos tipą, miestą, kaimą), mokinius ir studentus su negalia mokymosi įstaigose (pagal mokymo įstaigos tipą).

259. Pagal NDNT pateikiamą informaciją skelbiama statistinė informacija apie vaikus, kuriems pirmą kartą pripažintas neįgalumas (pagal NL, lytį, ligų grupes, amžiaus grupes, miestą, kaimą, savivaldybes), ir darbingo amžiaus asmenis, kuriems pirmą kartą nustatytas sumažėjęs DL (pagal lytį, DL, ligų grupes, savivaldybes).

260. Statistinius duomenis apie pirmą kartą ir pakartotinai nustatytą negalios sunkumą, funkcijų sutrikimus, asmens amžių, lytį, gyvenamąją vietą, nustatytus SP renka ir analizuoja NDNT. Duomenys skelbiami NDNT interneto svetainėje <http://ndnt.lrv.lt/lt/atviri-duomenys-1>.

261. Statistiniai duomenys apie netekto darbingumo pensijų ir išmokų gavėjus kaupiami ir analizuojami VSDFV. Duomenys skelbiami VSDF interneto svetainėje <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>.

262. Statistiniai duomenys apie asmenis su negalia pagal lytį, amžių, negalios sunkumą, gyvenamąją vietą kaupiami ir analizuojami SADM. Duomenys skelbiami SADM interneto svetainėje <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/neigaliuju-socialine-integracija/statistika-2>.

263. Nuo 2010 m. Mokinių registre kaupiami duomenys apie vaiko SP ir neįgalumą. Nuo 2019 m. apie neįgalumą pradėti gauti duomenys ir iš NDNT informacinės sistemos. Duomenys apie gaunamos paramos tipą, sumas gaunami iš SPIS. Visi šie duomenys apdorojami Švietimo valdymo informacinėje sistemoje.

### **32 straipsnis. Tarptautinis bendradarbiavimas**

264. Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programa yra sudedamoji Lietuvos oficialios paramos vystymuisi įgyvendinimo priemonė, finansuojama iš URM skirtų tikslinių biudžeto asignavimų. 2018 m. daug dėmesio skirta didesniai valstybės ir savivaldybių institucijų, NVO įtraukimui į vystomojo bendradarbiavimo veiklas, taip pat šių veiklų viešinimui, siekiant užsitikrinti kuo didesnę visuomenės paramą.

265. NVO skatinamos dalyvauti tarptautinėse organizacijose, per NRD remiamus neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus padengiant jų dalyvavimo tarptautinėse organizacijose narystės mokesčius arba iš dalies padengiant dalyvavimo tarptautinėse konferencijose išlaidas.

266. Lietuva aktyviai prisidėjo rengiant Jungtinių Tautų rezoliucijas, skirtas asmenų, turinčių negalią, teisėms užtikrinti. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Trečiojo komiteto 74-ojoje sesijoje (2019 m.) Lietuva palaikė ir kosponsoriavo rezoliucijas, skirtas žmonių, turinčių negalią, teisėms užtikrinti. Šiame kontekste paminėtina rezoliucija „Įtraukus vystymasis, įtraukiant asmenis, turinčius negalią, bei užtikrinant jų teises“ (*Inclusive development for and with persons with disabilities*) ir rezoliucija dėl Konvencijos įgyvendinimo, kuria siekiama užkirsti kelią negalią turinčių asmenų, ypač mergaičių ir moterų, diskriminacijai.

267. URM Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšomis 2011–2014 m. ir 2017–2019 m. buvo įgyvendinti 8 projektai (jiems skirta daugiau kaip 118 tūkst. Eur), kuriais buvo remiamas Baltarusijos jaunuolių, turinčių klausos negalią, įsitraukimas į visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą Baltarusijoje, suteikta verslumą skatinančių žinių ir įgūdžių. 2020 m. šių projektų tęstinumui įgyvendinti numatyta skirti iki 27 000 Eur. Projektų tikslas – gerinti Baltarusijos jaunuolių, turinčių klausos negalią, socialinę ir ekonominę padėtį, įtraukiant juos į bendras veiklas su Lietuvos jaunimu, skatinti jaunimo visuomeninį aktyvumą ir verslumą. Projektus įgyvendina Lietuvos šeimų, auginančių vaikus, turinčius klausos negalią, bendrija „Pagava“.

268. 2019 m. URM prisijungė prie Įvairovės chartijos, Europos Komisijos iniciatyvos, kuria siekiama ES valstybėse narėse skatinti kurti įtraukią nediskriminacinę darbo aplinką asmenims, įskaitant ir asmenis su negalia, tiek valstybinėse institucijose, tiek privačiame sektoriuje.

### **33 straipsnis. Nacionalinis įgyvendinimas ir kontrolė**

269. NRD pagal kompetenciją organizuoja asmenų su negalia socialinės integracijos politikos įgyvendinimą ir, įtraukdamas asmenis su negalia atstovaujančias NVO, organizuoja socialinės integracijos veiklos rezultatų stebėseną. Lėšos Konvencijos įgyvendinimo stebėsenai numatytos valstybės biudžete. Asmenims su negalia atstovaujančios NVO įtraukiamos į Konvencijos įgyvendinimo stebėseną, į tyrimų dėl Konvencijos įgyvendinimo atlikimą. Tyrimai viešai skelbiami NRD interneto svetainėje.

270. Nuo 2019 m. prie LGKT įsteigta nepriklausoma Komisija, kuri vykdo Konvencijos stebėseną. Komisiją sudaro 5 nariai, 4 iš jų yra asmenų su negalia asociacijų atstovai ir 1 – LGKT atstovas. Per lygių galimybių kontrolieriaus nustatytą terminą jo nustatyta tvarka kandidatus į Komisiją siūlo neįgaliųjų asociacijos bendru sutarimu. Neįgaliųjų asociacijos, teikdamos Komisijos narių kandidatūras, turi užtikrinti, kad būtų proporcingai atstovaujami neįgaliųjų, atsižvelgiant į negalios pobūdį ir įvairovę, ir jiems atstovaujančių neįgaliųjų asociacijų, atsižvelgiant į veiklos sritį, interesai. Komisijos personalinę sudėtį tvirtina lygių galimybių kontrolierius. Komisija sudaroma 4 metų kadencijai. Tas pats asmuo Komisijos nariu gali būti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Pagrindinė Komisijos funkcija – Konvencijos įgyvendinimo stebėseną. Komisija pirmąją veiklos pusmetį dalyvavo posėdžiuose, susitikimuose su valstybinių bei NVO atstovais asmenų su negalia teisių gynimo klausimais, teikė rekomendacijas dėl steigiamų grupinio gyvenimo namų asmenims, turintiems proto ir psichikos negalią, atitikties Konvencijos nuostatoms, dėl SADM parengto Socialinių paslaugų katalogo nuostatų bei jų atitikties Konvencijai. Tai atitinka CRPD/C/LTU/CO/1 68 punkto b papunktį.

### **COVID-19 krizė**

271. Lietuva, siekdama sumažinti pandemijos sukeltos epidemiologinės krizės neigiamus padarinius ir suteikti pagalbą asmenims su negalia, numatė valstybės pagalbos priemones. LRS patvirtino specialiąsias pagalbos ir paramos priemones darbuotojams, savarankiškai dirbantiems asmenims, asmenims, netekusiems darbo, ir darbdaviams po karantino. Daugelis šių priemonių bus taikomos laikinai, kol šaliai pavyks atsigauti po koronaviruso sukeltos pandemijos. Visi šie sprendimai padės įmonėms išlaikyti darbuotojus darbo rinkoje, padidinti paramą nepasiturintiems, bedarbiams, pagyvenusiems žmonėms, asmenims su negalia ar šeimoms, kurių pajamos smarkiai sumažėjo:

1) asmenims, gaunantiems netekto darbingumo, invalidumo, šalpos neįgalumo pensiją, ar asmenims, kurie pradės ją gauti iki 2020 m. pabaigos, priklausys ir 200 Eur vienkartinė išmoka;

2) UT siunčiamų įdarbinamų arba po prastovos grįžtančių asmenų su negalia darbo vietoms išsaugoti bus skiriamos subsidijos, kurios pirmaisiais mėnesiais bus 100 proc. jų darbo užmokesčio;

3) savarankiškai dirbantis asmuo su negalia ir karantino laikotarpiu, ir 2 mėnesius po jo gali gauti 257 Eur išmoką per mėnesį. Ji neturės įtakos kitoms išmokoms, pavyzdžiui, vienu metu bus galima gauti ir nedarbo išmoką, ir išmoką dirbančiam savarankiškai;

4) darbingo amžiaus asmenys su negalia, registruoti UT, gali įsteigti darbo vietą sau. Tam valstybės lėšų gali būti skiriama daugiausiai 18,8 tūkst. Eur. Tokia parama teikiama bedarbiams, kuriems nustatytas bet koks DL ar NL: per karantiną nustatyta, kad ją gauti galės ir bedarbiai, kurių DL 40–55 proc. Anksčiau šia parama pasinaudoti galėjo tik asmenys su negalia, kurių DL – iki 40 proc.

272. Numatyta galimybė be tėvų globos likusiems neįgaliesiems, palikusiems socialinės globos, grupinio gyvenimo ar savarankiško gyvenimo namus ir Lietuvoje neturintiems kito būsto, socialinį būstą skirti ne eilės tvarka.

273. Nustatytas minimalus būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijos bazinis dydis – nuo 23 Eur iki 32 Eur per mėnesį, jei būsto naudingasis plotas, tenkantis asmeniui, yra 10–14 kv. m.

274. Vienam gyvenančiam asmeniui kompensuojama didesnė būsto šildymo išlaidų dalis, nes ji apskaičiuojama nuo didesnio valstybės remiamų pajamų dydžio.

275. Visi sprendimai dėl negalios, darbingumo ir SP, kurie priimti karantino metu, bus automatiškai atnaujinami visą karantino laikotarpį ir dar 3 mėnesius nuo karantino pabaigos dienos.

276. Buvo parengta reagavimo į COVID-19 strategija, siekiant per trumpą laiką sumažinti koronaviruso plitimo riziką ir pasirūpinti, kad ateityje, jei kiltų viruso protrūkis, būtų galima tinkamai reaguoti. Ją 2020 m. gegužės 6 d. patvirtino Vyriausybė. Strategija siekiama sutelkti visų centrinių ir vietos valdžios institucijų, medicinos specialistų, socialinių ir ekonominių partnerių bei visų kitų žmonių pastangas ir iniciatyvas, siekiant sustabdyti viruso plitimą ir sumažinti neigiamo jo poveikio riziką. Kadangi informacijos apie naująjį virusą vis dar trūksta visame pasaulyje, šią strategiją reikėtų laikyti besikeičiančiu dokumentu, koreguotinu ir atnaujintinu. COVID-19 strategija bus įgyvendinama pagal šiuos penkis pagrindinius principus: 1) pažeidžiamų žmonių apsauga; 2) iniciatyvus infekcijos atvejų nustatymas ir greitas reagavimas; 3) operatyvi ir objektyvi visuomenės informacija; 4) įrodymais ir faktais pagrįsto sprendimo priėmimas; 5) tarptautinis bendradarbiavimas, ypač ES lygiu. Strategija turėtų būti įgyvendinta per dvejus metus. Bus parengtas jos įgyvendinimo veiksmų planas, kuriame bus nurodyti prioritetai ir praktinės priemonės, atsakingos institucijos.